

DILEMA

VECHE

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XVII** ■ nr. **841** ■ 2-8 aprilie 2020 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 7 lei

ANDREI PLEȘU

**„Coronavirus
și vorbe“**

pagina **3**

GEORGE BANU

„Rîsul și fuga“

pagina **15**

DESPRE HORIA BERNEA

**Interviu cu
MIHAI SÂRBULESCU**

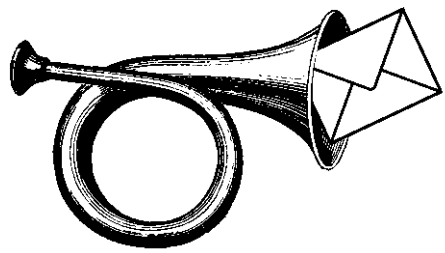
paginile **22-23**

TRĂDĂDĂRE!

*„Nu sîntem
niciodată trădați,
doar ne livrăm
altora
pentru a se trăda
pe ei înșiși.“*

ANDRÉ DE RICHAUD

in memoriam

Marianne MESNIL

*Vintilă Mihăilescu.**A respira, a scrie.**De la etnografie la antropologie*

Vintilă Mihăilescu scria așa cum respira și invers, respira așa cum scria. Și o făcea foarte bine, tocmai El, cel care s-a simțit amenințat de lipsa de aer, pe fondul unei boli redutabile. Pentru el, scrisul era o funcție vitală a vieții. A scris pînă la capătul drumului.

În cartea *Ambos Mundos*, carte-eseu, călătoria sa în Cuba (el a ales-o pentru a fi tradusă în limba franceză), Vintilă reamintește cele trei etape pe care le identifică Claude Lévi-Strauss, în *Antropologia structurală*: etnograf, etnolog, antropolog. Anumiți etnografi de vocație fac o muncă de teren remarcabilă, dar nu pot trece niciodată de stricta colectare a datelor. Alții consideră terenul ca pe o etapă obligatorie în cariera lor, pentru a face trecerea la o etnologie națională, cum este adesea cazul printre cei din țările din estul Europei. Alții (sau cam aceiași, în fine...) vor să construiască, pe baza celor două demersuri anterioare, un discurs comparat și universal asupra „omului în societate”. Pe scurt, o antropologie. Aceste trei etape, deși complementare, sînt rareori exersate de către unul și același cercetător.

Vintilă Mihăilescu a fost un antropolog complet și a realizat acest lucru cu tenacitate și pasiune. Pasiunea terenului: oricine a trăit alături de el o experiență de teren nu a putut să nu remarce marea sa bucurie de a fi acolo, în mediul rural sau urban. Pasiune pusă în bucuria de a-l descoperi pe Celălalt (*l'Autre*, în original, n.t.) prin lectură. Pasiune pentru antropologia cotidianului, substanța celebrelor sale „pilule” din revista *Dilema veche*. În fine, pasiune pentru predare și transmiterea cunoștințelor către studenții săi, pentru că prin el au luat naștere numeroase vocații profesionale.

Dincolo de toate acestea, Vintilă a fost un om complet, pe trei paliere: român, balcanic, universal. Este clar că în mica lume a științelor umaniste din România se va vorbi de un „înainte” și „după” Vintilă Mihăilescu. Și pentru că traversăm cu toții o perioadă grea, poate ar fi bine să ne reamintim puțin o vorbă românească, *să faci haz de necaz*, pentru a trece mai ușor peste acesta din urmă. Un tată îl întreabă pe fiul său: ce vrei tu să te faci cînd vei fi mare? Antropolog, răspunde prompt acesta. La care tatăl spune: dar avem deja unul, pe Vintilă Mihăilescu!

Ieri, la început de primăvară, Vintilă a încetat să scrie, a încetat să respire. Dar a lăsat ceva în urma sa: cărți, multe cărți. Și, mai ales, o nouă generație de antropologi *made in Romania*, care parcurg astăzi lumea continuînd învățăturile lui.

Marianne Mesnil este antropolog și coautor, printre altele, al volumelor: *Etnologul, între șarpe și balaur. Eseuri de mitologie balcanică*, *Dincolo de Dunăre. Studii de etnologie balcanică* și *Une partie de ping-pong avec Irina Nicolau: histoires d'objets et de musées*.

traducere din limba franceză
de Mirel BĂNICĂ

Dilema veche vă propune

■ Ce să faci în vremuri de carantină (a se citi plictiseală)? Să citești, să vezi filme (fie ele și mai vechi), să asculți muzică (fie ea și clasică). Știri cît mai rar, fiindcă știri = panică. Mai bine se închideau televiziunile de știri și ne anunțau doar cînd se termina nebunia. Să faci rost de cătel (pentru prima oară îi invi-diez pe stăpîinii de ciini). Dar cum o fi pentru cei care n-au cărți prin casă, mai ales că librăriile s-au închis? Sau pentru cei fără computer și Internet? (Andrei Manolescu)

■ Serialul *Outlander* (2014, Ronald D. Moore, după romanele Diane Gabaldon) nu e o capodoperă, dar prinde-n vremuri de izolare. E o poveste de dragoste pasională și un film de aventuri pe o linie clasică. Și oferă o soluție simpatică pentru recludiune: fuga în alt timp, unde poți chiar să-ți găsești iubirea vieții. (Iaromira Popovici)

■ „Murder Most Foul” – noua piesă a lui Bob Dylan, lansată acum cîteva zile. După o perioadă de opt ani de *cover*-uri, artistul a revenit cu un *track* de 17 minute, avînd ca temă asasinarea lui JFK. Piesa poate fi găsită pe YouTube. (Stela Giurgeanu)

■ „Într-o perioadă în care mare parte din cinematografe s-au închis vrem să-i încurajăm pe oameni să stea acasă. Filmele de autor sînt foarte puțin prezente pe platformele comerciale, iar soluția *on demand* ni s-a părut cea mai potrivită, și la un preț mai mic decît cel al unui bilet de cinema”, spun cei de la Bad U-

nicorn, care au pus la dispoziție pe <https://vimeo.com/badunicorn> opt filme grozave din portofoliu: *Despre trup și suflet* (regia Ildikó Enyedi), *Tărîmul binecuvîntat* (regia Francis Lee), *Atelierul* (regia Laurent Cantet), *Dovlatov* (regia Alexey German Jr), *Utoya: 22 iulie* (regia Erik Poppe), *Vinovatul* (regia Gustav Möller), *Păsări călătoare* (regia Cristina Gallego, Ciro Guerra) și *Amanda* (regia Mikhaël Hers). (Marius Chivu)

■ Cartea lui David Grann *Orașul pierdut. Povestea amazoniană a unei obsesii fatale* (Editura ART) spune povestea expediției din 1925 în jungla amazoniană a exploratorului britanic Percy Fawcett, plecat, fără să se mai întoarcă vreodată, în căutarea unei civilizații legendare. Pe urmele lui, decenii de-a rîndul, nenumărați alți exploratori au pornit în căutarea orașului Z. Cartea de față elucidează misterul. (Marius Chivu)

■ La Editura Polirom a apărut *De la Golan la #rezist. Jurnal civic 2017-2019*. Volumul reprezintă jurnalul personal ținut de Ruxandra Cesereanu în perioada 2017-2019, cînd s-a implicat activ în protestele din Cluj, fiind printre oamenii care au ieșit în stradă. Trei ani de vîltoare socială și politică în țara noastră sînt sintetizați în această carte, evidențiindu-se cele mai aspre momente de criză, dar și micile victorii care au păstrat vie speranța protestatarilor și i-au ajutat să „reziste” pînă la destrămarea coaliției de guverna-

re din 2019. *De la Golan la #rezist* conturează caruselul de emoții și reacții prin care a trecut autoarea în timpul protestelor, asemenea celor cu care a împărtășit dorința de trezire civică a României și de apărare a unor principii fundamentale pentru democrație. (Anda Docea)

■ Dacă n-ați văzut încă miniseria documentară *Wild Wild Country (În sălbăcie)* de pe Netflix, poate vă uitați. Povestea guru-lui indian Bhagwan Shree Rajneesh, a asistentei sale personale Ma Anand Sheela și a comunității de discipoli pe care au creat-o în Oregon e pur și simplu fabuloasă. O combinație de *romance*, politică, *policier* și *thriller*. (Ana Maria Sandu)

Propuneri de Dileme
vechi pentru viitor:

- **Compromisuri**
- **Petrecheri,**
- paranghelii**
- **Creierul**

album dilematic Marius Chivu

DILEMA
VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO ● Paul BREAZU
Cosmin CIOTLOȘ ● Horia CORCHEȘ ● Andrei CORNEA
Codrin LIVIU CUȚITARU ● Cristian GHINEA ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR
Selma IUSUF ● Laurențiu MALOMFĂLEAN ● Anca MANOLESCU
Ruxandra MIHĂILĂ ● Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Cătălin PAVEL
Andrei PLEȘU ● Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor ȚIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Anda DOCEA

PUBLICITATE PENTRU PRINT:

floriana.coman@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:

vanzari@ead.ro
dragos.stan@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:

Administrator Special: Constantin SANDU
Director Marketing: Steluța ZAMFIR
Coordonator Producție: Constantin DELTA
Director Distribuție: Dana ZAMFIR

Informații și reclamații ABONAMENTE:

0790.139.007 / 0790.139.009
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă
vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

Revistă editată de: **Adevărul**
holding

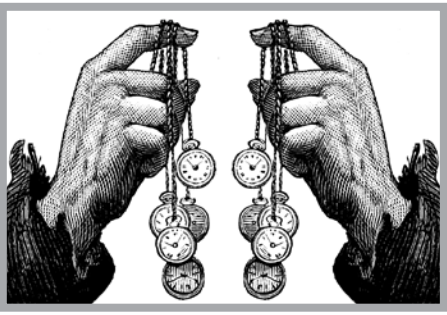
ISSN: 1584-1669

Publicație auditată de:

Tiraj: 0

Tipărit la
Tupoart Idea Studio

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

SITUAȚIUNEA

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?” (I.L. Caragiale)

Coronavirus și vorbe

De vreme ce nimic nu scapă de atingerea virusului fatal, era inevitabil ca și cuvintele noastre, ale tuturor, să se resimtă. Lingviști, sociologii, psihologii se confruntă cu un impozant val de materie primă neprelucrată, cu noi teritorii de cercetare, cu o nouă interogație de specialitate. Apar un nou tip de discurs, o nouă dimensiune a comunicării, un nou tip de argumentație. Nu pot să nu mă înscriu și eu în această revoluționară dialectică. Cîteva constatări de demaraj:

1) S-a accentuat un paradox care se anunțase de mult la orizont, dar care acum are o relevanță sporită. E vorba de relația dintre izolare și masificare, dintre comunicare și singurătate. Ești „consumnat” la domiciliu, dar vorbești cu întreaga planetă... Primești mesaje de tot soiul, le redistribui sau declanșezi noi serii de „apeluri” informative: interpretări proprii, vești bune, vești proaste, scenarii conspirative, bancuri. În ceea ce mă privește, prefer bancurile... Unul dintre ele mi s-a părut de-a dreptul metafizic: un cetățean grijuliu se spală „corect igienic”, se bălăcește în gel dezinfectant, își pune mască și ochelari, se îmbracă într-un riguros combinezon alb, de protecție, după care, blindat sanitar, iese din casă ca să-și vadă de treburile. Dar, cum ajunge în stradă, e călcat de o mașină. Epictet ar fi avut ce comenta: nu te poți feri decît de ceea ce depinde de tine. Ceea ce nu depinde de tine nu poate fi nici anticipat, nici evitat. Pe

de altă parte, contextual vorbind, ai datوريا să nu tratezi ușuratic ceea ce *depinde* de tine. Restul e Providență, Destin, Hazard sau cum vrem să-i spunem, în funcție de amplasamentul nostru speculativ...

2) A devenit evidentă compatibilitatea neașteptată între „progres” și vulnerabilitate. Sintem tot mai glorioși în atac și tot mai șubrezi în apărare. Am supus „natura”, dar bobîrnacul ei e devastator. Am aflat tainele universului, dar am uitat cum e cu spălătul pe mîini. Învîingători în izmene. Euforia civilizatoare se dovedește o formă tragi-comică de somnambulism.

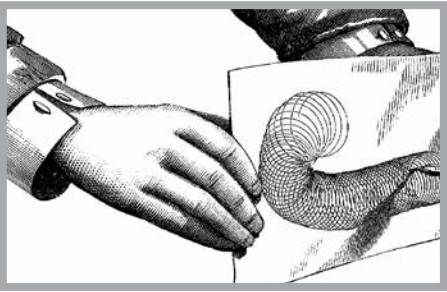
3) Drama reală are, adesea, și nimbul complementar al prostiei. Au mare succes specii retorice pompoase și vide: a) *Discursul apocaliptic*: „s-a terminat”, sintem generația de pe urmă. Desigur, sfîrșitul global e – a fost dintotdeauna – o posibilitate, dar nu una argumentabilă savant sau profetic. Nu poți transforma neantul în teorie a viitorului, moartea umanității în „*breaking news*” de tabloid. b) *Discursul „înțelept”*: „va fi bine”, nu luați criza în serios, vom trece și peste asta! Papa, nani, laptop, filme, o binemeritată pauză în sufrageria de-acasă. O ocazie să redescoperi răgazul, valorile intimității, ale moțâielii „alături de cei dragi”. E OK, nu zic. Cu condiția să o faci de bunăvoie, nu pe bază de „declarație pe propria răspundere”. Nu în penumbra „arestului la domiciliu”. c) *Discursul conspiraționist*: totul e o făcătură. A rușilor contra ameri-

canilor, a chinezilor contra europenilor, a oculte mondiale contra mapamondului, a șmecherilor cu bani care vor să preia controlul, a dușmanilor Uniunii Europene, a fabricilor de medicamente ș.a.m.d. Pe scurt, e vorba de o minoritate care vrea să ia puterea, adică să devină majoritară. Un grupuleț care vrea să subjuge lumea, dar care alege, misterios, ca prim pas spre acest răutăcios țel, distrugerea ei. Vor să cîștige, dar să rămînă singuri. Să domnească peste nimic. d) *Discursul ideologic*: iată unde duce capitalismul! Sau din contra: iată unde duce stîngismul! Sau: iată unde duc corectitudinea politică, globalismul, multiculturalismul etc. Evident, toate aceste „accidente” istorice pot fi puse în discuție. Toate au relele lor, coeficientul lor sumbru de imprevizibil, balastul lor de „pagube colaterale”. Dar dacă lupta cu virusul devine *ideologică*, dacă transformăm frontul „de idei” în terapeutică, conflictul în soluție, pierdem timpul. Don Quijote n-a cîștigat nici o bătălie! Nici Al Capone! Deocamdată, nu ne luptăm cu principii, ci cu o bizdiganie perfidă și cu propriile noastre neputințe. Ale noastre, ale instituțiilor noastre, ale politicianilor luați pe nepregătite, ale specialiștilor care se bîlbîie competent: spirtul nu e bun, ba e bun; măștile nu ajută la mare lucru, ba ajută; mănușile protejează, ba te pot păcăli...

4) O situație ca aceea prin care trecem nu poate exclude intersecția cu sfera re-

ligiei. Pentru cei care trăiesc în intervalul dintre lume și meta-lume, între imediat și transcendență, dezastrul e un intens prilej de reflexivitate. Mărturisesc că – și la acest capitol – mă stingheresc răspunsurile gata făcute, activismul neclintit, birocrăția spirituală și, cu o vorbă pe care am mai folosit-o cîndva, „teologia penală”. Sintem păcătoși, deci trebuie să o încasăm pedagogic. Nu înțelegem de vorbă bună, atunci merităm o procesiune demonstrativă de coșciuge. Eu, unul, refuz să cred că Bunul Dumnezeu are reflexe de șef de post. Prefer să sufăr ca Iov, adică să cer lămuriri, să cer să mi se arate cumva *sensul* nenorocirii. Aștept, adică, să mă simt însoțit în catastrofă de asistența divină, să pricep *rostul* răului. Iar cîtă vreme nu pricep, să mi se îngăduie să pun întrebări, să-mi declar nedumerirea, să sper într-un liniștitor mesaj dumnezeiesc. Din cartea lui Iov, rezultă că însuși Creatorul preferă un interlocutor ofensiv unor „avocați” de ocazie, adormiți într-o conformitate funcționarească.

Nu pot spera să spun lucruri esențiale despre mersul lumii și despre moarte într-un articol de gazetă. Aproape de moarte, nu mă pot abține totuși să-mi amintesc o vorbă de un crud realism, rostită de un om nu prea religios: Constantin Noica. Iat-o: „E foarte curios! Se moare de milioane de ani și încă nu ne-am obișnuit cu asta...”

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Eșecul

Pandemia de coronavirus a lovit omenirea într-un moment rău: o criză generalizată a calității *leadership*-ului politic. Am spune chiar că, dacă am fi avut cîțiva lideri politici de anvergură în principalele puteri mondiale, poate nici n-am fi avut pandemie, iar epidemia inițială ar fi fost repede conținută.

A fost mai întîi conducerea totalitară chineză, care în prima lună și jumătate de la înmulțirea cazurilor în regiunea Wuhan a ascuns adevărul, ba chiar i-a persecutat pe medicii care au dat alarma. S-a pierdut un timp prețios, celelalte state și OMS n-au fost avertizate la momentul cînd situația putea fi încă ținută sub control. China s-a comportat tipic pentru un stat totalitar, iar acum încearcă să dea vina pe alții, insinuînd ba că coronavirusul nou provine din America, ba că din Italia – asta împotriva dovezilor științifice care arată spre transmiterea virusului de la liliac la om prin pangolin, animal protejat și totuși braconat și care constituie o delicatasă în bucătăria tradițională chineză.

Dar nici restul marilor puteri nu s-au descurcat măcar satisfăcător. SUA, devenite focarul maxim al pandemiei, au fost săptămîni bune paralizate de incapacitatea funciară a lui Donald Trump de a înțelege situația și de a acționa adecvat. Schimbări bruște de politici, inconsistentă, lipsa de planuri adecvate, neconcordanțe între state și guvernul federal au făcut ca numărul cazurilor, dar și al deceselor să crească foarte mult în doar două săptămîni. Rău de tot s-a comportat și Europa, și nu numai Italia sau Spania. Nici o țară n-a luat măsurile de caranti-

nare la timp, nici una n-a oprit zborurile spre și dinspre China la timp, nici una n-a impus restricții de circulație severe cînd era oportun. Dacă vreodată a fost mai multă nevoie de o Europă unită, acum a fost acel moment și el a fost, în mare măsură, ratat. În loc de a stabili o politică comună, statele membre ale UE s-au luptat fiecare pe cont propriu împotriva coronavirusului; mai rău, uneori au încercat să-și susțină unele altora puținele resurse medicale disponibile. Bine măcar că s-au stabilit niște „coridoare verzi” pentru transportul de mărfuri, căci altminteri am fi murit de inaniție înainte de a muri de COVID-19!

S-a văzut că oamenii politici principali, din majoritatea celor mai importante țări, au fost tot timpul cu cel puțin un pas în urma epidemiei. Adesea n-au ascultat de savanți și de medici, sau i-au ascultat cînd deja ocazia favorabilă de a înăbuși în fașă infecția nu mai exista. Asta ca să nu mai vorbim că nu s-au luat la timp măsuri de „distanțare socială”, deși cazul SARS1 ar fi trebuit să atragă atenția. E uimitor că există pretutindeni planuri pentru trecerea economiilor pe picior de război, dar nicăieri n-au existat planuri pentru trecerea economiilor pe picior de „război epidemic”: abia acum se fac eforturi desperate în principalele puteri industriale (ba chiar și la noi) de a produce echipamentele sanitare atît de deficitar pretutindeni: măști de protecție, combinezoane, ventilatoare, kituri de testare etc. E un paradox: se închid marile uzine de avioane și automobile cu imense daune pentru economie și pentru veniturile salariaților, în loc ca unele

dintre acestea să treacă rapid la a produce echipament sanitar atît de necesar și produs pînă acum majoritar tocmai în China. Dar probabil că respectiva capacitate de producție trebuia pregătită din timp.

Pentru a fi drepti, să spunem că două țări totuși, judecînd cel puțin după numărul mic de decese raportat la populația contaminată oficial, se pare că s-au apropiat de ceea ce trebuia să însemne un management competent al crizei, odată ce aceasta s-a declanșat: Coreea de Sud și Germania. Adaug și că, în România, epidemia, dacă n-a putut fi evitată, a fost măcar încetinită un timp prin măsuri destul de timpurii de distanțare socială, astfel că la o lună de la primul caz confirmat aveam 17 morți și sub 1.000 de cazuri totale confirmate. (Ce-i drept, cu o testare crescută de-abia în ultima săptămînă, ceea ce conduce neapărat și la o creștere masivă a raportărilor, căci se pare că numărul real al infectărilor este cu mult peste cel raportat. Cu toate astea, contaminarea unor spitale și a unor cadre medicale n-a putut fi evitată.)

De ce această criză aproape generală a *leadership*-ului? Sînt, pesemne, mai multe cauze, dar una mi se pare clară: populismul fătîș care, întocmai ca un virus, infectase în prealabil mentalitatea nu numai a conducătorilor, a multor partide politice, dar și a maselor, în ultimii 15 ani cel puțin. Pe de o parte, populații ajunși la putere, precum Donald Trump, Boris Johnson, au făcut promisiuni aberante pe care nu le-au putut ține la primul vînt mai aspru; pe de altă parte, populații în opoziție au creat presiune asupra guvernelor, care au trebuit să

guverneze prea adesea cu un ochi la sondajele de opinie, abătîndu-se de la ceea ce era corect. Populațiile s-au învățat să înghită *fake*-uri drept știri, să disprețuiască elitele autentice, inclusiv pe cele științifice, și în schimb să plece urechea la tot felul de teorii conspiraționiste. Au fost puse la îndoială cheltuielile în domenii strategice, dar fără rezultate imediate, în favoarea unor recompense de moment.

Educația științifică generală în rîndul maselor e în scădere aproape pretutindeni în lume, ceea ce face ca oamenii mai curînd să se teamă de știință decît s-o înțeleagă și s-o prețuiască. Superstițiile, travestite în „științe alternative”, au înflorit pretutindeni, inclusiv în Statele Unite. Occidentali (și deja și noi) au învățat să fie răsfățați și mofturoși, și mai ales să considere că au aproape numai drepturi, dar foarte puține obligații și, în orice caz, că ceea ce pe vremuri se numeau „virtuți” (moderația, curajul, prudența, rațiunea) sînt însușiri mai curînd demne de dispreț. Ei tind să creadă că nivelul lor de trai și libertățile de care dispun sînt absolut naturale, pîrînd să uite că au fost obținute trudnic prin efortul multor generații precedente. Acum, cînd mai peste tot au fost impuse restricții severe ale unor libertăți fundamentale, poate că începem să înțelegem cît de rare, prețioase și fragile sînt în realitate aceste libertăți, pe care tindem să le luăm de-a gata. Un laxism moral și un relativism cinic al valorilor s-au insinuat aproape pretutindeni în viețile noastre, iar raționalitatea și chiar bunul simț au fost aproape pretutindeni subminate. Am ajuns să ne raportăm la lumea reală ca la un spectacol și să tratăm valorile aspre ale vieții de parcă ele i-ar privi aproape întotdeauna pe ceilalți, aflați undeva departe, nu pe noi înșine.

Pe scurt, pandemia de coronavirus ne-a surprins pe noi, oamenii, nepregătiți: nepregătiți economic, nepregătiți politic, nepregătiți medical, nepregătiți moral și psihologic. Ceva va trebui schimbat aici.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în Euro-Narnia

Peștișorul de aur și Michael Jordan

Am 16 ani. Joc baschet și sper să fiu reîncarnarea lui Michael Jordan (MJ). Dacă m-ar trezi oricine e răspunzător cu minunile, de la Peștișorul de Aur până la Buddha, aş răspunde automat că vreau să fiu MJ. Din păcate, cel mai probabil e să mă trezească furtuna de mama ca să apreteze pijamaa pe care o port neregulamentar, adică sifonată, sau că nu a cîntat cocoșul și sigur cineva l-a furat, să mă duc să verific.

E drept că avem cocoș la bloc, lucru pentru care ne urăsc cu spume mai toți vecinii, dar nimeni nu ar îndrăzni să se pună cu scorpia de mama. Tot drept e că fac karate și că l-am trosnit rapid pe Gogu într-un moment în care era frînt de beat și încerca să o lovească pe mama, dar mă îndoiesc că cineva la fel de beat ar putea să fure cocoșul.

Oricum, mama nu îndeplinește dorințe – sau cele pe care le îndeplinește ea sînt dorințele duhurilor curățeniei care o stăpînesc cu o mîină de fier.

În cazul în care scap, printr-o minune, de stihia de mama, altă posibilitate este să mă trezească tata. Beat, după schimbul de noapte, să mă car din pat rapid. Tata poate să-mi îndeplinească doar dorințe legate de pileală, că este un geniu în domeniu. Mai degrabă ajung MJ decît să supraviețuiesc miniei mamei dacă beau, așa că nici tata nu e de nici un folos.

Mai există și posibilitatea să mă trezească miliția. Inteligentul de frate-miu a încercat să treacă granița la sirbi pe o minge și a fost prins. Eu am continuat să zic bancuri „denigratoare la adresa tovarășului Ceaușescu”, deși mi-a fost atrasă atenția de către proful de sport, care e și șeful de la tinerii comuniști. Miliția nu prea îndeplinește dorințe, dar ținînd cont de cîtă lume e la

noi în casă aproape tot timpul, nu cred că m-ar supăra grav un pic de arest.

În aceste condiții vitrege am decis să-mi iau soarta în mîini. Mai clar, în picioare, așa că topăi peste tot încercînd să-mi măresc detenta. Sar continuu prin casă, iar mama se uită la mine cu multă milă. Noroc că învăț bine, altfel sigur s-ar lăsa cu ceva directive de folosire mai utilă a energiei.

Sînt în sala de baschet la școală și prind o săritură bună, încercînd să blochez un coleg. Mă trezesc cu mîna pe inel și mă prind de el. Sînt un schilod pe la 1,65 m, dar încep să mă gîndesc că există un Dumnezeu care compensează pentru sărăcia noastră, alcoolismul lui taică-miu și obsesia pentru curățenie a mamei. Peste cîteva zile mă duc la primul meu turneu de baschet, așa că hotărîsc să mai cresc vreo 30 de centimetri și să-l fac mucii pe Jordan.

Ea are un pulover urît cu spume, cu o pică brodată de cineva care o urăște fie pe ea, fie eleganța. E mică, cu o gură mare, păr tuns foarte scurt și niște ochi albaștri verzi. Se joacă un turneu de baschet și este în echipa școlii ei. Sîntem amîndoi cei mai mici din echipele noastre.

Am mai jucat cu ea baschet, stă pe undeva aproape de blocul meu. Tot pe aproape stă și Lia Olguța Vasilescu. E afurisită, dar aruncă bine la coș, aleargă mult și se apără super-bine. Faptul că nu poartă sutien încă nu este cel mai important lucru din lume, dar este desigur un factor important în viața mea.

Nu sînt deloc, dar deloc interesat de ea. Are o colegă care pare interesată de farmecele mele, cu niște ochi verzi, verzi și cu un nume frumos, Marina. E aproape cît mine de înaltă, citește cam aceleași cărți și arată

super-sexy. Nici ea nu poartă sutien.

Mă uit la meciul lor. E rezervă, dar cînd intră, joacă bine. La sfîrșitul meciului e foarte îmbujorată și, cînd trece pe lîngă mine, îi spun că a jucat super-bine. Îmi zîmbește cu gura aia mare și îmi îngheață creierul.

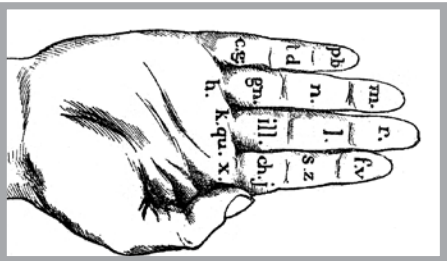
Următoarele luni, zeul Jordan e înlocuit de zeița blondă. Mă trezesc total accidental la un chef unde este și ea. Încerc să vorbesc cu ea, dar e clar că m-am defectat. Totuși, stă cu mine cam toată noaptea și mă trezesc a doua zi îndrăgostit frînt. Decid că am alte priorități pentru Peștișorul de Aur. Cum nu e disponibil, mă hotărîsc să îi cer mamei să-mi facă rost de niște blugi. Mama e șocată, căci nu am cerut nicînd nimic.

Îi explic că unul dintre doctorii cu care lucrează este sirian și că sigur, dacă îi va cere, îi va face rost. Mama nu cere nimic niciodată, dar de data asta sînt hotărît să o șantajez emoțional. Nu e nevoie, că pricepe rapid că sînt smintit.

Peste vreo trei săptămîni am blugi și geacă de blugi. Valorează cît tot ce am avut eu pînă atunci, dar nici eu și nici mama nu știm asta. Nuri, doctorul sirian, i-a făcut mamei cadou.

Nu e vreme de geacă de blugi, dar nu contează, mă duc la baschet, unde joacă zîna, îmbrăcat cu toalele festive. Desigur, joc baschet în blugi, că doar nu mă încurc. Transpir tot și împut procopseniile, dar nu contează, am impresionat-o clar pe zîna.

Pînă pe la 24 de ani uit de MJ, așa încît cresc pînă la 1,73 m. A avut fraierul noroc, cum ar zice unchiul Gogu.

Romanticul (transcendentalist) american Ralph Waldo Emerson folosește, în cîteva rînduri, în eseurile sale celebre, termenul de „*Beautiful Necessity*” / „Minunata Necesitate”. Conceptul reprezintă o metaforă legată de soarta implacabilă a omului: ne naștem, apoi, cu precădere, suferim, pentru a (mai și) muri în cele din urmă. Acest circuit insurmontabil devine „o necesitate” pentru marele gînditor. O necesitate pe care *homo sapiens* trebuie să și-o asume. Aici intervine paradoxul emersonian: asumarea înțeleaptă, semnificată, revelatoare, a propriei sorți – cu toate limitele și frustrările ei inevitabile – poate fi un cîștig pentru insul inteligent al oricărei epoci istorice. Dacă el știe să găsească sensuri superioare în existența misterioasă și tranzitorie ce i s-a dat, atunci necesitatea (durerii și dispariției lui în/din Univers) încetează să mai fie angoasantă, mutilantă, deprimantă, ajungînd exact invers – „frumoasă”, „minunată”, „superbă” chiar. Mulți comentatori au văzut, de aceea, în transcendentalismul american o continuare modernă a filozofiei antice stoice, axate pe silogisme oximorone similare, de *pleasure of pain* / *plăcere a suferinței*. Hermeneutica este, desigur, corectă. Nimeni nu ar avea cum să o conteste. Transcendentaliștii erau,

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Frumusețea acceptării

prin definiție, niște stoiici compulsivi, „mai stoiici” poate decît stoiicii înșiși.

Emerson a teoretizat, febril, *transpersonalizarea* omului ca premisă a îmbunătățirii spirituale. Susținea că tot ceea ce ne ține captivi în interiorul *persoanei noastre* rămîne nociv, din cauza

Dincolo de stoicismul inerent, aş vedea în noțiunea emersoniană și ceva mai subtil, un rafinament filozofic.

naturii restrictive a palierului de viețuire „individuală” (corporalitate limitată, materie sordidă, biologie efemeră etc.). Miza existenței umane o constituie „ieșirea din sine”, *impersonalitatea* așa-zicînd, atingerea unei „Nirvane” terestre, unde emoțiile funcționează ca revelații ale spiritului și nu ca instincte primare. O dovadă „practică” a transcendentalismului: Emerson a scris un poem înfiorător (*Threnody / Lamentatie*) în ziua în care i-a murit fiul. Durerea firească e acolo „diluată” metafizic, „proiectată” într-un decor superior al marilor întrebări și epifanii filozofice, lucru care apare, fără îndoială, puțin dezumanizant. La fel, discipolul lui cel mai înfocat, Henry David Thoreau, mare dușman al confortului economic (perceput drept ucigaș al spi-

ritului), s-a izolat la un moment dat, ostentativ, în pădure, unde a trăit, aidoma unui eremit (aproape fără mijloace elementare de supraviețuire), vreme de 222 de zile. În acel mediu a contractat o boală severă, care a dus ulterior, ironic, la moartea sa timpurie. Așadar, da, „minu-

nata necesitate” (asumarea înțeleaptă, revelatoare, a condiției umane) oferă elementele lecturii stoice.

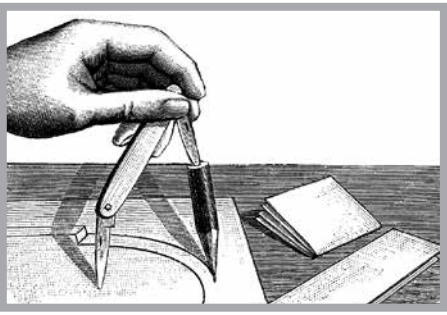
Totuși, dincolo de stoicismul inerent, aş vedea în noțiunea emersoniană și ceva mai subtil, un rafinament filozofic ce-l plasează pe autor mai degrabă în linia anticipatoare a unei tradiții intelectuale decît în una de continuare a vechilor ideologii. Mai precis, se sizez în „minunata necesitate” o fină prefigurare a existențialismului european, cu interogațiile sale profunde despre semnificația „libertății” într-o lume de indiciabile și interminabile constrîngerii. *Avant la lettre*, Emerson vede condiția umană „existențialist”, în varianta unei *spiritualizări a nimicului* sau a unei *organizări semnificante a haosului*. Pentru

el, viața se derulează doar în aparență pe o traiectorie absurdă și lipsită (total) de coerență. În realitate, intervalul biografic, asemenea unei table de șah, oferă insului un șir infinit de posibilități (alegeri) care, făcute în regimul dorinței oneste de progres (de îmbunătățire spirituală de tip transcendentalist), duc la o acceptare (superioară) a condiției umane și la o înțelegere (profundă) a mecanismelor (raționale) ascunse din Univers. Oricît de trist și neînsemnat ar putea părea „existențialul” imediat al propriei existențe, coordonat astfel – epifanic deci –, asigură ultimativ înțelegere și, implicit, sens. Pentru existențialiști, mai tîrziu, omul liber va fi individul cu capacitatea de a-și înțelege „necesitatea” condiției.

Emerson a mers cumva un pic mai departe: a fost convins că acest amănunt este nu numai eliberator, ci de-a dreptul „minunat”.

Codrin Liviu Cuțitaru este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, Editura Polirom, 2017.

Matei VIȘNIEC

interrogarea europeană

Anul când ne mor bătrînii...

Există un film japonez pe care ar trebui să-l vedem sau să-l reve-dem în această perioadă de epidemie. Titlul, în engleză, este *The Ballad of Narayama*. Filmul, realizat de Shichi-ro Fukazawa, a impresionat profund, în 1983, juriul Festivalului de la Cannes și a obținut recompensa supremă, Palme d'Or.

Povestea din film este inspirată, s-ar părea, din fapte reale: în secolul al XIX-lea, în unele regiuni foarte sărace ale Japoniei, cînd bătrînii împlineau 70 de ani și nu mai puteau munci, erau invitați să plece benevol de acasă, de exemplu pe cîte un vîrf de munte, și să aștepte moartea acolo. *The Ballad of Narayama* na-rează o astfel de situație, plecarea unei mame, acompaniată de fiul ei cel mare, pe „ultimul drum”. Cutumele celui sat sărac erau stricte și foarte pragmatice: la ce bun să mai ții în casă un bătrîn din moment ce nu mai poate munci, ba mai trebuie să-l îngrijești, și care înseamnă o gură în plus, un castron de orez luat de la gura copiilor?

Or, iată-ne acum într-o logică similară, doar că de *transferarea* bătrînilor în lumea cealaltă se ocupă un coronavirus. Statisticile sînt unanime, majoritatea celor morți în urma contaminării cu COVID-19 sînt oameni avînd peste 60 de ani. De la începutul epidemiei, în Franța, jurnalele televizate încep aproape sistematic cu dramele intervenite în diverse case de bătrîni unde virusul a intrat nu se știe cum, iar pensionarii mor pe cape-

te. Este ca și cum COVID-19 ne-ar fi au-zit în ultimii ani că ne tot plîngem de fenomenul *îmbătrînirii populației* și ar fi decis, în felul său, „să ne dea o mîna de ajutor”. În Italia, de exemplu, 70% din victime sînt bărbați, avînd media de vîrstă de 79 de ani...

Iată, poate, un subiect pentru un alt film sau poate pentru un roman macabru: un spirit malefic simte că locuitorii unui oraș nu-și mai iubesc bătrînii și își „oferă serviciile”. Este vorba de un oraș (sau de o țară, sau de o lume) unde oamenii încă activi, ba chiar hiperactivi, se simt tot mai deranjați de bătrîni, chiar îngrijorați că îi vor costa prea mult întreținerea părinților și a bunicilor. Longevitatea *altora* este văzută treptat ca o pacoste. Generației ajunse la vîrsta senectuții i se reproșează chiar, tacit, că a dus-o prea bine în viață, că a profitat de o lungă perioadă de pace, că s-a hrănit bine, că a gustat din plin din plăcerile societății de consum și că nu vrea să mai iasă din scenă, că trage de viață excesiv, că *împinge* limitele ei pînă la nouăzeci de ani și pînă la o sută. În lumea (imaginară) din acest film macabru, longevitatea persoanelor vîrstnice începe chiar să provoace o panică generală, oamenii încă tineri sau cei aflați în plină activitate descoperă că întreținerea bătrînilor va fi o lungă povară financiară. Statul este și el îngrijorat, întrucît bătrînii au nevoie de medici, de personal specializat, de bucătari, de activități adecvate stării lor mentale și psihice. În plus, mulți au Alzheimer, ceea ce înseamnă și mai multe griji, și mai mulți bani, și mai multe asistente la dispoziția

lor... Cam așa ar urma să înceapă filmul sau nuvela noastră macabră, cu o acumulare de îngrijorări, de dezbateri, de oftaturi, de grimase, de gesturi iritate, de calcule bănești, de tentative de reformare a sistemului de pensii...

În orașul sau în lumea pline de bătrîni se instalează un fel de alergie generală față de ei, deși oamenii rămîn totuși civilizați, nimeni nu spune exact ce gîndește, dar gîndurile sînt aceleași, trec dintr-o mîntie în alta... „Cît or să mai trăiască părinții noștri? Vor să ne îngroape ei pe noi? Deja unii au ieșit la pensie la vîrsta de 55 de ani sau la vîrsta de 60 de ani cel tîrziu... Iar noi va trebui să muncim cel puțin pînă la 65, sau chiar pînă la 67, sau chiar pînă la 70...” Și atunci, spiritul malefic, auzind toate aceste gînduri, simțind toată această revoltă mută a oamenilor maturi și activi față de părinții lor inactivi și octogenari, intră în scenă și spune: „Mă ocup eu”. Și ia forma lui COVID-19. Și așa dispăre treptat o întreagă categorie de populație.

Sigur, COVID-19 mai greșește, pentru că este un virus fără creier. Mai mor și oameni de 50 de ani, ba chiar unii și mai tineri, de 16, de 17, de 21 de ani. Pentru spiritul malefic însă, acestea sînt *pierderi colaterale*. Obiectivul său rămîne exterminarea bătrînilor, pentru ca orașul (sau lumea respectivă) să poată răsufla la un moment dat în liniște. Casele de bătrîni se golesc. Familiile rămîn fără buni. Tot ce trece de 70 de ani se mută în urne funerare sau în caveruri la cimitir. Masacrul durează cam trei luni. Dar imediat după aceea... miracol!

Economia redemarează, banii sînt investiți mai *judicios*, în invenții și inovații, în crearea de întreprinderi... Statul răsuflă ușurat întrucît nu mai are de plătit atîtea pensii. Orașul se redresează ca și cum ar fi avut o cocoasă pe spinare și o mîna divină i-ar fi luat-o brusc. Fiecare locuitor afișează, de alfel, o față mai radioasă, mai optimistă. Din spatele fiecăruia a dispărut cocoasa... Iată-ne, cu toții, debarasați de cocoase!

După ce și-a făcut treaba, spiritul malefic dispăre o vreme, se topește în natură. Uf! Orașul nostru imaginar parcă a întinerit... Sigur, mai rămîne angoasa faptului că și cei avînd astăzi 30 sau 40 sau 50 de ani vor îmbătrîni la un moment dat. Dar pînă atunci mai este. Mai vedem ce va fi peste 20 sau 30 de ani... Numai că timpul trece, și încă repede. Generația hiperactivă, eliberată de grija bătrînilor, ajunge și ea la vîrsta de 65, de 70, de 80 de ani. Și iată că, într-o bună zi, spiritul malefic își face din noua apariția, pătrunde în luxoasele case și cămine pe care și le-au pregătit pentru pensie hiperactivii de altădată și le spune: *Hello*, am sosit. „Cum? Ce? Păi, nu așa ne-a fost vorba”, spun pensionarii surprinși în plină partidă de whist. Ba da, răspunde spiritul malefic, cine semnează un contract cu mine o face pentru eternitate.

Matei Vișniec este scriitor, dramaturg și jurnalist.

Robert SKIDELSKY

împotriva curențului

Ce ar spune Keynes astăzi?

Rishi Sunak, noul ministru de Finanțe al Marii Britanii, a făcut ceea ce i-a cerut prim-ministrul Boris Johnson – după demisia forțată a predecesorului său, Sajid Javid, în februarie. Bugetul propus de Sunak pe 11 martie deschide zăgazul cheltuielilor, anunțînd un pachet de stimulente în valoare de 200 de miliarde de lire sterline (aproximativ 224 de miliarde de euro) pentru următorii cinci ani.

„Este un buget pe care [...] J.M. Keynes l-ar fi aprobat”, a scris comentatorul politic Matthew Parris în *The Times*. Și laudele au curs și după anunțul lui Sunak din 17 martie, prin care promitea un surplus de 350 de miliarde de lire pentru sprijinirea duratului de afaceri al Marii Britanii pe durata pandemiei de coronavirus. Se pare că politica fiscală a Angliei și-a reluat locul binemeritat, după ani lungi de austeritate.

Sînt totuși sceptic față de aceste relații recente despre „revenirea la Keynes”. Pe de o parte, fiindcă nu a avut loc nici o contestare principială a măsurilor de austeritate și, pe de altă parte, deoarece majoritatea noilor converțiți îl asociază pe Keynes, pur și simplu, cu deficitele bugetare. De fapt, aritmetica keynesiană se poate referi și la surplusuri.

În primul rînd, pachetul de 350 de miliarde de lire al lui Sunak, destinat protejării economiei în fața COVID-19, nu are nimic keynesian. Orice guvern e generos cînd trebuie să-și ferească cetățenii de astfel de dezaastre. Chiar și austerul George Osborne, fostul ministru de

Finanțe conservator, și-ar fi dat seama că nu trăim timpuri normale. Keynes însă ar fi întrebat ceva ce nu a întrebat nimeni pînă acum, și anume: „Cum vom plăti toate acestea?” – o problemă la care voi reveni curînd.

Dar, înainte de asta, să luăm anunțul lui Sunak despre investițiile publice suplimentare de 175 de miliarde de lire, pentru următorii cinci ani. „Investițiile în drumuri, căi ferate, locuințe, proiecte capitale și de spectru larg vor urca, raportat la PIB, la un nivel la care nu s-au mai aflat din anii 1970”, s-a entuziasmat *Financial Times (FT)*, care a fost, în ultimii zece ani, o campioană neabătută a reducerilor de cheltuieli. Ceea ce, e adevărat, pare să semnaleze o revenire a fiscalității erei keynesiene, ceea ce Sunak a și sugerat, spunînd că politica fiscală ar trebui să joace „un rol mai activ” în stabilizarea economiei. Dar ceea ce nu au explicat nici ministrul de Externe și nici *FT* este de ce această rachetă Exocet fiscală e lansată abia acum.

De exemplu, Sunak a anunțat un fond de 2,5 miliarde de lire pentru a umple cele 50 de milioane de găuri din asfaltul străzilor britanice, în următorii cinci ani. Dar de ce nu a putut fi demarat acest program în 2010, cînd numărul gropilor era mai mic și mîna de lucru mai disponibilă (șomajul din Anglia era atunci de 8%, față de sub 4%, astăzi)? Răspunsul clasic e că, în 2010, guvernul „nu își permitea această cheltuielă”, dar că politica fiscală prudentă, de reducere a deficitului din ultimii ani,

a creat între timp „spațiul fiscal” care să permită această inițiativă. O explicație absurdă. Ceea ce un guvern își poate permite e limitat doar de cantitatea de resurse reale de care dispune – nu de constrîngerii financiare autoimpuse.

Povestea cu hîrtoapele ne învață totuși o lecție importantă. Nu numai că stimulul fiscal trebuia să sosească mult mai devreme, dar, acum, el riscă să vină într-un moment nepotrivit al ciclului economic. Keynes scria că „pentru Ministerul de Finanțe, momentul oportun pentru austeritate e prosperitatea, nu criza economică”. Ce-i drept, timpurile actuale nu par tocmai prospere; experții pronosticau o posibilă recesiune britanică chiar și înaintea coronavirusului. E limpede însă că Anglia și alte economii occidentale au astăzi o capacitate fiscală mai redusă decît în urmă cu zece ani.

În al treilea rînd, după ce au petrecut ultimii 40 de ani „combătînd inflația” și avertizînd întruna că o politică fiscală laxă o poate readuce, guvernele închid acum ochii în fața acestui risc. Și, chiar dacă e puțin probabil ca o „inflație prin costuri” să constituie o problemă într-o eră a piețelor de muncă descentralizate, expansiunea cererii în condițiile ocupării maxime a forței de muncă va duce în cele din urmă la o creștere mai rapidă a prețurilor. Astfel, pentru a evita inflația, guvernele vor trebui să crească taxele, la un moment dat. Relaxînd și înăsprind politica fiscală la momentul nepotrivit, guvernele vor repeta abordarea „*stop-and-go*” care a discreditat manage-

mentul keynesian al cererii în anii 1970.

Ceea ce mă aduce înapoi la virus. Johnson a spus că Anglia se află pe picior de război; și alți lideri europeni, precum președintele francez Emmanuel Macron, au spus același lucru despre țările lor. Dar o economie de război este o economie de penurie, în care nu poți avea și arme, și unt. Untul trebuie raționalizat pentru a putea produce mai multe arme. Problema devine aici cererea *excesivă*, nu cererea deficitară.

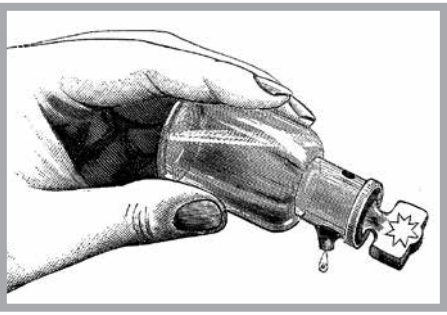
Keynes și-a dat seama de acest lucru în pamfletul său din 1940 *Cum vom plăti pentru război (How to Pay for the War)*. Consumul civil al Angliei trebuia redus, fie prin prețuri crescute, fie prin taxe mai mari. Keynes a susținut o creștere vertiginosă a taxei pe venit (cu un procent maxim de impozitare de 75%), cu argumentul că e o măsură mai onestă decît inflația. Și a mai propus, într-un moment de reverie, ca impozitele colectate automat de la muncitorii cei mai săraci să fie rambursate de către guvern după război.

Să sperăm că pandemia COVID-19 nu va obliga guvernele din ziua de azi să recurgă la astfel de măsuri. În tot cazul, pentru politicieni nu e prea devreme să înceapă să se gîndească cum vor plăti acest război aparte. Și ar fi util să-și amintească de aritmetica riguroasă a lui Keynes.

Robert Skidelsky este membru al Camerei Lorzilor a Marii Britanii și profesor emerit de Economie politică la Universitatea Warwick.

© Project Syndicate, 2020
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

Săptămîna trecută, în comunicarea oficialităților cu cetățenii a intervenit o scurtă neînțelegere, care a trezit unele comentarii și controverse în mass-media, fiind apoi uitată, sub influența noilor știri proaste. Ce nu s-a observat e că neînțelegerea provenea de la un cuvînt aparent insignifiant, din categoria pe care publicul mai larg o consideră a vorbelor de umplutură, dar care pentru lingviști este esențială în comunicare: a mărcilor discursive. În acest caz, cuvîntul care tulbura oarecum înțelegerea mesajului era adverbul *practic*. Pe 24 martie, președintele țării a ținut un discurs în care, printre altele, spunea că persoanele peste 65 de ani „vor trebui, în interesul lor propriu, să stea *practic* tot timpul acasă” (declarație citată de *ziare.com*). Comentariile din presă au preluat anunțul – într-adevăr important –, din care au extras și au prezentat ca pe o certitudine o măsură extremă și aproape imposibil de respectat: „Mai mult, persoanele cu vîrsta de peste 65 de ani *nu vor avea voie să iasă deloc* din casă” (*ziare.com*). Peste cîteva ore, în discursul prim-ministrului se preciza că persoanele în cauză vor putea totuși ieși din casă într-un anumit interval de timp. Comentatorii posturilor de televiziune au părut surprinși de diferența dintre cele două mesaje, interpretînd-o ca pe o contradicție evidentă.

#stămacasă e noul *hashtag*, dar și no-ua noastră realitate. Pentru mine, lucrurile sînt mult mai complicate parcă și recunosc, deși aparent am mai mult timp, mă simt mai încărcat de sarcini și ziua se bagă rapid în noapte, după cum și noaptea în zi. Muncile acestea online sînt mai consumptive, mai ales cînd ai multe *task-uri* și trebuie să schimbi pentru fiecare dintre ele *switch-ul*. Mă simt depășit de multe ori și nu reușesc să ajung la zi. Pe fondul acesta însă, m-am întrebat cum fac față elevii, care este percepția lor asupra situației pe care o traversăm. Am formulat cîteva întrebări pe care le-am adresat liceenilor din clasele mele. A ieșit un interviu interesant, din care spicuiesc aici cîteva răspunsuri. Astăzi, la primele două întrebări, urmînd ca săptămîna viitoare să vi le împărtășesc pe celelalte.

Ce a rămas la fel și ce s-a schimbat pentru tine?

Alex: A rămas la fel cam tot. Pentru mine nu s-au schimbat multe, deoarece stau la țară. Pot să ies afară cît vreau. S-a schimbat faptul că nu mai pot merge în anumite locuri în care mergeam de obicei (petreceri, școală, rude, prieteni, sală etc.).

Alexia: S-a schimbat ora de trezire. Înainte mă trezeam la 5,30, iar acum mă trezesc la 11 sau mai tîrziu. În rest, viața mea a rămas cam la fel, eu nu sînt genul de persoană care să meargă în mall toată ziua sau să își bea cafeaua în altă parte decît acasă, pe canapea. Pot spune că îmi lipsește mersul la școală, pentru că așa îmi vedeam prietenii, în rest eu nu prea ieșeam din casă.

Ioana: Acasă nu s-a schimbat aproape nimic, fac teme, citesc, stau pe telefon,

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

PE CE LUME TRĂIM

Practic

De fapt, mesajele ne apar ca fiind compatibile dacă ținem seama de faptul că primul era moderat și aproximat de prezența adverbului *practic*. Cuvîntul semnala faptul că în enunț nu era vorba de o regulă simplă și absolută, ci de o dominantă, de un efect doar comparabil cu al unei interdicții totale. Enunțul „Vor sta (obligatoriu) acasă” nu este același lucru cu „*Practic*, vor sta acasă”; a doua formulare propune doar o echivalare aproximativă de situații. Adverbul *practic* este folosit de cele mai multe ori cu un sens diferit de cel descris în dicționare. În DEX, *practic* este înregistrat doar ca adjectiv, cu sensurile fundamentale „care se poate executa sau care se efectuează în mod concret; care se verifică prin practică și se poate aplica în viață; care se bazează pe practică; concret, real” etc. În schimb, în *Micul dicționar academic* (2001-2003) și în *Noul dicționar universal* (2006) este consemnată, corect, și valoarea de adverb, echivalent cu *de fapt* și *în realitate*. În *Noul dicționar universal* se oferă și exemple contemporane pentru această valoare (*Practic*, *nu mai are nici o șansă*). Atestările actuale arată că adverbul poate avea în discurs mai multe funcții, unele greu de descris. De multe ori, ca în mesajul oficial de la care am pornit, *practic* arată că enunțul nu trebuie luat literal: cine-

va afirma „Eu am *practic* două familii” (*kanald.ro*), vorbind de familia reală și de niște prieteni buni; altcineva își atenuează o metaforă clișeizată: „Eu *practic* respiram prin fotbal, cînd eram pe terenul de fotbal era viața mea” (*lead.ro*). Cel mai clar semn al modului în care *practic* aproximează un enunț e de găsit în anunțurile publicitare: „La numai 10.000 km mașina este *practic nouă*” (*cuauto-mata.ro*); „*Leftin!* Pantofi de damă, *practic noi* (...)”, purtați de 2 ori doar în interior” (*olx.ro*). Uneori, *practic* apare alături de alte semnale ale atenuării și aproximării: „Vom fi, *practic, probabil* singura locație din Timișoara care va vinde apă la ladă” (*pronat.ro*). Desigur, sînt și cazuri în care – ca mulți alți aproximatori discursivi –, *practic* nu mai are o valoare de atenuare a forței enunțului, ci devine un simplu automatism. În stenograma unei ședințe a Biroului Permanent al Camerei Deputaților, cuvîntul era folosit foarte des, în cele mai simple și concrete enunțuri legate de desfășurarea discuțiilor: „*Practic*, pînă astăzi se poate depune motiunea de cenzură”; „Noi, *practic*, mai avem aici de adăugat, dar oricum să aveți hîrtia aceasta”; „Altfel, eu *practic* renunț la orice, mă retrag din comisie”; „*Practic*, nu mai avem decît cîteva ore”; „Ceilalți, pînă la 25, sînt afiliați și, atunci, au rămas *practic* 12”; „*Practic*, va veni în plen,

pentru discutare, da?” (*cdep.ro*). În această situație, *practic*, echivalabil cu *de fapt*, indică doar o perspectivă sau o idee nouă, ceea ce poate conduce la marcarea suplimentară, mecanică, a oricărui enunț. Nimic din evoluția lui *practic* nu e surprinzător și nici criticabil: multe cuvinte și expresii urmează această cale, devenind particule care modulează conversația și a căror ambiguitate trece de obicei neobservată. Aceeași cale a fost urmată, în italiană, de adverbul *praticamente*. Cea mai semnificativă utilizare a lui *practic* din ultimele decenii este poate cea dintr-un discurs în care, foarte curînd după 21 decembrie 1989, Ion Iliescu a afirmat că partidul comunist „este, *practic*, dizolvat”. Enunțul a provocat în epocă suspiciuni și neliniști, pentru că înlocuia o decizie clară, juridică, printr-o formulă vagă, lăsînd în umbră prea multe lucruri (de la patrimoniu la rețelele de putere). Cuvinte aparent neînsemnate pot produce tulburări mari...

Rodica Zafiu este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele *Limba și politică* (*Editura Universității București*, 2007) și 101 cuvinte argotice (*Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor”, 2010*).

Horia CORCHEȘ

prof, viața mea

#stămacasă

mă uit la seriale și o ajut pe mami cu făcutul mîncării și la curățenie. Îmi lipsesc repetițiile de la dansuri.

Mihai: Ceea ce nu s-a schimbat sînt temele de la școală.

Darius: Cea mai mare schimbare pentru mine este închiderea sălilor de fitness, deoarece bodybuilding-ul este pasiunea mea. În afară de acest aspect nu pot

curi, că nu mă mai pot vedea cu prietenii, că nu mă pot duce acasă și că mi-am schimbat orele de somn, activitățile pe care le desfășuram în casă au rămas cam la fel (citesc, mă joc pe PC sau pe telefon, fac teme, fac sport, mă uit la seriale, fac mîncare, vorbesc cu familia mea etc.). Cel mai mult îmi lipsesc antrenamentele de *parkour* în aer liber.

Am descoperit
că mă pot transforma într-o sirenă :)).

spune că-mi lipsesc foarte mult ieșirile prin mall, de exemplu, și înainte preferam să mă deconectez de la lumea exterioară, să mă concentrez pe ceea ce am eu de făcut și este important pentru mine.

Tamara: Nu a rămas aproape nimic la fel. Înainte aveam un program încărcat, plin cu activități. Ies zilnic 15 minute afară să plimb cîțelul. Nu pot să îmi mai văd prietenii, îmi este dor de școală, ca să fiu sinceră.

Cristina: În primul rînd petrec mai mult timp cu familia, multe jocuri interactive și discuții interesante alături de ei. Am multe activități pe lîngă casă, cum ar fi grădinăritul, care este un lucru nou pentru mine. O mare schimbare este faptul că nu mai fac activități în grup, dansurile populare. Pe de altă parte, a rămas la fel relația cu prietenii mei. Deși sîntem departe unii de ceilalți, ne sunăm și vorbim zilnic. Lectura școlară face parte din rutina zilnică, deci nu e o schimbare majoră pentru mine.

Otilia: În afară de faptul că nu mai merg la școală, de afară sau în alte lo-

Darius Ș.: Totul este mult mai lejer, nefiind obligat să alerg dis-de-dimineată după autobuze, prin furtuni, frig, vînt. În rest, nu multe s-au schimbat, temele și lecțiile se pot realiza și online, și cîșider că sînt mult mai productiv. Dacă înainte stăteam două-trei zile la un proiect, acum am reușit să-l realizez într-o zi. De asemenea, programul meu de somn e mult mai OK decît era înainte. Cînd mergeam la școală reușeam cu greu să dorm cinci-șase ore pe noapte, acum reușesc să dorm opt ore în fiecare noapte și mă simt mult mai plin de energie.

Ce superputeri mi-am descoperit în această perioadă?

Alexia: Am stat așa de mult pe un șezlong, pînă s-a rupt. Lăsînd gluma la o parte, poate faptul că am reușit să îmi organizez cum trebuie timpul și viața și că mi-am predat singură lecțiile, dar eu nu văd asta ca pe o superputere.

Ioana: Am început să fac exerciții (sport), ceea ce pînă acum îmi era lene să fac sau nu aveam timp.

Mihai: Încerc să-mi îmbunătățesc superputerea de a-mi gestiona timpul într-un mod mai productiv. Încerc să renunț la jocurile video și să le înlocuiesc cu cititul sau cu temele. Dacă nu aș fi avut atît de mult timp liber, poate nici nu m-aș fi gîndit la această superputere.

Darius: Superputerea de a improviza, am improvisat o mini-sală de fitness.

Cristina: M-am descoperit pe mine și prioritățile mele, ce este cu adevărat important în viața mea.

Otilia: Încerc să îmi îmbunătățesc superputerea de a-mi gestiona timpul, să-l umplu cu cap, în folosul meu.

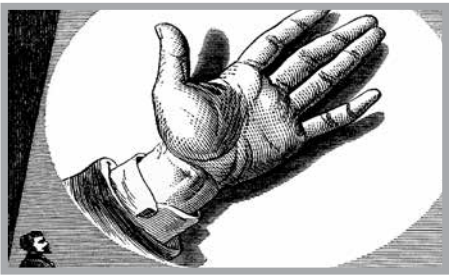
Nicoleta: Am descoperit că mă pot transforma într-o sirenă :)).

Darius Ș.: Imaginația îmbogățită. Am mult mai multe idei de activități pe care înainte nu mi le puteam imagina realizabile în curtea mea.

Diana: Mi-am descoperit superputerea de a termina un serial într-o zi.

Ce vreau să spun, dincolo de inventarul acestor idei? Elevii au răspuns prompt întrebărilor mele, amuzați și interesați. Își doresc să fie provocați și dovedesc, adesea, cum veți vedea și din răspunsurile din numărul următor, o maturitate surprinzătoare. Păstrez concluzia pentru data viitoare, mulțumindu-le, pînă una-alta, acestor minunați elevi, cu care chiar mi-e dor să mă reîntîlnesc și să desfac în fișii cîte o poezie, cîte o proză, cîte o felie de viață.

Horia Corcheș este scriitor și profesor de limba și literatura română.

Adina POPESCU

portrete din mers

Este vorba doar despre oameni

În ultimele săptămîni, de cînd a început pandemia, m-am gîndit la cîțiva oameni pe care i-am cunoscut și la care nu mă mai gîndisem de multă vreme sau mă gîndisem accidental. Cînd am privit fotografia de-o sfîșietoare tristețe, desprinsă parcă din *Melancholia* lui Lars von Trier, cu pacientul din Wuhan care se uită alături de doctorul său la apusul de soare de deasupra orașului, m-am gîndit automat la Han. Han, un țaran din provincia Hubei, care și-a făcut curaj, s-a împrumutat de bani pe la prieteni, și-a lăsat familia ca să vină la capătul lumii, în România, cu un contract de muncă în construcții. Mi-e greu să-mi imaginez sărăcia de la ei de-acasă, din moment ce România i se părea lui Han un mic paradis din care nu voia să mai plece, nici măcar atunci cînd a venit criza financiară și firma care îl angajase a dat faliment – a rămas aici fără acte, fără vreo perspectivă, muncind la negru. Han, împreună cu alți chinezi, au construit „mall-ul cu bila mare”, cum îi zicea el, cel mai spectaculos dintre toate, AFI Palace Cotroceni. L-am cunoscut cînd lucram la documentarul despre chinezii din București, prima generație de imigranți, dintre toate personajele noastre el era cel mai simpatic. Băiat de comitet, îi plăceau micii și berea de la noi, era dispus să învețe și limba (puțini chinezi din categoria „talpa țării” fac acest efort, indiferent de țara unde se află), răspundea în românește: „Eu știu lomania puțin,

mă. Pe măsură ce veneau vești proaste din Wuhan mă gîndeam la el cu îngrijorare ca la un văr îndepărtat, aflat în pericol – o fi bine? o fi avînd ce mîncă? ai lui or fi sănătoși? Ciudat ce supape afective ascunse se deschid în momente de criză, ciudat cum se manifestă la un moment dat umanitatea, nu te poți gîndi la omenire în ansamblul ei, nu poți suferi pentru toată omenirea, te gîndești la un singur om și e suficient.

Cînd m-am uitat la fotografiile cu străzile pustii din Milano, cu piața goală a Domului, apoi la imaginile terifiante din spitalele din Lombardia, m-am gîndit la o prietenă din copilărie care se află acum acolo și cu care n-am mai vorbit de foarte multă vreme. Mi-am amintit de micile noastre momente atunci cînd părinții mei îi vizitau pe părinții ei, noi ne jucam ore în șir, ne făceam un soi de cort sub o pilotă groasă umplută cu puf de gîscă, rîdeam pînă ne înroșeam la față, iar părinții noștri, care beau vin în sufragerie, se îngrijorau că am făcut febră. Acum cîțiva ani, prietena mea s-a îndrăgostit de un italian din Milano, iar anul 2020 a găsit-o însărcinată cu primul copil, la 40 de ani. Cînd am aflat, în ianuarie, am felicitat-o în gînd, eu n-aș fi avut acest curaj în România, însă ea și-a făcut toate analizele, cu un sistem medical performant precum e cel din Italia nu avea de ce să-și facă griji. După doar două luni, ea, copilul ei nenăscut,

carte, el e la fel ca taică-miu, nu suportă să nu iasă din casă, trebuie musai să se plimbe, să se miște, parcă are mîncărici în fund. Sînt convinsă că el și Anton (taică-miu) sînt mai tonici și mai sănătoși decît mine la 40 de ani. Acești „bătrîni” ai societății moderne, care de multe ori sînt mai *alive* decît tinerii din „cîmpul muncii”, obosiți și stresați. M-am gîndit cum

steri de lîngă pensiunea unde am stat, unde am găsit o bere craft italiană minunată. Mă gîndesc la indianul indecent care a vrut să mă agațe la o oră tîrzie, proprietar de băcănie, mi-a mărturisit că îi e dor de familia lui multiplă din India, a ales să se mute în Roma pentru ca toți cei de-acasă să supraviețuiască datorită lui. Mi-e dor de după-amiaza de pe terasa

„A fi bine” e relativ acum,
înseamnă doar că te adaptezi.

suportă Jan toată situația asta, însă presupun că bine, e foarte activ pe Facebook, mai scrie încă o carte acolo, însă tot îmi pare rău că Jan și Anton, doi „bătrîni” cît se poate de activi, nu zburdă, nu se manifestă și nu se mai enervează la coadă la bancomat atunci cînd e prea multă lume sau în trenuri, atunci cînd acestea au întîrziere cîte 10-15 minute. M-am gîndit la prietena mea Elsa, din Freiburg, de 72 de ani, care este un monument al vitalității. Și cu care am fost anul trecut în Sicilia, datorită ei am făcut peste 20.000 de pași pe zi, într-un mod organizat, nemțește. Mi-amintesc de parcă ar fi fost ieri ultima seară din Taormina, mîncînd pizza și bînd vin la o circumă ieftină, vizavi la o frizerie se tundeau un băiat și parcă era o ramă într-un tablou – un italian se tunde în Taormina –, în jur erau cîntece, rîsete, am plecat spre casă pe străzile pustii, am cîntat „Ionel, Ionelule”, cită libertate! A doua zi, în micul aeroport din Catania, ne-a durut pe toți capul, dar ne-am promis că vom repeta experiența anul viitor. Adică în 2020, un an care, de fapt, e o paranteză în viața noastră, a tuturor.

M-am gîndit și la oamenii pe care i-am cunoscut la Roma anul trecut, în septembrie, într-o escapadă de una singură care nu mi-a pririt, tocmai pentru că străzile erau pline de prea multă lume, de europeni, de asiatici, de americani, nu aveai loc să arunci un ac sau să faci o poză la Fontana di Trevi. Mă gîndesc că băiatul din Senegal sigur și-a închis berăria pentru hip-

pensiunii în care am făcut cunoștință cu fata chinezoaică din camera de alături ce ieșise să fumeze o țigară subțire, cu „aur” la filtru, îmbrăcată într-o rochie de seară dementială – soțul ei era tot un italian din Milano, veniseră la Roma ca să petreacă un week-end romantic într-o pensiune păduchioasă și cu buda pe hol. După ce au plecat, am rămas singură pe terasă și o femeie din balconul de peste drum a început să cînte, înainte ca orice italian să cînte din plictis, din cauza izolării, din disperare. Femeia cînta și eu mă uitam la cerul senin și perfect de deasupra Romei, străbătut la răstimpuri de direle lăsate de avioane ce duc și aduc oameni dintr-o parte în alta, în toată această lume liberă în care poți face ce vrei, în care îți poți face planuri, în care te poți gîndi ce vei face peste doi ani, peste zece ani. Perspectiva de a nu-ți mai face planuri decît de pe o zi pe alta dă peste cap orice fel de repere. Ceea ce uităm este că în această situație, pe care nu mi-aș fi imaginat că o voi trăi în timpul vieții mele, este vorba doar despre oameni. Nu despre virus, statistici, măsuri de siguranță, cum să te speli pe mîini, cum să te ferești să nu-ți pierzi prețioasa ta viață care, desigur, ți se pare mai specială decît a celorlalți, cum să-ți faci provizii, cum să speli ambalaje, cum să supraviețuiești, cum să porți masca, cum să-ți dezinfecți hainele... Este vorba doar despre oameni, despre oamenii pe care i-ai cunoscut sau despre cei pe care îi vei întîlni cîndva.

Și-a lăsat familia ca să vină la capătul lumii, în România.

puțin!”, se zbătea ca să găsească tot felul de slujbe mărunte doar ca să mai reziste încă o lună. Nu știu ce era în capul lui. La un moment dat, a riscat și a încercat să treacă ilegal granița ca să-și viziteze niște consăteni chinezi de prin Franța. A fost prins, trimis acasă, cu interdicția de a mai călca prin Europa, și așa visul lui „occidental” s-a spulberat. Dacă n-ar fi venit criza din 2012, e posibil ca Han să fi rămas aici, să-și fi adus și familia, să fie deja „integrat” în societatea românească și să-mi zugrăvească apartamentul așa cum mi-a promis. Acum Han e singura mea legătură directă cu locul unde a început pande-

partenerul ei și cîinele sînt izolați în casă într-o Lombardia devastată de virus. Nici nu vreau să mă gîndesc ce-o fi în sufletul lor și al părinților rămași în România. I-am scris pe Mess după mulți ani, făceau ce facem noi toți, de altfel, nu ieșeau decît la cumpărături și ca să-și plimbe cîinele, erau bine. „A fi bine” e relativ acum, înseamnă doar că te adaptezi, că asigți cum toată viața ta de pînă acum se duce dracului, dar faci eforturi să rămii optimist atîta timp cît ești sănătos.

În ultima vreme, m-am gîndit la prietenii mei de peste 65 de ani din Germania. M-am gîndit la Jan, am scris împreună o

negustori și mușterii

morcov cu țelină e supă, morcov cu păstîrnac poate fi piure. Morcov cu ciupercă. Morcovul întîlnirii cu sine, un borș acru, rînced, care nu te arată lucid și drag. Morcovul uitării de sine. Morcovul nemulțumirii de sine. Morcovă-sorcovă de emoții. Inovația infinită cu morcov, minunea trăirilor morcovite. Taiat, traumatizat morcov. Tocată, demonizată morcoveală. Tăcută ronțăială de sine, în întunericul pereților. Zi care se face noapte. Noapte care nu se face zi. Supa zilei de morcov. Morcov în supă de roșii.

Eugen ISTODOR

Morcovul.

A sta pe fundul tău în casă

Spune multe. Vorbește despre nemîșcare. Dar și despre morcov. Morcovul ca legumă, dar și morcovul ca frică. N-am tăiat, n-am tocat atîta morcov în viața mea. Dar iată că morcovul mi-a intrat în sînge. Zilnic trăiesc cu el. Mi se pare inovație, e de fapt terminație. Este roșu și hrănitor ca frica aia care mă stăpînește zilnic. Morcovul și statul pe fundul tău în casă. Este psihanaliză deja. Zilnic înghițim *angst* și morcov. Incertitudinea de afară are o singură ancoră puternică: morcovul. Culinar și înfricoșător. Afară este otravă, înăuntru – activitatea ta de rozător. Iepurilă, dar și înfricoșilă. Morcovim zilnic într-o mare de rău. Morcovul are capăt, răul pare fără. Nu este nici măcar magic răul. Nu, este și gata. Morcov cu cartof e gulaș, morcov cu țelină e salată,

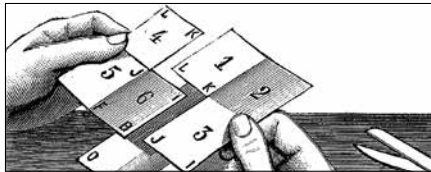
Radu NAUM

Ai, n-ai minge, stai în casă?

Păi, minge ai, că nu e mare lucru, încă nu s-a dus tot cauciucul din lume pe mînuși medicinale. Stai în casă că așa zice toată lumea, mai puțin nebunu' de Lukașenko și nepăsătorii de suedezi și fumații de olandezi. Și preferăm să credem că nu ei vor avea dreptate. Și, de fapt, ce poți face cînd vezi ce e în Italia, Spania, Franța și SUA, care vin tare din urmă? Stai în casă cu o minge, un neopren, un televizor și o grămadă de *news* și *fake news*. E pentru prima oară cînd nu știi ce vei face la vară. Spania *vs* Italia nu mai e o bătălie a destinațiilor de vacanță, nici măcar o potențială finală de Euro, e doar, zi de zi, o competiție funebră a dispăruților. Așa că stai în casă și speră că va trece. Jonglezi cu sulul de hîrtie igienică, cu ciorapii, cu bibeloul, care oricum nu mai stătea pe muchia plamei, cu cățelul, cu purcelul (în care sînt oricum din ce în ce mai puțini bani), cu copiii, cu soția, cu ce găsești prin bătătură (etimologia vine de la a bate, nu?). Te uiți la știri, deși le știi deja pe toate. Doar numerele diferă. Dacă muți pe posturile sportive e ca

un sport la Răsărit

și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, o clipă te simți revigorat, toate competițiile sînt acolo, schiul, ciclismul, fotbalul. Atît că nu sînt. Sînt doar fantomele lor. Stai și dai la perete. Te împrietenești cu muchia dulapului, cu întrerupătorul, cu întunericul. Și te bîntuie idei bune, dacă n-o să se mai joace nimic ce vor face toți cei care trăiau din nostimada asta formată în templu al idolatriei absolute? Nu, evident că nu va fi așa. Dar cît de inutili sînt Messi și Ronaldo cînd nu donează bani și nu ne spun ceea ce repetăm și în somn, stai în casă, stai în casă, stai în casă? Stăm, ce să facem. Sperînd ca într-o bună zi comunitelă ala cu mustață, care ne îndeamnă să facem saună, să bem vodcă și să muncim din greu ca să scăpăm, să nu ne rîdă în nas. Dar nici nasul nu-l va mai găsi acolo unde era, căci noi vom fi în genunchi. Căutînd ziua de ieri.

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Barbarul care ne atacă

Unul dintre cele mai interesante lucruri pe care le-am citit despre virusul care atacă lumea în momentul de față vine de la o profesoară a departamentului de microbiologie și imunologie de la Facultatea de Medicină a Universității Stanford, din Statele Unite – Karla Kirkegaard. Citată de *Washington Post*, ea a explicat că, din punct de vedere evoluționist, virusii nu au „interesul” să ne ucidă, adică să-și omoare gazdele, pentru că asta nu le folosește pe termen lung. Ideal pentru un virus ar fi să poată exista, să se poată multiplica în corpul în care se instalează și să se extindă prin contagiune. De aceea, omorirea corpului nu ar trebui să le „convină” virusilor. După cum relatează jurnaliștii de la *Washington Post*, evoluționist vorbind, specialiștii consideră că virusii ar tinde să devină „oaspeți”, nu să rămână niște „spărgători”.

Chiar dacă, practic, nu pot fi considerați niște organisme vii, ci mai degrabă un fel de structuri aflate la granița dintre biologie și chimie, virusii, asemenea tuturor vietăților de pe planetă, s-au tot perfecționat în supraviețuire de la apariția lor și pînă astăzi. Din această perspectivă, Karla Kirkegaard sugerează că un virus ucigaș prea distructiv ar fi unul netrainic la scara evoluției.

Cu timpul, virusii se adaptează. Iar alți

virusi, din aceeași familie a coronaviruselor, sînt de obicei mai blînzi, dau guturai, răceli și gripe obișnuite, infecții respiratorii sau gastroenterite atît la oameni, cît și la animale. De altfel, coronavirusii au fost descoperiți prima oară în anii '30, la păsări. Cineva și-a amintit că în anii '80 exista chiar și la noi un vaccin care se făcea la cîini împotriva coronavirusului (o tulpină care le provoca o afecțiune gastrică). În fine, virusii *mai blînzi* ar însemna, după cum spun specialiștii, *mai evoluți*. Iar cel care ne face astăzi așa de mari probleme ar fi unul aflat la începuturile sale.

Aici, problema devine aproape filozofică, la fel ca și numele amintitei experte în virusologie. Carevasăzică, pocitania cu care ne confruntăm este un virus primitiv, un barbar care nu știe prea multe. Ca să supraviețuiască pe planetă, va trebui să evolueze (într-o perioadă care însă nu ne mai privește pe noi, cei care trăim astăzi). Ajungem astfel la o poveste cît se poate de veche. Adică putem face o analogie între virus și om, care s-a transformat și el, dintr-o creatură neștiutoare și violentă, într-un individ care poate face medicină sau filozofie, dintr-un culegător-vînător războinic, într-un individ mai rafinat și mai diplomat (categorie în care, din păcate, unii încă nu se pot încadra nici astăzi, și e

suficient să ni-l amintim pe pacientul înfestat cu coronavirus care-și scuipa doctorii de la „Victor Babeș” – din perspectiva enunțată, el chiar seamănă cu propriul lui virus).

Culmea e că, în ultimele vreo două milenii, și barbarii umani au venit mai mereu dinspre est, ca și acest virus neevoluat (a nu se crede că am neapărat ceva cu chinezii, căci harta acestor povești e mult mai amplă și mai complexă). Și, la fel, barbarii oameni au atacat la început Imperiul Roman, adică Italia, iar pe măsură ce s-au instalat pe vechile lui amplasamente, s-au tot civilizat și rafinat.

Știm din istorie că orice război e la început foarte violent, iar cu timpul se mai liniștește. În conflictele lungi, inamicii încep să se cunoască și să se înțeleagă. Neîmpăcata ură inițială începe să facă loc negocierilor și chiar schimburilor. Se mai obișnuiesc unii cu ceilalți. Primitivii cuceresc și jefuiesc redutele celor mai civilizați, dar odată cu asta învață ceva, se produce un transfer de civilizație. Barbarii preiau întotdeauna ceva de la cei pe care-i atacă. Și niciodată n-au interesat să-i distrugă complet, ci să se și folosească de realizările lor. Nu vreau să spun că virusul ne va lua locul nouă, oamenilor. Dar e interesant că, după cum spune Karla Kirkegaard, felul în care e

construită natura îl va obliga să fie mai atent cu cei pe care-i atacă. Adică să nu-i distrugă de tot.

Bineînțeles însă, e de sperat că nu vom aștepta evoluția darwinistă a virusului, ci vom reuși să valorificăm propria noastră evoluție, să ne organizăm mai bine pe moment și apoi să inventăm un tratament, un vaccin, ceva cu care să-l înlănțim sau, de ce nu, să-l stîrpim, cît mai repede.

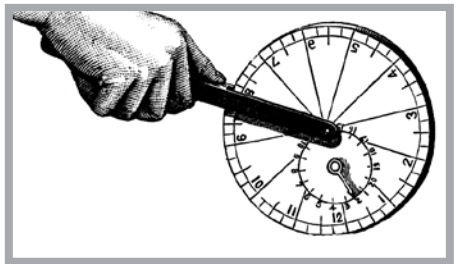

ready made

Important

„Leșia de săpun (Seifenlauge) concentrată, pentru spălarea rufelor, fără ca ele să fie vătămate. Din această leșă ies rufele cît se poate de curate și se economisește săpunul: ea poate să fie întrebuințată și pentru spălarea vaselor, dușumelelor, etc. O cantitate mică este indesealătoare pentru un hărdău (ciubăr) de apă. Leșia se dizolvă în apă caldă. Recomand aceasta atît băcanilor cît și familielor.”

Apărătorul, Anul IV, No. 9,
Luni 1 Martie 1882

Cătălin PAVEL

o, ce **vestigii** minunate!

Nici o casă fără Venus

Pentru mine funcționează multumitor postulatul – demotivant – că nu sîntem mai buni decît cei dinaintea noastră. Or, generațiile secolului III și IV d.Hr., cînd Venus intră în declin în arta romană oficială, continuă să-și populeze cu încăpăținare casele cu statuete de bronz sau de teracotă ale zeiței. Arheologii le găsesc atît în altarele caselor (lararii), cît și în camere, coridoare și curți, obiecte de decorație și de însuflețire a spațiului privat. Iar recursul la Venus e plin de învățăminte.

Zeița aceasta are, după scripte, sub jurisdicția ei frumusețea și iubirea. Însă arta veche o distribuie în roluri foarte diverse. Venus din casă poate să trimită, de exemplu, la frumusețea retorică, dacă locatarii sînt vorbăreți (sau măcar unul dintre ei, celuilalt revenindu-i obligația de a nu fi atent). Lucrețiu își începe de altminteri poemul cu o invocație către Venus ca muză. Statueta poate să se refere și la frumusețea florală, dacă locatarii au și ghivece cu plante. (Sau măcar unul dintre ei, celuilalt revenindu-i obligația de a uita să ude florile.) În Campania, ea e și zeița specializată a grădinarilor. Mai există, doar în frescele de la Pompei, și o Venus mai degrabă romană decît greacă, o zeiță a spațiului urban, care poartă pe cap o coroană în formă de zid de fortificație cu turnuri. O asemenea statueta ținută în casă păstrează în siguranță promisiunea orașului. Dacă e asociată cu delfini sau scoici, care amintesc de nașterea ei din mare, atunci discutăm de o Venus a băilor lungi – nelipsită din decorația termelor romane. De departe cel mai ciudat tip iconografic al zeiței este cel din imagine, Venus pe vi-

ne, crispată, surprinsă în timp ce se îmbăia, reproducă frecvent în epoca imperială după originalul elenistic al lui Didalses. Acum îmi dau seama că am zis „băi lungi”. E un pleonasm.

Ce mai e de zis despre Venus, care să n-aibă legătură cu stereotipa ei competență amoroasă? Pe de-o parte, Afrodită cea tină este, în *Teogonia* lui Hesiod, fiica lui Uranus, așadar dintr-o generație anterioară olimpienilor, o înțeleaptă. În plus, i se cunosc derapaje extracomunitare, ea fiind aliata troienilor împotriva grecilor (micenieni). Foarte rar – nu știu decît un mozaic din Africa romană unde se vede asta –, Venus apare cu o pană de păun, simbol al primăverii. Tot ea însă e capabilă și să pedepsească nemilos, de pildă (în *Fedra* lui Seneca), pe fiul lui Tezeu care se dedicase zeiței fecioare Artemis, și e implicată în tot ceea ce înseamnă nebunie erotică.

Se vede deja că Venus e departe de a fi doar zeița în același timp dezabuzată și

© wikimedia commons

Matroanele romane se voiau reprezentate ca Venus, cu nuduri idealizate și fețe naturalist ridate.

pempantă a lui Botticelli sau balerina istovită a lui Degas. Și încă n-am zis mai nimic de contribuția pur romană la personalitatea mitologică a zeiței. Esențială aici este zeița politizată, mai ales în secolul de la Sylla la Augustus. Cezar o promovează pe *Venus Genetrix* pentru consolidarea influenței politice a ginții sale. Cu o asemenea Venus în casă, discuțiile pe teme politice vor fi îndrăgite. Ea se pronunță și asupra Apărării. Bustul lui

Venus revine adesea pe monede, de pildă, ca *Victrix*, cu armele lui Marte, pe denarii triumfali ai lui Octavian. Pe cîte un opaiț o vedem sprijinindu-se în scut și privindu-și sabia din mîna dreaptă, în vreme ce Eros îi întinde coiful. Aceeași notă politic-militaristă se regăsește în iconografia triumfală a lui Venus. Într-o pictură murală de la Pompei, pe peretele exterior al buticului lui M. Vecilius Verendus, o vedem la prora unei corăbii

trase de elefanți. Pe un medalion bătut de Marcus Aurelius (pe cînd încă nu era împărat), Venus, cu trăsăturile soției lui, apare într-un car tras de pantere. Foarte frumos. În fundal, pe monedă se vede o girafă – motiv de birfe atunci și acum.

Apetitul politic al avatarului ei roman ar fi uimit-o pe Afrodită din arta greacă, dispecer rocoo al concupiscentei. Dar firește că și în arta romană Venus rămîne, în tot felul de scene, de la judecata lui Paris la mici bijuterii ale frivolității, în principal zeița atracției sexuale. De-asta și e adesea însoțită de tot felul de interlopi periculoși, oportuniști ai amorului, ca Eros, Gratiile și Priap. La capătul opus al spectrului, Venus apare frecvent și ca patroană a căsătoriei solemne, pe sarcophagele așa-zis „nuptiale” din epoca imperială. (Prezența ei în arta funerară e justificată și de faptul că ea e cea care promite nemurirea în Cîmpiile Elizee.) Cel mai des o vedem totuși pe Venus primenindu-se în oglindă, îmbrăcîndu-se cochec, scoțîndu-și sandala. Stîngă-cii sculpturale par să fi fost acceptabile, mai exact. Matroanele romane se voiau reprezentate ca Venus, cu nuduri idealizate și fețe naturalist ridate. Ideologia pe post de cosmetică.

Un motiv obscur, perceput în antichitate drept încărcat de aluzii sexuale, este cel al lui Venus care pescuiește. Această *Venus Piscatrix* e cunoscută numai din pictura murală din Campania. Bibelouri cu Venus la pescuit nu cunosc din antichitatea clasică, dar pariez pe capacitatea noastră de a le revitalizeza.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Atît Renașterea occidentală, cît și cea bizantină (cît a fost) împărțeau o interesantă idee antropologică. În ordinea Creației, omul are o poziție specială. Toate cele din Univers aparțin pentru totdeauna unei categorii aflate în anumite relații cu alte categorii și așa rămîn pînă la sfîrșit, înlănțuite, ca să zic așa, în formă fixă. Omul însă face excepție. El este singura creatură fără poziție fixă, pe el Dumnezeu nu l-a ținut într-o categorie imobilă, nu l-a destinat fără scăpare. Astfel, omul poate glisa prin proprie voință fie „în sus”, trecînd în categoria superioară lui, cea a îngerilor, fie „în jos”, trecînd în categoria inferioară lui, cea a animalelor. Această mobilitate este un minunat dar de la Dumnezeu, pentru că îți lasă libertatea de a depăși propria condiție prin faptă și gînd. În același timp, cu dreptate divină, acest dar este și un blestem, căci prin aceeași voință omul poate să-și submineze condiția și să se coboare, printre animale. Am găsit această idee, cum spuneam, și în Vest, la Pico della Mirandola, și în Est, cu mai bine de un veac înainte de *Oratio de dignitate hominis*, la Grigore Palama. Poate că alții mai învățați decît mine vor arăta că această idee este mai veche – eu o raportez de acolo de unde am găsit-o. În orice caz, am reflectat mult la ea în ultima vreme, nu pentru că aș fi neapărat într-o dispoziție filozofică, ci pentru că împrejurări extreme aproape m-au forțat s-o fac.

Se știe că vremurile de maximă tensiune revelează caracterele. Nu doar că

Pico della Mirandola

© wikimedia commons

în timp de mari încercări vedem ce este cu adevărat cineva, ci vedem mai departe: vedem *ce poate să devină*. Poți fi înger în vremuri de pace, dar mai poți rămîne angelic în vremuri de mare spaimă? Iar vremurile grele nu cumva sînt uimitoare oportunități pentru oamenii care se complac în mod obișnuit în stadiul animalic ca să facă saltul spre angelicitate?

Una dintre serile recente, în care sirenele ambulanțelor sînt singure pe străzile orașului. Un om se roagă în camera lui. Cînd iese, un prieten cablat conti-

nuu la iadul Facebook îi arată: de unde va, din viscerele virtualului, un oarecare, un cineva pe care omul nostru nu l-a văzut în viața lui, nu a schimbat vreodată vreo vorbă cu el, un necunoscut absolut, îi dorește să se infecteze cu virusul corona. Imediat, zeci de alți necunoscuți dau „like”, plasează inimi, aplaudă. Într-o veselie vecină cu nebunia, se încropesc liste: cine ar mai fi bine să se îmbolnăvească. Se huiduie, se ride, se scuipă, plouă cu inimi roșii, se plusează. Oamenii sînt minunați, nu-i așa?

Nu o să intru în detalii, ca să spun cine e omul despre care vorbesc și care este „păcatul” lui ce face șleahta de feisbuc bucuroasă la perspectiva îmbolnăvirii sale. Nu o fac anume ca să nu vă dau prilejul să cădeți în greșală, căci se vor găsi și printre cititorii acestei rubrici defecti care să spună că, în general, nu e bine să dorești boala cuiva, dar dacă e vorba de X sau de Y, atunci e bine totuși să o pătească. Vă spun doar că nu există pe lumea asta vreun motiv pentru ca cineva să dorească îmbolnăvirea cuiva. Și dacă vreunul dintre dumneavoastră crede altfel, îl rog să se oprească aici și să părăsească acest articol.

Spaima, se știe, scoate la iveală bestia din om. De aceea, creștinii încearcă să-și umple sufletul cu speranță, singura „schemă de tratament” împotriva fricii. Sus să avem inimile! Mai ales în vremuri ca acestea, în care ceva ce aproape nu cunoaștem îmbolnăvește și ucide, civilizația noastră secularizată s-a dovedit a fi foarte vulnerabilă la spaimă. Ce repede s-a răspîdit frica! Precizez imediat că frica nu-i deloc același lucru cu prudența. Cînd ne e frică, nu sîntem prudenți, iar tot ceea ce face un om sub imperiul fricii este, de fapt, imprudență. În fața molimei de acum, omul actual nu poate să fie prudent. Pentru că nu are nici un reper, atitudinea echilibrată, care îmbină optim protecția sănătății cu libertatea, îi este imposibilă. Așa că vedem cum se repede la extreme. De cînd a intrat virusul în cetatea noastră s-a simțit imediat polarizarea. Unii cereau isterizați un fel de carantină totală. Armata pe stradă și absolut toți în case, cu suprimarea oricărei activități. Alții, dimpotrivă, cereau viața normală, ba chiar ceva mai avîntată dacă se putea, că nu e dracul atît de negru, gripe au mai fost și doar făcînd boala capetei imunitate. Rapid, balanța între aceste extreme s-a schimbat și cea de-a doua tabără, cea a „curajoșilor”, aproape s-a golit. Pe măsură ce ne uităm la știri, ajungem

toti, tremurînd, să ne dorim o mînă forte ca în Coreea de Nord (cum o fi acolo?) sau, măcar, ca în China, devenită rapid exemplul planetar de bună guvernare în vremuri de criză. Știu, așadar, că spaima ia mințile oamenilor. Știu și că spaima mea pusă în competiție cu spaima ta ne face pe amîndoi să uităm că ești un om, că sînt un om. Dar dacă spaima, chiar și așa, îi pot opune nădejdea, ce-i pot opune urii preexistente, exaltată de spaima de acum? Un fenomen interesant a avut loc de curînd, în România. Ura stimulată de spaimă și-a găsit adversarul: încăpăținarea prostească.

De cînd cu acest virus, în mijloacele media (fie ele sociale sau clasice, „mass-“) a prins o campanie agresivă îndreptată împotriva Bisericii Ortodoxe Române. Nu a Bisericilor în general, pentru că una dintre liniile acestei campanii este că Biserica Catolică e bună, numai ortodocșii ăștia bătuti în cap sînt răi. Factual, Biserica Ortodoxă Română nu a ieșit cu un milimetru în afara reglementărilor de criză emise de statul român. Gradual, așa cum au venit, aceste reglementări au fost adoptate. Așa cum se întîmplă adesea în România și nu doar în Biserica Ortodoxă, au existat locuri și cazuri în care aceste reguli de criză au fost ignorate. Însă adevărul factual nu contează aici. Scopul este acela de a folosi spaima oamenilor de virus și de a arăta că bisericile ortodoxe sînt focare de infecție. Că lumea vrea să se ferească de epidemie, dar BOR nu și nu, vrea să vadă poporul ortodox integral infectat, că acolo sînt nebuni, fanatici, Mengele. Frenezia cu care s-a cerut închiderea bisericilor și oprirea accesului credincioșilor încă înainte ca statul să decidă această măsură, dar și publicațiile ori televiziunile care au trimis reporteri pe post de copoi să vîneze „breșe” sanitare prin biserici pentru ca apoi să le expună cu litere incendiarie creează o atmosferă anticlericală care aduce aminte de vremuri odioase. La fel de adevărat este că anumite reacții la această furie sînt imprudente și denotă cam același spirit, dar de semn schimbat.

De pildă, ridicarea problemei linguriței de împărtășanie la nivel de pericol public a fost, desigur, o enormă exagerare. Este de spus însă că exagerarea nu a venit de la adversarii Bisericii, ci chiar de la cei care își închipuie că o apără de aceștia. Firesc, Patriarhul recomandă anumite măsuri sanitare. Urmare acestei recomandări, să faci din lingurița de împărtășanie simbolul rezistenței credinței împotriva dreptei credințe este o prostie. Să spui, cum am auzit, că lingurița de împărtășanie nu e susceptibilă să disemineze viruși pentru că se moaie în vin, care are o concentrație alcoolică anumită este o dovadă de ignoranță, nu un argument. Preoții care au ținut la linguriță mai mult decît la orice altceva, imaginîndu-și că puterea împărtășaniei stă în linguriță, ar trebui să se mai gîndească o dată la sensul profund al actului tainic pe care îl administrează. Rugăciunile care fac din vin și din pîine substanță euharistică nu se referă la linguriță. Lingurița se sfințește, sigur. Dar absolut orice lucru din biserică se sfințește. Nu în linguriță stă taina! Nimic nu oprește preotul să sfințească un set de 100 de lingurițe de unică folosință. Încăpăținarea îmbufnată în lingurița unică este exact ceea ce activiștii anticlericali au nevoie ca să-și construiască discursul.

Și uite-așa, oamenii sînt minunați, nu-i așa?

Mihaela SIMINA

Paul Goma sau Elogiu neuitării

Unul dintre crezurile mele în ceea ce privește istoria este legat de atenția care li se cuvine, individual, personajelor care o scriu filă cu filă, rînd cu rînd. Paul Goma, care ne-a părăsit zilele trecute, a fost un personaj care merită amintit. Ana Maria Cătănuș, cercetător științific în cadrul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, și-a concentrat parte a studiilor asupra formelor de disidență din România anilor 1970-1980 și a avut amabilitatea să pună accentul astfel:

„Figură fondatoare a disidenței românești, Paul Goma a fost în esență sa un răzvrătit într-un adevăr, un contestatar perpetuu al abuzurilor la care era supus individul trăind într-o societate comunistă, un denunțator acid al duplicității, minciunii și individualismului care nu lăsa decît într-o măsură infimă să se nască solidarități.

Adevărul, neuitarea, întrebările s-au împletit într-un fir roșu care i-a traversat existența lui Paul Goma și l-a însoțit din copilăria fragedă pînă la maturitate, în succesivele exiluri – geografice, literare – care i-au marcat viața.

Dezrădăcinat la o vîrstă fragedă, obligat la poate cel mai dureros exil dintre toate (1944) – pierderea căminului părintesc de la Mana, din Basarabia, sursa identității sale –, Paul Goma a acumulat traume provenite din incapacitatea sa de a se reține în a pune întrebări de nerostit într-o societate totalitară, de a-și stăvili impulsul de a rosti adevărul sau a manifesta solidaritate.

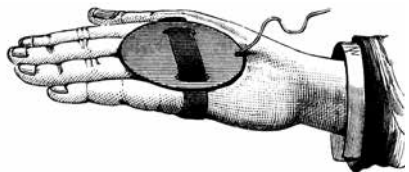
accent pe istorie

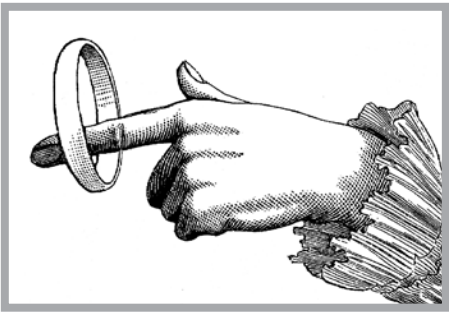
Însă nici închisoarea și domiciliul obligatoriu (1956-1963), nici măcar perspectiva unei existențe obișnuite, dar onorabile, ca scriitor în epoca lui Nicolae Ceaușescu, nici izolarea, marginalizarea sa de către breaslă în teribila primăvară a anului 1977 și nici arestarea și apoi trimiterea în exil nu au fost în măsură să-i diminueze lui Paul Goma irepresibila nevoie de adevăr, de exorcizare prin scris și atitudine civică a răului pe care-l vedea în societate.

Suvoiul de literatură-mărturie început de Paul Goma în România prin romanele *Ostinato*, *Ușa*, *Gherla* și continuat în exilul parizian s-a împletit cu un pronunțat activism civic, manifestat în țară și apoi în Franța, unde Goma nu a ezitat să susțină cauza puștinilor opozanți români.

Refuzul nuanțelor, intransigența și, uneori, incapacitatea de a accepta că adevărul nu este întotdeauna doar unul singur l-au transformat pe Goma într-un neînțeleș, care a refuzat să părăsească tranșeele chiar și atunci cînd adversarul pierduse lupta, în 1989.

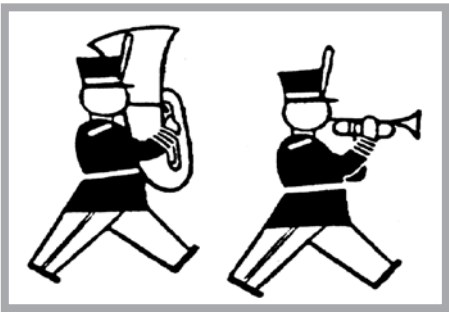
Un destin tumultuos, Paul Goma rămîne în conștiința publică prin curajul său și prin refuzul capitulării în fața unui regim represiv, indiferent de consecințe. Mai mult decît atît însă, numele său devine sinonim cu „neuitarea”, «aducerea aminte», ca mijloc de cunoaștere, înțelegere și, în final, de însănătoșire a societății în care trăim.“

Să fie o coadă de vreo zece-cinspe oameni. Stăm desirați, ca mărgelile lipsă dintr-un colan ieftin, la distanță de doi metri fiecare. În fața mea un tip mai bătrîior (e voie să zici asta, are voie să iasă din casă?) pare resemnat, cu o pungă din alea mari de Mega, goală deocamdată, cu minerele petrecute pe încheietură. Vîntul o ia, o scutură, o umflă, i-o lipește de pantaloni. Are o mască albă pe față. O ține pe gură, nasul e liber. În spatele meu, o tipă tînără și foarte înaltă – genul învingător în orice distopie – e îmbrăcată complet în negru și are o mască din cele profi, cu un soi de capac în față. Tot neagră. Am căutat acum pe Google să văd cum îi zice acestui tip de măști și nici n-a trebuit să tastez foarte mult – rezultatul a curs pe milioane de căutări –, N95 îi zice, se pare. Căpăcelul ăla ca de cola din mijlocul feței – filtrul – îi dă un aer de personaj hibrid – jumătate om, jumătate iepure, din *mangas*.

Nimeni nu scoate un sunet. E o coadă liniștită și teribil de organizată, o tipă, responsabilă din magazin, cheamă cîte cinci oameni înăuntru. Ceaușescu ar fi fost mîndru de noi, îmi scapă un gînd. Brusc, în față se stîrnește o mică comot_iune. Ridic ochii, o fată a străzilor, care își face veacul la florăria acum goală, vrea să intre în magazin, iar lumea din față protestează și o trimite să ia coada de la capăt. Fata nu vrea să-și ia de mîncare. Vrea cafea. Pe lîngă casele alea

Încă de la primele semne ale alertei în Europa, au început să circule scenariile care proiectau deja lumea de după criză. Multe dintre aceste narațiuni sînt un amestec policrom de utopii sau perspective distopice, teorii ale conspirației și calcule de toate felurile, previziuni bazate pe emoții sau pe ceea ce unii numesc „modele matematice”. După cum e normal, fiecare spune ce-l taie capul. E suficient să ieși în piața publică, adică în rețeaua socială, fluturînd o foaie de hîrtie pe care ai desenat o schemă, căreia-i spui „proiecție matematică”. Publicul va da năvală să vadă chipul catastrofei. Narcisismul accentuat al lumii în care trăiam înainte de criză a căpătat o nouă dimensiune. Noi, oamenii, ne contemplăm dintotdeauna, admirativ, nenorocirea și posibilitățile ei de adîncire în dezastru. Acum, vehiculăm fără oprire cifre de îmbolnăviri și decese, împărțindu-ne în două tabere: euforici ai catastrofei și negaționiști.

Unii spun că ne prăbușim în dezastru, cu un entuziasm pe care-l mai întîlnești doar la cursele de cai, cînd ai pariat și urli din toate puterile, susținîndu-ți favoritul. Și, printre gîfiieli, mai adaugi că „Ăsta-i abia începutul nenorocirii! O să fie cumplit de rău!”. Alții spun că dezastrul nu există, că e o chestie fabricată, că ființa umană de la ora actuală e suficient de formată comunicațional pentru a primi un hap de acest fel, producător de profundă anxietate. „Se trimite atenția oamenilor în altă direcție, ca să se refacă un pic de ordine în bani și-n circulația lor.” Unii arată ca și

Selma IUSUF

legende urbane

Altfel

e un automat de cafea și acolo vrea să ajungă. E subțirică, brunetă, cu părul tuns băiețește, răvășit. Are o țigară aprinsă în colțul gurii și un aer șmecher, viu, inteligent. O văd descurcîndu-se în orice situație nenorocită a pus-o viața asta, între toate animalele grase și lente care populează orașul, între noi, bizonii, urșii burtoși, vulpile prețioase, iepurii fricoși, ea e o nevăstuică cu blana neagră și lucioasă pe care n-o poți prinde și nici zdrobi în pumn.

Comot_iuneasestinge în momentul în care toată lumea pricepe că nevăstuica vrea doar o cafea și nu concurează pentru drojdiile și făinile din magazin cu care habar n-am ce facem atîta. Fata străzilor scoate țigara aprinsă din gură și o pune așa, arzînd, pe jos, la ușă. Intră să-și ia cafeaua. Toată coada se uită cu ochii căsați la țigara aia fumegîndă. „Băi, doar n-o s-o bage în gură după aia!”, aud gîndul colectiv al turmei noastre mascate și înmănușate. Iese în cîteva clipe cu cartoul de cafea în mînă, culege țigara, o înfige în colțul gurii și pleacă. În capul unic al cozii apare imaginea vie a coloniilor de coronavirusi portocalii care-i mișună pe față. Fata din spate, cu dopul de cola N95 pe gură, oftează zgomotos.

În magazin, ne evităm ca ciumații și ne umplem cu vîrf coșurile. În difuzoare, o voce suavă zice să cumpărăm responsabil, ceva de genul că orice exces de cumpărături îi dezechilibrează și pe ei, și

pe noi. Ce mesaj frumos. Mă simt iar ca într-un film prost, o angoasă greu de definit îmi înțeștează fălcile. Vocea suavă îi dă înainte, eu văd în fața ochilor măștile alea asiatice din *Brazil*, în capul meu se pornește o varză cu 1984, cu Ministerul Adevărului și cu toate rahaturile pe care le cităm cînd vrem să dăm bine.

Ajung la ai mei cu proviziile. N-au mai ieșit din casă de două săptămîni, au înțeles asta, nu ies nici măcar în fereastra aia de timp permisă, „mai bine stați acasă, vă cumpărăm noi tot”, le spusese. Sun, le zic să ia distanță, intru și le pun pungile doldora în bucătărie. „N-am găsit drojdie”, o anunț pe maică-mea, care pare că a intrat și ea în cursul ăsta mondial de copt. „Dar ți-am adus de la mine” – completez. Urmează un moment semipatetic în care părinții mei nu ne pot îmbrățișa. Taică-miu parcă s-a micșorat și se dă mare că e verde, dar parcă are lacrimi în ochi. Sau eu am, naiba știe. „Ia punga aia de lîngă telefon, v-am făcut ceva”, zice maică-mea de la doi metri regulamentari distanță.

Iau punga în care adie călduță o plăcintă cu brînză. Fără drojdie.

Selma Iusuf este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Cum va arăta narcisismul după SARS-CoV-2?

cu și-ar fi autoadministrat un soi nou de afrodisiac al masochismului, apt să-i ducă, instantaneu, „pe culmile disperării”. Alții îndeamnă la ieșire în stradă, contaminare în masă, obținerea „imunității de turmă” și dezamorsarea „acestui scenariu de instalare a unei noi ordini mondiale”. Cioran și Camus sînt recitiți în draci.

Oricum ar arăta formulările, o parte a narcisismului nostru abisal e preocupată de plăcerea privirii spre imaginea virusului care sfredelește de zor în „condiția noastră fragilă”. Acum, atenția e concentrată pe toate aspectele posibile ale măreției suferinței noastre. Ieri, ne înghesuim, dînd din coate, să ne facem „selfiuri” în Piața San Marco. Acum, ne bucurăm că s-a limpezit apa canalelor venetiene. Dar, în secret, ne frecăm palmele, așteptînd momentul în care vom năvăli din nou, cu milioanele, să vedem cît de limpede mai e apa din canalele alea. Azi, ne întrecem în discursuri, care mai poetice, care mai acide, despre cum am dus planeta pe marginea prăpastiei, cum am umplut-o de gunoaie și i-am sufocat locurile minunate cu prezența noastră. Chiar și cruzimea ne-o vedem ca pe o sublimă componentă a ființei. Mîine vom da năvală și mai abitir în locurile astea. Cu o conștiință a faptului că fiecare dintre noi e mai calificat decît altul să se găsească acolo.

Iar cealaltă față a narcisismului dezlănțuit e privirea noastră rătăcită în oglinda viitorului. Acolo vedem o lume „care nu va mai fi la fel”. Ne recunoaștem, evident, pe noi, în peisaje serene, între munți semeți

și cascade care prăbușesc din cer ape de limpezimea cristalului. Ne vedem în stranie albe, îngînd mantre pe îmbrățișînd copaci, iubindu-ne nemărginit și acceptîndu-ne, indiferent de rasă, sex, credință. Unii, plecați foarte hotărît pe calea pocăinței ecumenice universale, îi ridică înnuri de mulțumire și slavă virusului care „ne-a vindecat”. Ne-a adus aminte de „adevăratele valori”, ne-a făcut să redescoperim „frumusețea vieții”. Cum se ridică starea de alertă de pe planetă, cum ies toate popoarele la igienizare voluntară, împăduriri și marcări de trasee turistice, care să nu afecteze cu nimic flora și fauna Terrei, transformată integral în zonă protejată. Ne spunem, dojenitor, ce tîmpenie era să facem, neglijîndu-ne semenii, așteptînd pînă în ceasul al doisprezecelea să salvăm lumea de la pieire. Și-ntr-o situație, și-n cealaltă, fie ne contemplăm patologic catastrofa (un monstru din noi sperînd într-un număr de victime cît mai mare, așadar cifre cît mai convingătoare, care să ne justifice foamea de disperare), fie ne admirăm imaginea viitoare, de ființe evolute, gata să dăm mîna cu extratereștrii și să le împărțăm din experiența noastră, predîndu-le o lecție de umanism.

Senzaționalismul care ne-a impregnat și cele mai intime fibre ale ființei ne aruncă lejer pe panta cifrelor. Trăim într-un amestec de ficțiune, din miile de ore de filme și seriale pe care le înghițim zilnic, și o realitate încetoșată de alte mii de ore de știri, comentarii, scandaluri de rețea socială, mi-

anti nostalgia

Eminescu / 170

„O stare de nervozitate acută domnește în toate cercurile. Judecata re-ce lipsește de pretutindeni și mai ales de acolo unde ar trebui neapărat să nu lipsească. Trecem prin niște zile în adevăr foarte grele și trebuie în sfîrșit să ne dăm seama că această este plata, foarte scumpă poate, a greșelilor și a rătăcirilor noastre politice săvîrșite de treizeci de ani încoace. De la mișcarea din 48 și pînă astăzi națiunea românească, pe tărîmul politic, n-a făcut alta decît a se lepăda sistematic de orice tradiție, a răsturna orice autoritate, a arunca departe orice s-ar fi putut numi original în viața ei națională, și-n același timp a adopta, cu mai multă ardoare decît cuartalerurile de coloni din America de miazănoapte și pe o scară tot atît de înaltă, toate reformele, toate teoriile cosmopolite, toate calapoadele internaționale, în viața politică și intelectuală, în limbă, în moravuri, în tot. Libertatea fără margini pentru orice individ, pentru toate necurățeniile ce s-ar scurge din cele patru colțuri ale lumii, în România ca și-n America; fraternitate și egalitate între om și om; republici mari și mici și prezenți de republică pe toate ulițele și-n toate cafenelele, în România ca și-n America; șiretenia, vicieșugul și cinismul – virtuți cetățenești; Geșeftul – scopul; și politica umanitară – mijlocul. Acestea pe tărîmul politic; pe cel economic, nimic, curat, nimic; din nenorocire întru aceasta ne deosebim cu totul de America. Rezultatul îl vedem, și poate că așa de tîrziu încît îl vedem în zadar. Sîntem azi un popor de abia aproape cinci milioane de suflete. Nimic, aproape absolut nimic nu se produce în adevăratul înțeles al cuvîntului în țara aceasta decît pe tărîmul agricol; în cea mai mare parte în agricultura noastră se lucrează într-un chip cu totul rudimentar și, mulțumită nestatorniciei de temperatură ce domnește în valea dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră, producția noastră atîrnă mai mult de la bunăvoința cerului, de la mila elementelor lui.”

[„Cu cît trec zilele una după alta“], *Timpul*, 1879, în *Opere*, X, ed. cit.

liarde de poze și mesaje. Ce discernămint să ai din mijlocul acestui haos? Sîntem infomețați de „eveniment”, avem nevoie de „experiențe”, de „senzații cît mai convingătoare”. Uite că avem ditamai evenimentul. Cu senzații destul de convingătoare. Nu prea băgăm în seamă o a treia categorie de păreri, care se aud ici și colo. E drept, își fac loc și destui rătăciți cu propensiuni apocaliptice. Dar există voci care spun că, odată criza trecută, s-ar putea să ne trezim într-o lume cu granițe pe care nu le mai treci atît de ușor. O lume în care răzbu-narea asupra oricărei forme de liberalism să fie destul de dură. Pentru că „posibilitatea de a face orice ne-a adus aici”. Pentru că „circulația neîngrădită a produs dezas-trul ăsta”. Mulți oameni pot fi gata oricînd să-și cedeze libertăți fundamentale pentru a cîștiga „siguranță”. Alții spun că statul – în general – nu va ceda atît de ușor toate prerogativele pe care și le-a asumat în aceste zile. Unii zic că e bine, ca răspuns la uriașa putere a companiilor și a trusturilor transnaționale. Alții că nu-i grozav deloc, nici așa, nici așa. Ci că trebuie, acum, mai mult ca oricînd, să ne redescoperim calitatea și puterea de cetățean. Vorbele sună frumos. Dar nu-i deloc ușor de făcut așa ceva. Pe termen scurt, un lucru pare cert: următorul mare spectacol va fi cînd vom ieși din case.

Olivier CLÉMENT

Arta și credința

In lucrarea artistului, în lucrarea oricărui om care se smulge din somnambulismul cotidian, există căutare, aprofundare, întrebări. Sau, mai simplu și într-un cuvânt care rezumă tot, există *trezire*. Bătrânii asceți spuneau că cel mai mare păcat este uitarea: adică să devii opac, insensibil, când foarte ocupat, când ușor senzual. Incapabil să te oprești o clipă în tăcere, să rămii uimit, sovăind în fața abisului, fie el de oroare sau de jubilație. Incapabil să primești ființele și lucrurile. Insensibil la solicitările secrete, totuși constante ale lui Dumnezeu.

Aici ne oprește arta. Ne adâncește în existență. Face din noi oameni, în loc de mașini. Ea ne redă bucuriile solare și rănile sîngerînde, ne sensibilizează în fața angoasei și a uimirii. Uimire, uneori, în fața originarului, a „paradiziului”, a inocenței plăcerii, care devine mulțumire pentru existență. Este *prima frumusețe*, / *Raiul de iubire cu-nmuguriri de pline*, / *Tărîm al frumuseții cu dulci plăceri furate* (Baudelaire).

Copiii își vorbesc în întineric, chipul unei fete se reflectă în oglinda lunară. „Tot ceea ce ne-a rămas din paradis – spune Dostoievski – sînt rîsetele copiilor și cîntecul păsărilor.”

Dar, de la fericitul Augustin la psihanaliști, ni s-a spus că viermele se află în fruct, șarpele în paradis, perversitatea în copilărie. Paradisul este în același timp aproape, dar și pierdut, iar această proximitate interzisă este atroce. Existența este nostalgie, totul se strică prin moarte, iar pentru a uita de aceasta, omul inventează paroxisme în care frumusețea devine ucigătoare: *Orbitul flutur zboară spre tine, lumînare*, / *Slăvind-te drept tortă când a început să ardă*. (Baudelaire).

A doua frumusețe manifestă această rană, această fascinație, acest strigăt: „Frumusețea va fi convulsivă sau nu va fi deloc”; strălucirea trupurilor dispare în tortură, moartea devine una dintre artele frumoase; subiectivitatea contradictorie, asfixiată reface neîncetat aceleași gesturi distructive. Uneori, totuși, străluciri de parusie țîșnesc din altă parte, dintr-o interioritate transsubiectivă. Zăpada ce acoperea aparențele se topește, măștile cad, un chip se descoperă, ochii sînt stele de lacrimi, adîncul inimii se mișcă, fiecare lucru pare un miracol.

Cea de-a treia frumusețe are pe frunte nu o stea, ci o cruce. Pentru cel care nu o vede, descărcarea – cum se spune despre o descărcare electrică – este prea mare, este nebunie, poate sinucidere, suicid baptismal, cine știe?

Totuși, dacă există căutare, dacă rana este mortală, există de asemenea și *revelația*. Sînt mai multe revelații, știu, și doar Dumnezeu înțelege taina „iconomiilor” care par să contrazică. Pentru mine, Hristos recapitulează toate aceste „vizite ale Cuvîntului” și despre revelația creștină vreau eu să vorbesc. Omul primește această revelație cu credință și grațitudine. *Euharistie* înseamnă „mulțumesc”. În adîncul său, Biserica nu este nimic altceva decît „mulțumesc”-ul lui Dumnezeu

primit de „mulțumesc”-ul omului, de cîțiva oameni care intră în „starea de jertfă” a lui Hristos, în numele întregii umanități și al cosmosului...

Arta propriu-zis liturgică – icoanele (și frescele, mozaicurile, spațiul arhitectural de asemenea), imnografia și muzica sa, simbolurile și gesticul slujirii – are ca scop primirea revelației, sensibilizarea față de aceasta, o sensibilizare a întregii ființe, adică a adîncului inimii, unde inteligența și dorința își găsesc rădăcinile și le adîncesc prin transfigurarea lor. Arta propriu-zis liturgică are sensul de suport al contemplației, posibilitatea de a-L cunoaște pe Dumnezeu printr-o anumită frumusețe, aceea despre care Sf. Dionisie Areopagitul spunea că „naște comuniunea”. În această artă este mai puțin vorba de „sacru”, cît despre „sfînt”.

„Sacru” este o categorie statică ce divizează: există sacru și profan. „Sfînt” înseamnă un dinamism de sfîntire; în realitate, „profanul” este profanat: el trebuie eliberat de minciună, de posesivitate, de obiec-tivare, pentru a fi luminat de soarele cel adevărat al învierii, pentru a fi sfîntit. „Sacru” este o stare, un spațiu delimitat. „Sfînt” înseamnă strălucirea unei persoane: în Hristos, Dumnezeu „de trei ori sfînt”, se face chip, deci prin Hristos eu pot să văd în Dumnezeu orice chip. Aici artistul, care adesea nu este decît un artizan, asumă o diaconie eclezială. El nu poate fi decît un om de rugăciune, își asumă credința prin rugăciune, asceză, deschidere spre marea fluvii al vieții adevăratei Tradiții, pe care o putem defini ca fidelitate față de Cuvîntul actualizat neîncetat prin Duhul Sfînt. Artistul, sau artizanul, încearcă să se elibereze de subiectivitatea sa închisă, să întrevadă modelul său printr-o contemplare transsubiectivă, să transforme prin Cruce „patimile” ambigue și pasive într-o compătimire creatoare.

Dar atunci, spune omul de azi, pictorul de icoane sau compozitorul care-și pune muzica în slujba Cuvîntului nu sînt liberi. Ce înțelegem, deci, atunci cînd spunem „libertate”? Evident, vom răspunde că a fi liber înseamnă a face ce vrei. Dar ce vrea omul? Căci omul este desirant, contradictoriu: „Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvîrșesc” (Romani 7, 19); omul este stăpînit de pornirile din inconstient, de marile forțe ale societății și ale cosmosului. Frumusețea creată de acest om, dacă se aventurează în domeniul liturgic, nu riscă oare să fie o frumusețe de posesiune? Nu este oare mai liber, cu adevărat liber, omul *eliberat*, împăcat, scăpat de angoasă prin credință, de narcisism prin rugăciune, omul deschis și unificat în același timp în lumina harului, omul care, departe de a se vedea demiurg, se acceptă drept creator al imaginii Creatorului său?

De aceea, arta liturgică nu poate exista fără reguli, fără „canoane”, care sînt un fel de asceză a sa, care precizează dispoziția scenelor, individualitatea chipurilor, din respect pentru cel mai simplu dintre credincioși, care trebuie să-și poată recunoaște prietenii. Perspectiva inversată, frontalitatea, rolul esențial al chipu-

lui, partea corpului cea mai transparentă a persoanei, atîtea indicii care permit tocmai frumuseții să suscite comuniunea și să fie suscitată de ea.

Dar această asceză, în viață la fel ca în actul creator, dă o anumită valoare lucrului repetitiv al artizanului și permite marelui creator să fie liber, o libertate care nu se separă de dragoste. Să ne gîndim la capodoperele acestei tradiții: Hristos de la Mănăstirea Sopocani, despre care Yves Bonnefoy a scris pagini decisive, pogorîrea la Iad de la Mănăstirea Chora din Constantinopol sau fluiditatea din lucrările lui Rubliov...

Occidentul a cunoscut o artă liturgică atît de asemănătoare: în pictură, pînă la Cimabue și Duccio, în muzică pînă la Schütz și Monteverdi. Apoi, apariții sporadice: pacea unei scene pictate de Georges de la Tour sau gravate de Rembrandt, o Sfîntă Față de Rouault...

Dar vocația Occidentului a fost alta: din divino-umanitatea lui Hristos, ea a explorat umanitatea. Poate ca reacție împotriva unei secularizări a divinului, care a rezultat – cine știe? – din separarea de Orientul creștin, din pierderea „sensului apofatic” al lui Dumnezeu, din acele reprezentări prea omeneste ale lui Dumnezeu Tatăl, izvorul dumnezeirii (în arta icoanei, reprezentarea Tatălui este interzisă). Astfel, Occidentul a fost condus nu spre o artă a transfigurării, ci spre una a exodului, de explorare a erosului și a cosmosului pe care le abandonase un creștinism pietist și moralizator. Răsăritul a salvat secretul chipului, Apusul a scrutat splendoarea trupului și a regăsit sacral cosmic, mai ales cînd a avut acces la arta „primitivilor” și la cea din alte emisfere spirituale ale umanității, din India în Japonia, prin Tibet și China (...).

Cît despre lucrările numite „post-creștine”, care își trag seva din imageria Bisericii, acestea ne cheamă la un mare efort de aprofundare; în Duhul Sfînt nimic nu poate fi „post-creștin”, ci doar mai tainic și mai lăuntric creștin. Adevăratul răspuns creștin la „blasfem”, precum și la indiferența (aparentă) a epocii, ar fi mai întîi, mi se pare, dezvoltarea unei arte liturgice strălucitoare, un munte înalt în care cerul se condensează în zăpada luminoasă, care ea însăși va da naștere unor pîrîuri, riurilor, preeriilor, livezilor. Aceasta ar fi apoi bogăția unei arte de nartex, o artă de „trecere”, de „călăuză” (în sensul lui Tarkovski) între blînda strălucire pe de o parte, iar pe de altă parte, frumusețe și oroarea lumii. Mă gîndesc, de exemplu, la Dostoievski, la Péguy, la Bernanos, la T.S. Eliot, Pasternak sau Soljenițîn... Ca și cînd ar fi venit momentul în care libertatea trebuie să aleagă: sau să intre în dezagregare sau să presimtă, chiar din adîncul iadului, în lumina anumitor priviri, cea a Fecioarei din Vladimir sau a lui Mouchette, că ea are nevoie să fie eliberată.

(acest text a apărut în *Viitorul Bisericii* de Olivier Clément, traducere de Vasile Manea și Ciprian Vidican, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2014)

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

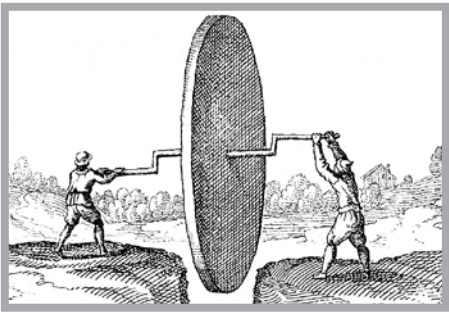
Paradoxul fricii în viața spirituală

In toate modulațiile ei, de la vagă neliniște la angoasă, frica spune lucruri esențiale despre noi, despre felul în care sîntem alcătuiți și, mai cu seamă, despre propria așezare în viață. În general, dezvoltarea o dependentă de certitudini și de asigurări, chiar dacă multe sînt fragile sau de-a dreptul iluzorii; o atașare de rutine care face ca reflexele să ne locuiască încet-încet pînă la a ne da afară din casă; și o tendință achizitivă prin care încercăm să umplem golul lăuntric sau ocolim întrebările și confruntarea cu sine. Sînt situații în care frica ridică vîlul țesut tenace peste ceea ce sîntem și ne împinge tiranic să ne vedem față către față. În singurătatea sa, Isaac Sirul scria despre funcția revelatoare a acestei stări în viața spirituală: „Inima dă mărturie prin frica ce-o apasă și o războiește înăuntru că-i lipsește cineva”. Esențial pentru a ne da seama ce se petrece este raportul pe care cei îndelung exersați în retragere și introspecție îl stabilesc între frică și lipsă. Cuprinși de angoasă în fața unei amenințări insidioase și invizibile, ne cunoaștem fragilitatea, mai ales sub forma carenței: nu sîntem făcuți să fim singuri, nu avem toate resursele în noi sau, mai bine zis, nu le putem actualiza decît în relație cu altcineva.

În viața spirituală, imposibil de obținut fără retragere și răgaz, conștiința acută a lipsei este și o paradoxală descoperire a temeiului, a unicului temei în proximitatea căruia orice frică slăbește și se dizolvă: „Apropie-te, zice Domnul, ca să nădăjduiești întru Mine și te vei odihni de orice lucru și de orice teamă”. Această mărturie a lui Isaac Sirul poate fi citită în pandant cu observațiile îndelung meditate ale Sfîntului Ioan Scărarul: „Celui care nu se teme încă de Dumnezeu îi este frică și de umbra sa” (XX, 10). Cu alte cuvinte, există o ambivalență a fricii, o capacitate structurală a noastră de a intra în trepidație atunci cînd ne confruntăm cu propria lipsă, ca și cum abisul și cerul s-ar afla în cea mai răscolitoare apropiere. Dacă diagnosticul existențial al fricii devine mobilizator, frica însăși se transformă în virtutea despre care din Psalmi (110, 10) aflăm că este „începutul înțelepciunii”. Dar dacă devine hipnotică și paralizantă, sau se consumă într-o nesfîrșită agitație de suprafață, frica nu poate fi altceva decît o patimă ce va conduce inevitabil la ura față de ceilalți și de sine. Tirania ei reflectă, de fapt, măsura sa revelatoare și puterea pe care o are pentru a schimba dinamica întregii ființe.

În prima epistolă a apostolului Petru citim: „petreceți în frică zilele vremelnice voastre” (1, 17); „lucrați cu frică și cutremur mîntuirea voastră” sună și îndemnul apostolului Pavel către Filipeni (2, 12). Însă îngerul de la mormînt și Hristos însuși îi întîmpină pe cei care vor fi martorii Învierii astfel: „Nu vă temeți!”. Prezența sa nu este compatibilă cu frica, cu acea frică destructurantă, cu prăpastia deznădejdiei, ci insuflă curajul și speranța în condițiile în care nimic omenesc nu le mai face plauzibile. „Nu vă temeți!” este însoțit, chiar și tacit, de „Îndrăzniți!”, de chemarea de a ieși din repliere și dintr-o sumbră resemnare, dar mai cu seamă este un îndemn la a ne apropia de temeiul mai adînc decît noi înșine. Să ne amintim cum călătorilor spre Emaus, care îi reproșau că nu este la curent „cu cele întîmplătoare”, Iisus a trebuit să le facă o serioasă anamneză ca să-i scoată de sub povara opiniei generale și a spaimei.

Patima fricii este o maladie a distanței și a însingurării. Virtutea fricii, de la care pornește înțelepciunea, apare ca un pod al speranței, ca o pedagogie a credinței, pentru că, așa cum formulează lapidar Evagrie Ponticul, „credința neclintită nu primește bîntuieile fricii”. După cum nici „în iubire nu este frică” (1 Ioan 4, 18). Însă pînă la acea credință și acea iubire, viața spirituală, ne spune Diadoh al Foticeei, e trăită ca un amestec de teamă și de iubire, în vreme ce „dragostea desăvîrșită este proprie dreptilor curățiți pe deplin, în care nu mai este frică”. Înțelepciunea ne lasă să întrevădem toate acestea, însă doar Învieria oferă antidotul fricii, pentru că neagă puterea morții. A crede în această Învierie înseamnă a trece de la frică la speranță.

Teodor TIȚĂ
contraintuiția

Nu vă obișnuiți

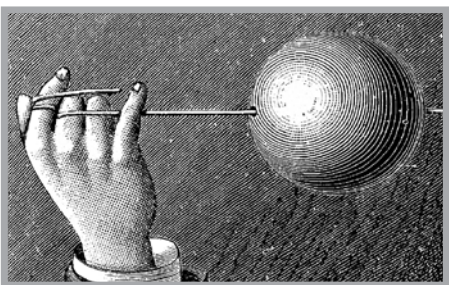
- cu statistica
- cu letargia
- cu isteria
- cu izolarea
- cu milițienii de pe stradă
- cu milițienii din televizor
- cu mașini din care cântă imnul
- cu cearcănele
- cu certitudinile
- cu Zoom, Skype sau Hangouts
- cu autosuficiența lui Vela
- cu autosuficiența proprie
- cu melancolia altora
- cu statul salvator
- cu statul absent
- cu statul degeaba
- cu concertele online

- cu iminența dezastrului
- cu incertitudinea salvării
- cu grupurile noi de WhatsApp
- cu profetii
- cu antiprofetii
- cu miracolele
- cu oamenii buni
- cu oamenii răi
- cu oamenii care pleacă
- cu oamenii care vin
- cu oamenii care respectă restricții
- cu oamenii care nu respectă restricții
- cu liniștea
- cu megafoanele
- cu lecții învățate online
- cu lecții învățate în două săptămâni

- cu listele din *Dilema veche*
- cu Trump
- cu Macron
- cu Orbanul lor
- cu Orbanul vostru
- cu primarul
- cu gândul că Italia e hecatombă
- cu ideea că virusul are pașaport
- cu supravegherea
- cu mesajul neașteptat de la fostul sau fosta
- cu știrile externe traduse de români
- cu știrile românești scrise în alte limbi
- cu știrile pe surse
- cu știrile oficiale
- cu descumpănirea

- cu ideea că pisica nu încearcă să vă omoare în somn
- cu versurile astea: „Give me a Leonard Cohen afterworld / So i can sigh eternally“
- cu cărțile din bibliotecă
- cu optimismul nejustificat
- cu ora de vară
- cu pesimismul
- cu topurile de orice fel
- cu statistica

Teodor Tiță este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Urgențele de după starea de urgență

Criza sanitară a potențat toate slăbiciunile sistemului cultural. Mai ales artiștii independenți sînt afectați: fără venituri constante și fără statut, au fost aruncați de la periferia sistemului în afara lui. Apelurile lansate de numeroși creatori și organizații culturale, dar și mobilizarea la nivel politic au produs cîteva soluții care îi pun la adăpost, pentru moment, pe cei mai vulnerabili. Printre altele, e vorba de amînarea termenelor de plată pentru anumite dări la stat, cadrul legislativ pentru amînarea ratelor bancare și garantarea unei indemnizații egale cu 75% din salariul mediu net pentru cei care cîștigă din drepturi de autor. Aceste măsuri anunțate de guvern rezolvă măcar parțial criza de moment. E puțin, prea puțin, vor spune mulți dintre cei loviți de criză: în Franța și în Germania, guvernele au introdus deja pachete financiare generoase pentru a susține cultura. România oferă ajutor social pe post de sprijin pentru cultură.

Subvenționarea și co-finanțarea producției culturale vor fi necesare și pe mai departe. Sistemul public continuă să fie finanțat și pe perioada crizei sanitare chiar dacă accesul publicului e blocat. În schimb, micile întreprinderi și ONG-uri culturale, structural fragile, riscă să se prăbușească în absența unor finanțări dedicate care să le asigure subzistența. Însă intervenția statului va fi necesară și după încheierea stării de urgență. Prioritatea: relansarea consumului. O misiune complicată, căci altele vor fi grijile atunci cînd vom ieși din izolare. Cu resursele epuizate, nu prea îți vine să mergi la teatru, la cinema ori la librărie... Sustinînd consumul, statul va susține, indirect, și relansarea acestui sector al economiei puternic lovit de criză.

*România oferă ajutorul social
pe post de sprijin pentru cultură.*

Modele viabile există, nu e nevoie să inventăm roata. În Franța a fost introdus, acum vreo doi ani, pașaportul cultural: un credit în valoare de 500 de euro ofe-

rit tinerilor prin aplicație mobilă și menit să acopere exclusiv produse culturale: cărți, bilete de intrare la muzeu, la teatru, la cinema etc. În plus, aplicația furnizează și o perspectivă asupra ofertei: informații cuprinzătoare despre evenimentele culturale din regiunea în care se află potențialul consumator. Un pașaport

de euro prin care tinerilor li s-au oferit „bonuri culturale” – un fel de cecuri în valoare de 500 de euro fiecare pentru a achiziționa cărți și bilete la evenimente culturale. Acest tip de intervenție, pe bază de vauchere oferite populației, are trei avantaje. E o modalitate de a încuraja consumul inclusiv în rîndul celor cu apetență redusă de a participa la evenimente culturale, oferă consumatorului posibilitatea de a alege produsul cultural potrivit, reprezintă o infuzie de bani într-un sistem blocat tocmai din cauza lipsei de resurse financiare.

În România, accesul la cultură este inegal și greoi. „Bonurile culturale”, voucherele acordate gratuit tinerilor pentru a fi folosite ca bonuri de plată pentru teatru,

concerte, cărți etc. reprezintă un instrument indispensabil, mai ales în regiunile subdezvoltate. Voucherele ar acoperi, pe de o parte, o nevoie reală a consumatorilor de cultură pauperi și ar injecta capital într-un sistem de instituții aproape paralizat din cauza lipsei resurselor. Asta, firește, acolo unde încă există infrastructură: căci librăriile au dispărut aproape cu totul în mediul rural și mic-urban, ca să nu mai vorbim de paragina rețelei de cinematografe... Pentru a pune în practică o asemenea măsură e nevoie de un program coerent, susținut de Ministerul Culturii și executat alături de Ministerul Educației.

Trădare!

Texte și opinii de:

- Emanuel CONȚAC (conferențiar universitar la Institutul Teologic Pentecostal din București)
„Al treisprezecelea *daimon*». Ipostaza gnostică a lui Iuda Iscarioteanul“
- Peter STEIN (regizor), Andrei ȘERBAN (regizor)
„Despre Brutus“
- Andra-Roxana TRANDAFIR (prodecan și lector universitar doctor la Facultatea de Drept, Universitatea din București)
„Iubește-ți statul! O perspectivă criminologică și de drept penal“
- Sever VOINESCU
„La o cafea cu un «spion»“

argument

Trădarea, de ieri pînă azi

„Nu există boală pe care să o disprețuiesc mai mult decît trădarea“, spune un personaj al lui Eschil. Dar lumea s-a schimbat mult în ultimii 2.500 de ani. Trădarea nu mai e o boală și nici chiar de disprețuit nu mai este. Evoluția speciei umane este un tot mai profund și sofisticat avans în relativism. Ce părea indiscutabil rău acum 2.500 de ani, azi se privește cu mii de nuanțe, se scu-ză, ba chiar se revaluează – „Hm, parcă nu e chiar rău“, pare să gîndească omul modern despre ceea ce strămoșul lui socotea că este un păcat indiscutabil.

De pildă, s-a spus că, totuși, trădarea tiranilor nu e chiar blamabilă. Ba chiar că este eroică. S-a mai spus că trădarea venită dintr-o conștiință pură sau, mă rog, în curs de purificare este și ea de laudat. În cuplul modern, episoadele de infidelitate (o formă de trădare, desigur) devin ceva imediat scu-zabil, de nu chiar recomandabil pentru sănătatea însăși a cuplului. Să treci dintr-o tabără în alta este ceva privit, astăzi, ca o dovadă de profesionalism și de neutralitate (ceea ce e mereu bine primit). Jurnalismul de investigație, care face atît de mult bine democrației, fără trădări nu ar fi posibil. În lumea luptei cu crima organizată, se știe de multe decenii că trădarea din interiorul acestui gen de organizații este esențială în combaterea acestui flagel. Se merge chiar pînă la exonera-re de răspundere a unui infractor,

ascunderea lui și premierea lui dacă „își dă în gît“ tovarășii de rele. În fine, am ajuns în ziua de azi, cînd trădării i s-a dat mai mult decît o scu-ză: i s-a construit un cadru legal, iar trăda-tul este obligat să-l protejeze pe tră-dător. Mă refer, firește, la noile stan-darde etice din lumea corporațiilor, acolo unde orice organizație trebuie să aibă un canal sigur, la dispoziția oricărui salariat, prin care acesta își poate „turna“ șeful sau colegii fără nici un risc, și o structură obligată să investigheze imediat, păstrînd ano-nimitatea „trădătorului“, care devine „avertizor de integritate“. Deja, trădătorul de ieri e izvor de integritate astăzi. Frumoasă evoluție, ni-mic de zis!

Dosarul acesta încearcă să discu-te din mai multe perspective chești-unea trădării. Iar înainte de a vă do-ri lectură plăcută și folositoare, mai vreau să fac o precizare. Intenționat am evitat pe parcursul Dosarului ex-presia „Iubesc trădarea, dar urăsc pe trădător“. O fi zis-o marele avocat și om politic Tache Farfuridi, dimpre-ună cu străbunii noștri Mihai Bra-vul și Ștefan cel Mare, dar mie nu-mi place. Nici expresia, nici trăda-re, nici trădătorul. Vorba vine de la Plutarh, care a comentat astfel uci-derea Tarpeiei de către Tatiuz. Or fi rostit-o și marii noștri domnitori, nu știu ce să zic; dacă așa susține dl Far-furidi, eu zic să-l credem. Dar chiar și de ei validată, mie tot nu-mi place. (Sever Voinescu)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. O dezbatere pornind de la Dosarul revistei Dilema veche, moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.

Emanuel CONȚAC

„Al treisprezecelea daimon”. Ipostaza gnostică a lui Iuda Iscarioteanul

În *Commedia* lui Dante, lui Iuda îi este rezervat locul cel mai de jos între osîndiții pe care justiția divină i-a trimis în infern. În Cîntul 34, poetul coboară pînă în centrul pămîntului, în locul unde zace prins între gheturi Satan. Parodie a Sfintei Treimi, serafimul damnat are trei fețe și trei guri, de care spînzură hidos trei trădători notorii: Iuda Iscarioteanul, Marcus Iunius Brutus și Gaius Cassius Longinus. În această sinistră galerie, Iuda ocupă locul central; în plus, spre deosebire de asasinii lui Cezar, care atîrnă cu capul în jos, Iuda este ținut de cap, avînd picioarele în afară (*l capo ha dentro e fuor le gambe mena*; 30.63).

Imaginea lui Iuda ca arhetip al trădătorului a rămas neschimbată de la scrierea Evangheliilor canonice pînă la publicarea așa-numitei Evanghelii a lui Iuda (în continuare *Ev.-Iuda*), compusă în limba greacă și păstrată în traducere coptă, ca parte a Codexului Tchacos. Cuprinși de euforia noului, unii exegeți au afirmat că, potrivit *Ev.-Iuda*, discipolul care l-a trădat pe Iisus ar fi „cel mai bun dintre toți apostolii”, fiindcă gestul lui ar fi „un act îndeplinit de dragul Domnului său” (Ehrman, *Evanghelia pierdută a lui Iuda*, p. 312). Idei similare pot fi întîlnite și în bestseller-ul *National Geographic*: „Evanghelia lui Iuda îl înfățișează pe Iuda într-un mod cu totul diferit de ceea ce știam noi pînă acum. Aici el nu mai este discipolul corupt, ticălos, inspirat de diavol, care își trădează învățătorul, predîndu-l în mîinile dușmanilor. Dimpotrivă, e cel mai apropiat confrate și prieten al lui Iisus, cel care îl înțelege mai bine decît oricine altcineva și care îl dă pe mîinile autorităților fiindcă așa a vrut Iisus” (*Ev.-Iuda*, Egmont, 2007, p. 80, s.a.).

Deși intens promovată, interpretarea care îl transformă pe Iuda dintr-un personaj malefic în „ucenicul preaiubit” este subredă. Înainte de a recapitula „faptele”, precizez că *Ev.-Iuda* face parte, tematic și structural, dintr-un univers teologic și simbolic care diferă substanțial de cel biblic. Viziunea gnostic-platonizantă a *Ev.-Iuda* este în conflict deschis cu revelația veterotestamentară și kerigma lui Iisus. Dacă Evangheliile canonice pun în prim-plan înrădăcinarea activității lui Iisus în mesajul Scripturilor iudaice, precum și caracterul ei public, *Ev.-Iuda* are un conținut ezoteric, împănat cu numeroase elemente de polemică împotriva creștinismului proto-ortodox.

Contradictoriul narativ din *Ev.-Iuda* diferă în mod vizibil de cel din Evangheliile canonice. Matei și Luca deapănă firul istoric începînd cu nașterea lui Iisus, iar Marcu și Ioan transmit numeroase episoade în care Iisus intră în vorbă cu oameni obișnuiți, din diferite categorii sociale. Istoria din evangheliile canonice are ca apogeu răstignirea și ca deznodămînt învierea. Prin contrast, *Ev.-Iuda* plasează „acțiunea” în zilele care precedă sărbătoarea Paștelui și se încheie cu scena în care Iuda primește bani de la autoritățile iudaice pentru a-l preda pe Iisus. Pentru un autor gnostic, răstignirea (concepută ca jertfire a „învelișului” omenesc al lui Iisus) nu are nici o valență mîntuitoare.

În consonanță cu profilul gnostic al Evangheliei, Iisus este purtătorul unei cunoașteri tainice, care poate fi împărtășită numai unor inițiați. De obicei, dezvăluirea se produce conform următoarei scheme: ucenicii spun/fac ceva, Iisus rîde, ucenicii pun întrebări, Iisus oferă explicații.

În prima scenă din *Ev.-Iuda*, plasată în Iudeea, Iisus îi găsește pe ucenici înălțînd rugăciunea de mulțumire pentru pline

„Trădarea demonilor
este nimic în comparație
cu trădarea îngerilor.”

BRENNA YOVANOFF

„Mi se pare o impardonabilă
trădare să ai o credință
pentru că crezi că-ți folosește
și nu pentru că crezi
că-i adevărată.”

BERTRAND RUSSELL

„Un credincios
care și-a pierdut credința poate
cu îndreptățire să-l acuze
pe Dumnezeu de trădare.”

E.M. CIORAN

și începe să rîdă. Apoi le spune ucenicilor că ei s-au reunit în jurul mesei ceremoniale nu din proprie voință, ci fiindcă „în acest fel va primi laudă dumnezeul vostru”. Substratul polemic al scenei este evident. Pentru a-i critica pe exponenții creștinismului normativ din secolul al II-lea, autorul *Ev.-Iuda* a plăsmuit un Iisus gnostic care le rîde în nas ucenicilor, considerați precursorii creștinismului proto-ortodox. Știm că autorii patristici timpurii au insistat constant asupra legitimității pe care o dă succesivitatea apostolică. Neputînd să contracareze această teză, gnosticismul a recurs la o găselniță radicală: delegitimarea apostolilor înșiși. În spatele rîsului literar al lui Iisus din *Ev.-Iuda* se ascunde rîsul batjocoritor al gnosticului de secol II.

Cînd autorul gnostic îi atribuie lui Iisus sintagma „dumnezeul vostru”, el atrage atenția asupra unui element definitiv al viziunii gnostice despre univers. Spre deosebire de revelația canonică ce afirmă existența unui singur Dumnezeu, gnosticismul propune o teologie în care Dumnezeu Creator (numit Saklas) are un statut inferior, fiind doar una dintre numeroasele entități care populează tărîmul spiritual. Credința ucenicilor că Iisus este „fiul Dumnezeului nostru” este contrazisă de Iisus, conform căruia nimeni din generația lor nu-l cunoaște cu adevărat. Pentru a le demonstra acest lucru, Iisus le aruncă o provocare: „Cel care este îndeajuns de tare să dea la iveală omul desăvîrșit din el și să stea în fața mea”. Ucenicii se cred în stare să ridice mînușa, dar „duhurile lor” nu îndrăznesc să stea înaintea lui Iisus. Numai Iuda are tăria necesară, însă nici el nu are forța necesară pentru a-l privi pe Iisus în ochi.

Spre deosebire de ceilalți ucenici (reprezentanți ai creștinismului tradițional), Iuda știe cine este Iisus și care este locul său de obîrșie: „Ai venit din eonul nemuritor al lui Barbelo”. În concepția gnostică, Barbelo este numele eonului primordial feminin care joacă rolul de „mamă a întregii creații”. Întrucît cosmogonia *Ev.-Iuda* este prea complexă ca să fie discutată aici, trec peste ea, pentru a ajunge la sfatul pe care Iisus i-l dă lui Iuda: „Desparte-te de ucenici și îți voi spune tainele Împărăției”. Cu ce scop? „Nu ca să intri în ea, ci ca să ai parte de multe suspine.” Acum, Iuda află că locul lui va fi luat de un altul, pentru ca „cei doisprezece să fie din nou întregi în dumnezeul lor”.

În a doua scenă majoră, Iisus îi tulbură pe ucenici cu afirmația că s-a întors de pe tărîmul unui „neam mare și sfînt”. Pus să

explice, Iisus rîde a doua oară și le dă de înțeles ucenicilor că nici unul dintre ei nu va putea accede acolo. La rîndul lor, ucenicii îi povestesc lui Iisus ce viziune au avut. Se făcea că doisprezece preoți aduceau jertfe la altar, invocînd numele lui Iisus. Totodată, oficianții săvîrșeau tot soiul de păcate și nelegiuiri. Interpretarea dată de Iisus este un nou atac gnostic asupra creștinismului *mainstream*: „Voi simțiți cei care aduc jertfe la altarul pe care l-ați văzut!”.

În ultima scenă din Evanghelie, Iuda ia cuvîntul pentru a-i împărtăși lui Iisus o viziune. Ca și în alte dăți, Iisus izbucnește în rîs: „De ce te străduiești atîta, al treisprezecelea *daimon*? Vorbește, totuși, căci îți dau voie”. Iuda povestește cum s-a văzut prigonit și lovit cu pietre de ceilalți discipoli. De asemenea, a văzut o casă mare, înconjurată de oameni, și i-a cerut lui Iisus să-i îngăduie să intre acolo. Răspunsul lui Iisus este deconcertant: „O, Iuda, steaua ta te-a dus în rătăcire! Nici un muritor nu este vrednic să intre în casa pe care ai văzut-o, fiindcă ea este hărăzită celor sfinți”. Iuda vrea totuși să știe ce folos va avea în final. Iisus îi răspunde: „Vei fi al treisprezecelea și vei fi blestemat de celelalte generații”.

Schimbînd brusc subiectul, Iisus recapitulează cosmogonia gnostică (aproape zece pagini de manuscris), iar la finalul expunerii rîde pentru a patra și ultima oară. Se trece imediat la un nou subiect: jertfele care i se aduc lui Saklas, demiurgul inferior pe care îl venerază ucenicii. Iisus îl compară pe Iuda cu ceilalți închinători, care aduc jertfe obișnuite, și îi spune: „Tu îi vei întrece pe toți, căci tu îl vei jertfi pe omul care mă poartă”. Din nefericire, secțiunea este fragmentară și nu permite înțelegerea satisfăcătoare a conținutului. Abia ultima secțiune a evangheliei capătă limpezime. Marii preoți și cărturarii stau la pîndă să-l prindă pe Iisus, care se roagă într-o încăpere. Autoritățile îl întrebă pe Iuda: „Ce faci aici? Tu ești ucenicul lui Iisus”. Discipolul le vine în ajutor și este răsplătit cu bani. Evanghelia se încheie cu fraza: „Și l-a predat lor”. La final de tot găsim titlul cărții: *Evanghelia lui Iuda*.

La finalul acestei analize concise putem face bilanțul. Cînd e vorba de figura lui Iuda, evanghelia gnostică nu rupe complet punțile de legătură cu evangheliile canonice. Deși are parțial acces la gnoză, Iuda stîrnește rîsul sarcastic al lui Iisus. Mai mult, este prevenit că nu va intra în Împărăție și că va fi blestemat de celelalte generații. Iisus nu-i cere ajutorul lui Iuda, cum se afirmă uneori. Nu avem motive să credem că declarația „Tu îi vei întrece pe toți” constituie un omagiu al lui Iisus față de Iuda, mai ales fiindcă știm că, pentru gnostici, jertfele erau lipsite de valoare.

Iuda rămîne o figură tragică atît în Evangheliile canonice, cît și în evanghelia gnostică omonimă. De altfel, din perspectiva „relațiilor publice”, încercarea de a-l valida pe Iuda ca erou a fost contraproductivă. În cel mai bun caz, el poate fi considerat un personaj de contrast (în raport cu ucenicii și cu Iisus), pe care autorul evangheliei l-a reșapat teologic, transformîndu-l într-o portavoce de promovare a unei *Weltanschauung* gnostice.

Emanuel Conțac este conferențiar universitar la Institutul Teologic Penticostal din București și coordonator al colectivului de revizuire a Bibliei Cornilescu (EDCR).

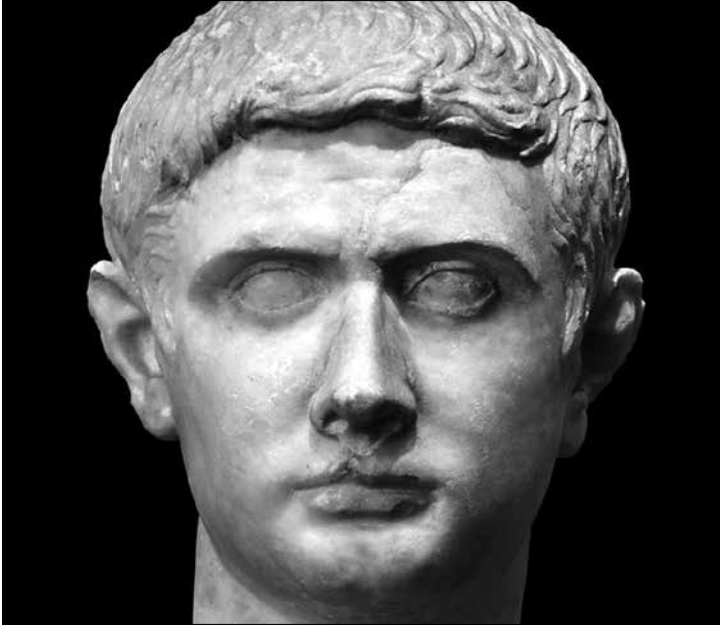
Valentin BOTTEZ

TRĂDARE!

Marcus Iunius Brutus

Marcus Iunius Brutus a fost unul dintre actorii principali ai evenimentelor de la sfârșitul Republicii, mai precis din timpul conflictului taberei senatoriale cu Cezar, după eliminarea lui Pompei el preluând conducerea opoziției față de dictator.

Principală problemă în cunoașterea personajului este cauzată de surse. Acestea sînt destul de puține și sumare, iar Brutus este menționat doar în desfășurarea evenimentelor, beneficiind rar de cîteva rînduri în plus, precum descrierea pregătirii complotului de către Cassius Dio – care începe însă prin a-i reproșa lui Brutus și conspiratorilor că nu înțelegeau necesitatea regimului monarhic. Evident, Dio scria din perspectiva aristocratului și a politicianului, într-un moment cînd statul roman era, *de facto*, o monarhie. Plutarh, un membru al aristocrației locale din Chaeronea, îi dedică lui Brutus o carte întregă în ale sale *Vieți paralele*, unde îi creionează

Brutus rămîne așadar, un erou tiranucid pentru elita senatorială a vremii.

un portret flatant, de om educat și erudit (fapt confirmat de Cicero în *De claris oratibus*), susținător al principiilor morale în politică, patriot în întreprinderea sa de a-l elimina pe Cezar, proclamat dictator pe viață, chiar dacă dictatura era o magistratură limitată în timp la șase luni. Cu tot elanul său filosofic însă, Plutarh are grijă să evite posibila minie a autorităților romane care în mod cert nu apreciau sentimentele antimonarhice, menționînd că monarhia era necesară, iar victoria ei fusese sancționată de zei.

Aceste trăsături ideale însă nu trebuie să ne facă să uităm că Brutus era totuși un politician de frunte, cu o carieră pe măsură (fusese asistentul guvernatorului Ciprului, cvestor în Cilicia, guvernator al Galiei Cisalpine și pretor). De asemenea, deși luptase alături de Pompei la Pharsalos, el este iertat și chiar promovat de Cezar. Deși textele sugerează că în acel moment l-ar fi salvat mama sa Servilia, care avusese o relație cu Cezar (Plutarh menționează chiar posibilitatea ca Brutus să fi fost rezultatul acestei relații, ceea ce este greu de crezut), reiese clar că Brutus era un

politician de succes, charismatic, apreciat chiar și de inamici.

Momentul în care se implică decisiv în lupta pentru puterea supremă este acela al asasinării lui Cezar (15 martie 44 î.Hr.). În ciuda semnelor potrivnice (deși romanii sînt adesea înfățișați în filme și în literatură ca fiind foarte raționali și sobri, asemenea tuturor societăților din vechime, religia și productul ei secundar, superstiția, erau omniprezente în viața lor), Cezar ajunge în sala unde se ținea ședința Senatului, nu în *curia* din For, ci în complexul de clădiri ce țineau de teatrul lui Pompei. Complotiștii se strîng în jurul lui Cezar, în timp ce Marcus Antonius este ținut de vorbă în afara clădirii, unde așteptau, în caz că era nevoie de intervenție, gladiatorii lui Albinus, unul dintre conspiratori. În urma refuzului unei cereri făcute ca pretext, conspiratorii încep să îl înjunghie pe dictator, care încetează să se mai opună cînd îl vede pe Brutus între ucigași.

Odată înlăturat dictatorul, conspiratorii aveau nevoie de sprijinul publicului și de aceea pleacă să își anunțe fapta pe Capitoliu, centrul religios al sta-

să le distrugă. De aceea am distribuit un interpret care încarna vechile valori politice ale Republicii pentru care e gata să se sacrifice. El poate că îl „trădează” pe Cezar ca să nu se trădeze pe sine însuși. De aceea nu cred că poate fi inclus în categoria trădătorilor.

– *Pe cine ai cita ca personificare a trădării?*

– Evident că pe Iago, căci el își face din trădare o profesiune de credință. El e un ideolog al trădării. Brutus e un mare personaj pentru că e ambiguu și acționează în numele unei convingeri care îi e superioară.

– *Mai sînt și alții?*

– Macbeth, de exemplu. Edmund din *Lear*... În teatru sînt mulți trădători, nu doar în textele pieselor. Toți actorii sînt trădători. Teatrul e făcut de oameni, din nefericire, dar și din fericire.

a consemnat George BANU

„Este mai bine să fii pedepsit pentru loialitate decît să fii răsplătit pentru trădare.”

VLADIMIR PUTIN

„Nu există răutate și trădare de care un partid politic să nu fie capabil pentru că în politică nu există onoare.”

BENJAMIN DISRAELI

Cu Andrei Șerban, despre nevoia de Brutus

Domnule Andrei Șerban, în 1968 ați montat la Bulandra un spectacol cu Iulius Cezar, care a rămas de referință. Aveați 25 de ani. Cum l-ați văzut atunci pe Brutus?

Eram tînr, credeam încă naiv în revoluție și, fiind inspirat de mișcările din Mai '68 din Franța, am căutat în Shakespeare și am găsit în *Iulius Cezar* piesa perfectă. Citînd, am fost în special atras de Brutus. Voiam să-l înțeleg, cumva mă identificam cu el. De la început l-am văzut pe Brutus tînr, cum era Rebengiuc pe atunci, el fiind actorul care l-a jucat. Ca el și mulți din generația noastră, care se opuneau regimului, credeam că prin teatru vom reuși să schimbăm ceva, deși nu era clar ce. Am observat cum istoria se repeta. Am citit că mama lui Brutus era Servilia, una dintre concubinele lui Cezar, deci Brutus ar fi fost copilul lui ilegal. Asta explica de ce Brutus a avut parte de mic de afecțiunea lui Cezar. Această relație dintre tată și fiu m-a fascinat. L-am interpretat oarecum psihologic: ca să devină el însuși, fiul e nevoit să se despartă de părinte. Brutus simte o inevitabilă urgență să se elibereze de Cezar. Spre deosebire de Oedip, el își ucide conștient tatăl. Se aliază cu tinerii din generația lui, nu doar din motive ideologice, ca să pună la cale acest plan. Principiile pentru care a luptat

tului roman, însîngerăți și cu armele în mîini. Vorbînd despre uciderea lui Cezar ca de singura cale de a asigura libertatea cetățenilor, Brutus cîștigă imediat simpatia poporului deja strîns în număr mare. Deși astfel își asigurase puterea, gruparea lui Brutus făcuse deja o greșală fatală – nu îl omorîse și pe Marcus Antonius, principalul general al lui Cezar și adversar declarat al taberei senatoriale, care avea în acel moment la dispoziție și armatele fostului conducător. Ba mai mult, se înțelege cu el și îi permit să țină discursul la înmormîntarea lui Cezar. Antonius prezintă hainele însîngerate ale dictatorului, întorcînd opinia publică împotriva grupării lui Brutus, care din eroi devin dușmani publici și părăsesc Roma și, după un timp, Italia. Vor organiza rezistența pînă în 42 î.Hr., cînd sînt înfrinți la Philippi, în Macedonia. Astfel, în ciuda inteligenței și a experienței în treburile publice, Brutus este distrus chiar de scrupulele sale morale, care îi aduseseră marea popularitate politică de care beneficia și care l-au determinat să nu ducă pînă la capăt lovitură de stat prin eliminarea tuturor partizanilor lui Cezar. În fruntea acestora era Marcus Antonius, care nu le-a răspuns cu aceeași generozitate și s-a luptat pînă ce toți membrii grupării senatoriale au fost eliminați sau subordonați.

Brutus rămîne așadar, un personaj controversat, erou tiranucid pentru elita senatorială a vremii, însă condamnat de istoria scrisă de învingători ca ucigaș al părintelui primului împărat, Octavian Augustus.

Valentin Bottez este conferențiar univ. dr la Facultatea de Istorie a Universității din București.

Cu Peter Stein, despre trădările shakespiariene

Acum aproape două decade vedeam la Salzburg *Iulius Cezar* în regia lui Peter Stein, spectacol memorabil semnat de una dintre figurile emblematice ale scenei europene din anii '70-'80. Recent l-am reîntîlnit pe Peter Stein la Paris și i-am pus cîteva întrebări despre Brutus.

– *De ce Brutus era un actor în vîrstă și nicidecum un tînr, cum îl reprezintă tradiția?*

– Pentru că voiam să aibă o vîrstă apropiată de cea a lui Cezar, căci nu puneam în scenă relația dintre ei ca o relație sacrificială prin trădare. La Brutus nu e vorba de trădare, ci de un conflict ideologic. El reprezintă valorile Republicii, valori vechi și nu de viitor, pe care el căuta să le apere obstinat contra lui Cezar, care se pregătește

Germina NAGÎȚ

TRĂDARE!

A spiona, a turna, a trăda

La prima vedere, spionajul, „turnă-toria“ și trădarea par ocolite de orice dilemă: toată lumea știe cu ce se ocupă un spion, ce înseamnă un „turnător“ (mai ales unul la Securitate) și s-a simțit măcar o dată în viață trădat. Lucrurile par simple, iar certitudinile subiective sînt infailibile, de nezdruccinat. Totuși, chiar și descrise cu ușurință, la o examinare mai atentă turnătoria și trădarea sînt greu de explicat: e dificil de spus de ce acceptă oamenii să spioneze și să „toarne“, adică să trădeze. Și oare cît de certă e sinonimia între spionaj, turnătorie și trădare?

În toate epocile și regimurile, spionajul a însemnat culegerea de informații secrete despre un alt stat, lucru care se face de multe ori cu complicitatea unui cetățean al țării respective. Spionul care convinge un străin să dea informații secrete este dacă nu un erou, în orice caz un binefăcător al comunității în numele căreia spionează. Pe de altă parte, cel care furnizează informațiile este un trădător, adică un răufăcător care merită să plătească scump pentru fapta lui. O față a monedei celebrează un succes, cealaltă condamnă un act abominabil. Iată doar unul dintre motivele pentru care spionajul este o „profesie“ în care etica pare irelevantă. Cu toate detaliile sordide, reputația meseriei de spion rămîne intactă: există de cînd lumea, cere calități excepționale și mai ales se face spre binele unei țări, oricare ar fi ea.

În contrast cu spionajul, colaborarea cu serviciile de informații interne, în general cu instituțiile „de forță și ordine“, e unanim privită cu repulsie. Un turnător nu e un „omolog“ intern, ci e tocmai opusul unui spion. Deși atemporală și universală,

„Nici un muritor nu poate ține un secret. Dacă buzele lui sînt tăcute, degetele lui vorbesc. Trădarea se scurge prin toți porii pielii sale.“

SIGMUND FREUD

„Să minți și să trădezi este, desigur, oribil; dar cît de crud este și să rămîi fidel înlănțuindu-l pe celălalt.“

SACHA GUITRY

la fel ca spionajul, „turnătoria“ nu e nici odată un motiv de mîndrie, dimpotrivă, e stigmatizată, indiferent de mediul în care se manifestă. „Turnătorul“, odată demascat, are de înfruntat disprețul unanim al grupului din care face parte – gașca, familia, colegii, vecinii. Singura întrebare care persistă, fiindcă e singura care nu primește ușor un răspuns, ține de motivul pentru care cineva devine un „turnător“, adică un informator.

Motivul colaborării cu Securitatea a fost frica.

În cazul Securității, a cărei arhivă ne oferă azi cea mai documentată istorie a turnătoriei în România, două sînt situațiile de referință: recrutarea „pe bază de material compromițător“ (altfel spus, prin constrîngere sau șantaj) și recrutarea „pe bază de sentimente patriotice“ (formula aparține securiștilor, nu altcuiva). Recrutarea prin constrîngere e lesne de înțeles și are multe circumstanțe atenuante (deși unii deținuți politici m-ar contrazice, fiindcă au refuzat să toarne chiar și în cele mai inumane condiții). La polul opus, furnizarea de informații pe bani sau alte avantaje materiale nu e nici ea prea sofisticată, deși e mult mai rară decît se crede. Recompensele bănești erau sporadice și binemeritate, iar ofițerul nu le putea oferi chiar de la primul contact!

Rămîne problematică recrutarea pe bază de „sentimente patriotice“ care, statistic vorbind, a produs majoritatea dosarelor de informatori ai Securității. Peste o jumătate de milion de dosare documentează azi fenomenul „turnătoriei de masă“, în varianta stan-

dard, birocratizată și pusă în practică de Partidul Comunist. Privind în urmă, furnizarea de informații despre ceilalți (de la colegi la părinți, soți sau propriii copii) pare o activitate neutră, consensuală, lipsită de avantaje materiale – o „obligatie patriotică“ fără beneficii, dar și fără constrîngeri aparente. Ambalată în fraze legaliste, recrutarea în masă pare să nu aibă nimic în comun cu trădarea, dimpotrivă, ni se spune că, fiind „patriotică“ și neremunerată,

o putem considera o activitate benignă și mai cu seamă acceptabilă din punct de vedere moral.

În realitate, motivul ascuns al colaborării cu Securitatea a fost, de cele mai multe ori, frica – frica de consecințele refuzului și de stigmatul pe care-l aducea „pata la dosar“. Pentru mulți români, singurul leac al spaimei difuze pe care au trăit-o în anii dictaturii, la gîndul că oricînd li se poate întîmpla ceva rău, a fost semnarea unui angajament de informator. Acceptînd să colaboreze „în mod sincer, organizat și secret“, și-au asigurat un minim confort interior, liniștea la gîndul că sînt bine văzuți de autorități și că, în definitiv, „nu fac nimic rău“. Mulțimea recrutărilor nu a fost nici pe departe un semn al încrederii și al adevărului la regimul comunist, cum încearcă să ne convingă apologeții Securității. Dimpotrivă, a fost doar un simptom al fricii endemice, intrată în oase, cea care suprimă conștiința, morala și rușinea, făcînd loc civismului, lașității și trădării.

Cristina ȘTEFAN

Neguțătorul de prieteni

Sfîrșit de ianuarie. Prima întîlnire. O cafenea aglomerată. O femeie, un bărbat. El – emoționat și arogant. Ea – neîncrezătoare, se ține la distanță. Se despart amici. Într-o noapte, el o visează. Continuă să-i scrie din cînd în cînd. Insistă.

Se întîlnesc din nou spre sfîrșitul primăverii. Cîșmigiu, bere Zăganu, întuneric, parfum de soc. E încă răcoare. Se plimbă, discută, se cunosc mai bine. Ajung pe malul Dîmboviței. Rațele încă nu dorm. E unu noaptea, străzile sînt pustii. El își face curaj. O sărută. Are mi-nile fierbinți. E bine.

Încep să se întîlnească. Ea începe să-l placă. Dar ține și la libertatea ei. Orele de liniște doar pentru ea. Cînd se vîd, el îi urmărește cu atenție fiecare gest. Aproape obsesiv. Nu spune nimic, doar se uită la ea. Cum se piaptăna, cum se îmbracă sau cum întoarce filele cărții. Și asta o sperie. Vrea să se strîngă ca un arici. Dar îi face loc încetișor în viața ei. Sala de cinema de la „Elvira“. Scaunele roșii. Teatru. Concerte. Terasa din Control. Lecturi de poezie. Apusul pe terasa lui. Bucureștiul e cel mai frumos vara. Cafeaua de dimineață. Week-end-urile împreună. Un prieten care te ascultă. Intimitate. Doar uneori, cît el e la duș, ea rămîne cu privirea pe fereastră și-și spune că asta n-are să țină. Indiferent cît de frumos se poartă, o să dispară și el la fel ca toți ceilalți. Dar nu dispare.

O duce să vadă marea. Un apus din pa-

„Din încredere se naște trădarea.“

(proverb arab)

truzeci și trei. Oprește mașina și rupe o floarea-soarelui imensă. I-o dă. Se simte ridicol. Părul ei s-a încrețit de la apa sărată. Poartă turban. Îl fascinează. Într-o noapte, ei i se pare că el îi sopteste c-o iubește. A doua zi, nu mai știe dac-a fost vis sau altceva. Nu-i spune nimic. Dar e fericită. Are încredere în el. Călătoresc. Nu se ceartă. Își fac confesiuni. Au grijă unul de altul. Rîd împreună.

De sărbători, el insistă ca ea să-i cunoască familia în orașul natal. Ea se simte epuizată. O slujbă nouă. Temeri, nesiguranță, atacuri de anxietate. Dureri constante de coloană. Dar se duce. Face eforturi să fie prezentă. În mansardă e cald și bine. Se întoarce în București. Iese cu prietenii. Respiră ușurată. Un an nou. Lucrurile par să reîntre pe făgașul normal.

Trei săptămîni mai tîrziu. Alt sfîrșit de ianuarie. Un restaurant aglomerat. Mame cu copii gălăgioși. „Cred că m-am distanțat puțin pentru că a murit pasiunea“, spune el. Ea înmărmurește. El nu mai adaugă nimic. Ei îi e clar că s-a terminat. Fără avertisment, fără explicații. Se îmbracă și pleacă. Tremură din tot corpul. Merge prin Cîșmigiu în întuneric, spre stația de metrou. El e în urma ei. El spune doar că-i pare rău. Ea nu e-n stare să vorbească. Nu înțelege nimic. Șocul o amuțește. Nu poate respira. Reușește cu greu să pună un pas înaintea celuiilalt.

Noaptea, acasă, îi scrie că-l iubește. Se

îmbracă cu hainele lui. O doare tot corpul. Greutatea dorului nestăvilit. Plînge în metrou. La serviciu. În supermarket. Nu doarme. Se învinovățește pe sine. Se luptă cu de-neînțelesul. Se întreabă dacă totul a fost o minciună complicată. Dacă el a ținut vreo dată la ea. Dacă a fost doar un joc foarte, foarte crud. Un *Stockholm* pervers. E dezamăgită. Furioasă. Vrea să țipe la el. Vrea să-i spună, ca Agnès Varda lui Godard, „șobolan nenorocit“. Vrea să-i găsească scuze. Vrea să-i lase, la fel ca Agnès, briose în fața ușii. Vrea să rămînă prieteni. „*Tu me tues, tu me fais du bien.*“ O terapeută îi spune că se numește „doliu“. Cît de metaforic e acum că, în toate fotografiile pe care i le-a făcut, el e cu spatele la ea.

A obosit. Nu mai e muzică. Nu mai e poezie. Nu mai sînt cărți. Se așază la laptop. Scrie.

Dragă Dante, Beatrice nu e aici. Nu te va mai conduce niciodată spre Paradis. Dragă Euridice, Orfeu n-a coborît în căutarea ta pînă-n Infern. Dragă Marina, Ulay doar s-a folosit de tine. Dragă Florentino Ariza, Fermina nu te-a iubit nicînd; te-a părăsit și s-a căsătorit cu alt bărbat. Dragă Fermina Daza, Florentino nu ți-a dus vreo dată dorul; te-a înșelat cu sute de femei. Micuțule Prinț, floarea ta n-a ținut niciodată la tine, iar vulpea nu s-a lăsat vreodată îmblînzită. Totul a fost doar o minciună.

„Traduttore-traditore” anchetă

■ *Cînd traduceți o carte, cît e fidelitate și cît e trădare?*

■ Alexander BAUMGARTEN

Îmi iau curajul să spun că sintagma traducătorilor/trădători are sens numai pentru o parte a lor. Disting între: 1) traducătorul care doar varsă în propria limbă un model despre care numai el a decis că este un original, încercînd în consecință în el experiența pură a principiului, și 2) traducătorul care poate să reverse în propria limbă, asumînd un model de tradus pe care îl tratează ca pe un intermediar, originea pe care el o identifică în model și are în ea chiar experiența pură a principiului. Cei doi seamănă cu pictorul care își vede modelul cu ochii proprii și îl copiază în culori și, respectiv, cu pictorul care privește cu ochii lui Dumnezeu modelul și pune în pictura sa culorile pe care abia așa le vede. Eu încerc de mult să fac translația dintre cele două figuri și abia dacă am înțeles că nu sînt eu cel care poate să decidă în

și care sădește de atîta vreme o umbră de bănuială în ochii cu care e privită profesia.

Scriitorii au încredere în traducătorii lor. Cititorii au încredere în traducere. Editorii sînt și ei nevoiți să se încreadă. De unde, atunci, faima de trădător, lipită scai de un om pe care te bazezi?

E banal deja experimentul în care același text literar – deci care depășește dimensiunea de text strict funcțional – e tradus diferit de mai mulți traducători. Faptul că necunoscuta – textul sursă – are mai multe rezolvări, cu variabile gramadă, corecte și argumentate, poate genera neîncredere, just. Adică e bine și dacă zici așa, și dacă spui altminteri? Da, fiindcă, din fericire, limba are destule cuvinte. Meseria presupune acel aport de subiectivism: traducătorul trebuie să aleagă între cuvinte, să ia decizii și să le prefere pe unele altora. Dar asta poate fi considerată

„*Ne amăgim că realizăm traduceri perfecte. Fals!*”

ce măsură am reușit. Știu doar că primul traducător, într-adevăr, trădează, în vreme ce al doilea, de fapt, transmite. Știu apoi că primul traducător nu educă pe nimeni, în vreme ce al doilea decide limba cititorilor lui înainte de a-i educa pe ei cu sine deopotrivă. Mai știu că primul traducător nu aude vocea care străbate în geneza tuturor modelelor sale, crezînd că modelul său este un simplu act încheiat, pe cînd al doilea face o interpretare ce caută în model orizontul unor posibilități istorice. Apoi, cred că primul traducător stă ierarhic sub poezi, romancieri, inspirați, culti și inculti, pe cînd al doilea stă categoric deasupra lor, între aceștia și lumea divină.

■ Ioana COSTA

Odată ce acceptăm posibilitatea (sau chiar necesitatea) retraducerilor, admitem existența variantelor în echivalarea unui text dintr-o limbă într-alta. Traducerile care se diferențiază minimal, prin opțiuni de vocabular și sintaxă, sînt relativ rare și, cumva, mai puțin interesante. Cu adevărat relevante se vădesc însă cele care corespund unor asumări traductologice distincte, de tipul limbaj arhaizant *versus* limbaj contemporan. Principiul este viabil, dincolo de constatarea simplă a faptului că ne aflăm în fața unui produs artificial: un text produs, să zicem, în secolul al XXI-lea, cu un aspect lingvistic prezumat pentru secolele/mileniile anterioare. Rezultatul este remarcabil ca virtuozitate filologică și se transformă într-o lucrare care poartă, cu mult mai mult decît alte transpuneri dintr-o limbă în alta, dubla pecete a autorului și a traducătorului. Traducerea este, în acest caz, nu un vâl transparent care să îi permită cititorului accesul la opera orginară printr-un proces de intermediere lingvistică, ci un vâl brodat care atrage atenția asupra sa, o realizare artistică în sine. Traducătorul poate prefera o prezență elaborată, vizibilă printr-un vocabular și o sintaxă mai puțin familiare publicului său, subliniind distanța pînă la autor, sau, dimpotrivă, estomparea propriei munci, într-o tentativă de a-i da cititorului iluzia că are contact direct cu textul.

■ Simina POPA

M-am întrebant cine ne-a făcut felul cu vorba asta cu două tăisuri, de traducător-trădător, care te face să rîzi, dar nu chiar,

o trădare poate doar față de toate celelalte variante posibile de traducere, care, dacă ar fi prezentate toate, de dragul corectitudinii și al unui exercițiu de imaginație, ar face o poveste imposibil de citit.

Așa că, ajungînd și la partea de fidelitate, prin alegerile pe care le face, traducătorul e fidel profesiei sale, care implică să își asume o variantă valabilă, conștient fiind că nu e singura. Dar este felul lui de a spune povestea.

Nu vă simțiți trădați, dragi cititori, scriitori și editori. Noi, traducătorii, sîntem fideli, în felul nostru.

■ Claudiu SFIRSCHI-LĂUDAT

Cred că toți ne începem traducerile avînd idealul fidelității în minte, dar le încheiem cu un gust amar de trădare. Și asta nu cu intenție, nu fiindcă am fi niște trădători, ci tocmai pentru că noi înșine sîntem primii trădați – și anume de propria limbă. Limitele limbajului devin și limitele traducerii, iar astfel traducerea nu mai e trădare, e adaptare, inventivitate, e libertate într-un spațiu îngrădit, e empatie. Într-o ipotetică sală de judecată în care ar fi convocați toți traducătorii lumii, poate că am pleda vinovați de trădare, dacă munca noastră n-ar fi, în primul rînd, un efort continuu de înțelegere și de transplantare a unor cuvinte care înmuguresc diferit în mințile cititorilor, în funcție de „clima” în care au fost educați. Iar dacă e să vorbim despre trădare, am îndrepta degetul mai întîi spre autor, care și-a trădat gîndul punîndu-l în cuvinte, apoi spre cititor, care l-a înțeles cum a putut. Noi, traducătorii, doar mijlocim neînțelegerea, o facem mai de înțeles. Dar aș ieși din cercul restrictiv al metaforei „trădării”. Altminteri, rezultatul traducerilor va fi mereu un eșec. Departe de mine gîndul de a susține că traducerea ar fi o îmbunătățire, o sporire a originalului. Rămîn la ideea empatiei ca fiind cea mai elocventă pentru demersul de transpunere din limbi și culturi diferite de ale noastre. Te pui în papucii autorului – sau în ce-o purta el – și îi reiei și îi refaci firele gîndirii din covorul persan al textului, astfel încît să nu i se vadă cusăturile. Cititorul trebuie să rămînă cu impresia că a citit originalul, că n-a existat nici o mediere între el și text. Traducătorul e – așa visez eu – un magician, un artist al iluziei. Dacă e nevoie de puțină trădare aici, de ce nu? În literatură, totul

e permis. Doar există capodopere care au în miezul lor o trădare, nu?

■ Alexandru Al. ȘAHIGHIAN

Trădare? Nicidecum, trădare e doar o traducere proastă.

Ce-ți trebuie este o bună cunoaștere a ambelor limbi. Și, desigur, cunoașterea atît a culturii, cît și a autorului din care traduci. În felul acesta vei ști și care e respectul datorat, și ce riscuri *trebuie* să-ți asumi.

Traducătorul e un mijlocitor care adeseori se mișcă pe muchie de cuțit – între fidelitatea datorată autorului și libertatea datorată limbii. Echilibrul e precar, măsura e totul: prea multă fidelitate strică, la fel ca și prea multă libertate. Cînd înclină prea puternic spre libertate, traducătorul să nu uite că e un *slujitor*. Iar cînd, dimpotrivă, îi face prea multe temenele autorului, să nu uite că nu e *robul* lui.

Trebuie să știi să-ți calculezi și „pagubele colaterale” și să te străduiești să le menții în limite rezonabile.

Nu există nici o formulă magică în stare să-ți deschidă porțile traducerii desăvîrșite; există, în schimb, seriozitatea, răbdarea, dubla perspectivă și compromisul atent cîntărit. Și jocul cu limba! Căci gravitatea înțepenită îi e fatală traducătorului... Traducerea n-are voie să „strîngă pe la încheieturi”, ea este bună (sau, în fine, pe-aproape) abia cînd ai reușit să te și *joci* cu limba, cînd i-ai imprimat preciziei sensului necesara *lejeritate*.

Și ar mai fi și lipsa de aroganță: traducătorul să nu uite că-i *slujește* deopotrivă pe autor și pe cititori. Iar dacă traducătorul are toate aceste calități, și pe deasupra și ceva talent – cine știe, s-ar putea să fie pe drumul cel bun...

■ George VOLCEANOV

La sfîrșitul anilor '80 și la jumătatea anilor '90 am combătut pe frontul invizibil al confruntărilor de traducere (la Editura Univers, la solicitarea Denisei Comănescu), respectiv al „revizuirilor” (ca negrișor, la RAO, la solicitarea Livi-ei Szász). Era un fel de luptă cu „trădările” frecvente comise de traducători mai mult sau mai puțin înzestrați cu talent și cu o conștiință artistică. Am acumulat o experiență enormă, benefică, de pe urma acestei activități desfășurate „sub protecția anonimatului”. La 40 de ani, deși cu foarte puține traduceri din engleză la activ, eram deja cunoscut în lumea bună a marilor edituri bucureștene. Contrasensul și calculul lingvistic (acesta din urmă extins și la nivelul timpurilor verbale în traducerea vorbirii indirecte sau a structurilor sintactice ce necesită o anumită concordanță a timpurilor), slaba cunoaștere a limbii române duc adesea la trădarea originalului. Am scris mult pe tema asta, în *Vatra, Infinitesimal, Revista de traduceri literare*.

Am învățat nu doar din greșelile altora, ci și din propriile greșeli, semnalate de redactorii cu care am colaborat de-a lungul timpului. Ne amăgim că sîntem infailibili, că realizăm traduceri perfecte. Fals! Nu există traduceri perfecte, după cum nu există traduceri definitive. Ca și autorii originali, traducătorul tinde spre perfecțiune, dar, la distanță în timp, simte nevoia revizuirilor, a modificărilor efectuate la nivel microtextual. Sper că mă număr printre numeroșii traducători români care „țin aproape” de original – pentru că avem traducători excelenți din toate limbile.

Andra-Roxana TRANDAFIR

Iubește-ți statul! O perspectivă criminologică și de drept penal

La primul curs de criminologie pentru studenții din anul al II-lea de la Facultatea de Drept, aceștia află care sînt sensurile noțiunii de *crimă*. Discuția ajunge repede la Garofalo și ale sale *delicte naturale* – cele care aduc atingere sentimentelor morale de bază, cum sînt mila și cinstea –, adică, în primul rînd, omorul și furtul. Totuși, la întrebarea „Care este singura faptă care a fost pedepsită de toate societățile, chiar și cele primitive?“, răspunsul nu este la fel de ușor. Trecînd printr-un istoric al infracțiunilor sus-amintite, studenții ajung la concluzia că fiecare societate are ca prim obiectiv să-și conserve existența; prin urmare, doar trădarea poate fi infracțiunea comună.

Formele de trădare cunoscute de sistemele de drept sînt variate. De la escaladarea unui zid într-una dintre versiunile legendei lui Romulus și Remus, trecînd printr-o suită de acțiuni reprobabile la adresa monarhiei (a se vedea supliciuul lui Damiens) și pînă la modalitățile moderne de comitere a faptei, trădarea a păstrat totuși, din punct de vedere criminologic și penal, cîteva trăsături ce o delimitează de alte infracțiuni.

Reglementarea trădării în țara noastră cunoaște o istorie interesantă. Pînă la adoptarea Codului Penal „Carol al II-lea“, diferite forme de trădare erau prevăzute pe larg în legislațiile din Vechiul Regat („verice român va fi uneltit machinațiuni...“), Transilvania și Bucovina. Unificarea legislativă din 1936 a păstrat, în ceea ce privește trădarea, multiple elemente din aceste reglementări, plasînd o serie de infracțiuni cu această denumire la începutul Părții speciale (cea care definește faptele penale) a Codului Penal, în capitolul dedicat crimelor și delictelor contra *siguranței exterioare a statului*. Plasarea acestor infracțiuni la începutul Codului Penal arată importanța acordată ocrotirii statului român relativ recent format.

Preocupîndu-se de găsirea unui criteriu de distincție între trădare și spionaj (problemă ce caracteriza și legislațiile din Franța și Germania), pornind de la cazuri celebre (Dreyfus, Schwartz, Boisson etc.) și de la mai multe teorii propuse, Codul Penal „Carol al II-lea“ a ales, ca fiind cea mai relevantă, *naționalitatea infractorului* – doctrină nouă de inspirație franceză, preluată deja în țara noastră printr-o lege din 1930 – pentru a delimita cele două categorii de fapte. Trădarea, în configurația acestei legislații, era întot-

„De cele mai multe ori, trădarea se face din slăbiciune, nu pentru că ar exista voința de a trăda.“

LA ROCHEFOUCAULD

„Trădarea, care la început este foarte atentă, sfîrșește prin a se trăda pe sine.“

TITUS LIVIUS

„Omul este născut pentru a-și trăda destinul.“

PAOLO COELHO

deauna o crimă, în timp ce spionajul reprezenta un delict și era pedepsit, deci, mai puțin sever.

Prima infracțiune de trădare astfel reglementată îl pedepsea cu moartea pe cetățeanul român ce săvîrșea vreo faptă în scop de a supune teritoriul statului sau o parte din el suveranității unui stat străin sau de a suprima ori știrbi

te cu moartea – reprezentînd chiar una dintre justificările menținerii acestei pedepse în Codul Penal – și confiscarea totală a averii, iar uneori cu închisoarea între 15-20 de ani. O infracțiune aparte de trădare era cea realizată prin refuzul înapoierii în țară, introdusă în Codul Penal în 1970, dar abrogată cîteva ani mai tîrziu. Modificările ulterioare ale infracțiunilor, realizate în special în 1996, au vizat, în esență, pedepsele. Dosarele penale din perioada comunistă au vizat infracțiunea de trădare prin transmitere de secrete și, uneori, pe cea de trădare; unele cereri de modificare a hotărîrilor astfel pronunțate au fost judecate de instanțe chiar și în anul 2015.

Codul Penal în vigoare (din 2009) a adus o schimbare de paradigmă în ceea ce privește infracțiunile de trădare. Fără a le considera mai puțin importante, legiuitorul a ales să le plaseze spre finalul Părții speciale a Codului, iar nu la început, aducînd infracțiunile contra persoanei în Titlul I, cu motivarea că această abordare „reflectă concepția actuală privind locul individului și al drepturilor și libertăților acestuia în ierarhia valorilor care se bucură de protecție, inclusiv prin mijloace penale“ (cf. *Expunerii de motive a Comisiei de elaborare a Codului Penal*). Trădarea, în toate formele sale –

Infracțiunile erau pedepsite cu moartea.

independența statului ori de a distruge unitatea statului. Alte forme de trădare se pedepseau cu munca silnică pe viață ori pe o altă durată sau cu temniță grea; o reglementare din 1948 a introdus pedeapsa cu moartea pentru mai multe categorii de fapte. Obligația de fidelitate (și, de ce nu, de iubire) față de stat era văzută așadar ca una dintre cele mai importante îndatoriri ale cetățeanului român.

Codul Penal din 1969 a păstrat infracțiunile contra *siguranței statului* la începutul Părții speciale. Trădarea propriu-zisă, definită ca intrarea în legătură cu un stat străin, organizație străină sau agenți ai acestora, comisă într-unul dintre scopurile de mai sus, era urmată de trădarea prin ajutarea inamicului și trădarea prin transmitere de secrete. Categoriile de persoane care puteau comite infracțiunile includeau, pe lîngă cetățenii români, persoanele fără cetățenie care domiciliu în România. Infracțiunile erau pedepsi-

aproape neschimbate față de Codul Penal din 1969 – poate fi comisă doar de un cetățean român, cea mai gravă fiind cea comisă prin ajutarea inamicului.

Discuția de la criminologie din anul II avea o continuare: pînă în 2014, studenții la Drept din anul al III-lea începeau studiul Părții speciale a Codului Penal cu faptele de trădare. Schimbarea locului acestora în Cod a atras și încetarea analizării lor ca parte a materiei, suficient de încărcată cu toate celelalte infracțiuni. Studenții sînt totuși avertizați că această mutare și, din fericire, absența unor dosare penale recente care să aibă un astfel de obiect nu înseamnă, în vreun fel, că ar trebui ignorate ori considerate imposibil de repetat.

Andra-Roxana Trandafir este profesor și lector universitar doctor la Facultatea de Drept, Universitatea din București, unde predă criminologie și drept penal.

Trădarea la Shakespeare

■ „*Fiul*: Mamă, tata a fost un trădător?
Lady Macduff: Da, a fost.
Fiul: Ce e un trădător?
Lady Macduff: Unul care depune legămînt și îl încalcă.
Fiul: Și toți cei care fac asta sînt trădători?
Lady Macduff: Oricine face asta e un trădător și trebuie spînzurat.
Fiul: Și trebuie spînzurat oricine face legămînt și îl încalcă?
Lady Macduff: Oricine.
Fiul: Cine trebuie să-i spînzure?
Lady Macduff: Oamenii cinstiți.
Fiul: Atunci sperjurii și mincinoșii sînt proști, căci ei sînt destui cît să-i învingă pe oamenii cinstiți și să-i spînzure ei!“ (W. Shakespeare, *Macbeth*, actul 2, scena 4)

■ „*Dick*: Și, în plus, mai vrem capul ducelui de Say, fiindcă a vîndut ducatul Maine!
Cade: Pe bună dreptate, fiindcă astfel Anglia a fost mutilată și ar merge în cîrje dacă n-aș ține-o eu, cu puterea mea. Frați regi, vă spun eu că lordul Say a jîugănit statul, l-a transformat în eunuc și, colac peste pupăză, mai vorbește și franțuzește. Deci, e un trădător!“ (W. Shakespeare, *Henric al VI-lea*, partea a II-a, actul IV, scena 2)
■ „*York*: Tu, rege? Nu ești rege, nu! N-ai sînge în tine ca să guvernezi și să conduci mulțimi, cînd nu-ndrăznești și nici nu poți opri un trădător.“ (W. Shakespeare, *Henric al VI-lea*, partea a II-a, act V, scena 1).

Între noi fie vorba...

Dificilă chestiunea trădării! Nu doar dificil de decis dacă cineva încalcă o promisiune, lovește pe la spate sau se folosește imoral de încrederea cuiva, dar e și mai dificil cînd te gîndești la tine însuși. Știînd asta, m-am amuzat făcînd rapid o anchetă printre colegi. Așadar, am întreat, în jurul mesei redacției: „Cînd ați trădat ultima oară?“. Nu am cerut să se povestească, nu am cerut mărturisiri, nu am întreat nici măcar dacă există păreri de rău sau remușcări. Doar atît: „Cînd ați trădat ultima oară?“. Cu excepția răspunsului lui Dan Stanciu, șocant de sigur pe propria virtute, toate celelalte îmi par tertipuri istețe de eschivă, coregrafii grațioase ale evaziunii. Începînd cu al meu. Iată-le:

Marius CHIVU: Mîine-poi_mîine.
Anda DOCEA: Întro duminică.
Stela GIURGEANU: Cînd am fost trădată.
Andrei MANOLESCU: Dacă aș răspunde sincer, m-aș trăda.
Matei MARTIN: Pe mine însumi? Niciodată.
Matei PLEȘU: Dimineața, la prînz și seara.
Adina POPESCU: Nu-mi amintesc.
Dan STANCIU: Niciodată.
Sever VOINESCU: Ieri.

Și înainte să ne judecați, răspundeți dumneavoastră public la această întrebare... (S. V.)

La o cafea cu un „spion”

Am dat de el cu greu, dar am dat. A acceptat să vorbească cu mine despre munca lui, cu două condiții: să nu-i dau numele real și să nu-i cer să vorbească despre cazuri concrete. Am acceptat, firește. Pana mea este foarte tentată să-l descrie, dar nu o voi face pentru că i-am promis că nu las să scape nici un indiciu despre identitatea lui. Așadar, nu vă pot spune nici cum îl cheamă, nici ce vîrstă are și nici măcar dacă e activ sau în rezervă. De altfel, nici nu cred că numele cu care s-a prezentat e cel real. Așa că n-are importanță, pot să-i atribui orice nume aș vrea și tocmai de aceea nu o să-i atribui nici unul. În fond, sîntem doar doi în conversație, iar unul sînt eu. Cititorul nu se va încurca să identifice personajele. Interlocutorul meu este, mereu, celălalt. Un celălalt, cum s-ar zice la ei, perfect conspirat. Un celălalt care umblă printre noi fără să avem măcar o vagă idee despre ce face, de fapt. Numele lui, toate datele de stare civilă, parcursul profesional, totul este altceva decît ceea ce știm. Înainte de a reda dialogul nostru, care poate fi foarte bine o ficțiune de la cap la coadă, avînd în vedere că interlocutorul meu este o ficțiune vie, așa cum viu sînt eu și sînteți și dumneavoastră, să spun totuși ceva sigur, absolut sigur despre el: are o vastă experiență în „munca de culegere de informații”. Adică, mai pe șleau, în spionaj. Și mai e ceva. De cîte ori am spus, eu sau el, cuvîntul „noi” sau „al nostru” ne refeream la serviciul de spionaj românesc.

Deci, culegem informații...

Absolut orice țară face asta dintotdeauna. Culegi informații de peste tot: de la prieteni sau de la inamici. Le înaintezi decidentului politic și el ia decizia. Furnizăm și analize etc. Pot fi zece, douăsprezece direcții sau mai multe. Firește, multe dintre ele rămîn aceleași de la un an la altul, căci sînt interese de securitate care nu se schimbă pentru perioade lungi de timp. Pot fi informații de orice natură: strategică, politică, economică, comercială etc.

Bănuiesc că nu orice informații. Pe noi ce ne interesează?

La început de an se stabilesc niște direcții de acțiune în funcție de prioritățile de securitate ale țării, de interesele economice, politice etc. Pot fi zece, douăsprezece direcții sau mai multe. Firește, multe dintre ele rămîn aceleași de la un an la altul, căci sînt interese de securitate care nu se schimbă pentru perioade lungi de timp. Pot fi informații de orice natură: strategică, politică, economică, comercială etc.

tea cealaltă informații. Punct. Și asta e cel mai grav lucru.

Mă interesează cum faceți dumneavoastră pe cineva să-și trădeze țara. De ce s-ar expune cineva unui risc uriaș, trădînd? Dacă-l prind ai lui, e terminat...

E adevărat. Sînt mai multe moduri în care ajungi să provoci trădarea, dar întîi trebuie să simți că persoana de interes e gata să trădeze. Dacă el nu vrea să trădeze, n-ai nici o șansă. Nici forțat, nici șantajat, nu va trăda. Sau, dacă o face, mai devreme sau mai tîrziu se va duce la ai lui și va spune că-l șantajezi și jocul se întoarce împotriva ta. Ca să-l stimulezi să trădeze, cum spuneți dumneavoastră, trebuie să simți cumva că trădarea plutește în aer, că e dispus să facă așa ceva înainte să faci tu primul pas spre el.

„Dacă el nu vrea să trădeze, n-ai nici o șansă. Nici forțat, nici șantajat, nu va trăda.”

Și ce sînteți dispuși să faceți ca să ajungeți la acele informații?

Multe. Serviciul de Informații Externe își desfășoară activitatea operativă exclusiv în afara țării, în interesul României și respectînd legile României, dar încălciînd adesea legile țărilor în care acționează.

Șantajați? Corupeți? Furați? Poate chiar mai mult de-atît?

Poate chiar mai mult de-atît...

Mă interesează să discutăm despre trădare. Folosiți trădarea din plin, nu-i așa?

Uneori reușești să infiltrezi omul tău în organizația care te interesează și atunci nu e vorba despre trădare. Omul infiltrat nu e trădător, e spion. Dar dacă racolezi pe cineva din interior, da. Îl faci să trădeze. De fapt, îl ajută să trădeze. Vorbînd despre trădare, există două dimensiuni importante pentru serviciile de informații ale oricărei țări. Una este aceea de a exploata pe trădătorul lor și alta este aceea de a ne apăra ca nu cumva să fim noi trădați de ai noștri. De această din urmă activitate se ocupă SRI. Avem și noi o structură de protecție internă, desigur.

Deci trădarea lor e bună, a noastră e rea.

Se poate spune și așa. Dar, din punctul nostru de vedere, linia de demarcație e clară. Trădare, pentru noi, este actul prin care unul de-al tău livrează în par-

Și cum se simte asta?

Ofițerii de informații sînt foarte bine instruiți în acest sens. Stai de vorbă cu persoana de interes în mai multe ocazii, în timp, întrebî în dreapta și-n stînga despre ea, dar fără să insiști prea mult. Te întîlnești „întîmplător” sau în formule diverse de socializare, precum recepții, conferințe, te apropii, ieși la o cafea etc. Sesizezi din conversații că are o anumită frustrare, o anumită supărare pe șefii lui, pe organizația din care face parte sau pe regimul politic din țara lui. Sau sesizezi că e presat de o nevoie – nu știi încă ce fel de nevoie, dar simți că e ceva serios ce-i crează o temere și ar face orice ca să o rezolve. În fine, lucruri de acest gen pe care începi foarte fin și delicat să le exploatezi. Dar decizia de a merge mai departe cu recrutarea nu-ți aparține. Întotdeauna comunicî în Centrală și acolo, în funcție de complexitatea cazului și de persoană, se alcătuieste o echipă întreagă, formată din analiști, ofițeri din diverse structuri de-ale noastre, psihologi, oameni care știu spațiul, și această echipă decide dacă mergi mai departe sau nu. Practic, raportezi fiecare pas pe care-l faci și primești indicații de urmat. De cele mai multe ori, cei din centrală au mai multe informații despre persoana respectivă decît tine. Incluziv obținute de la aliați și parteneri. În

plus, ei văd ansamblul, tu, din teren, vezi doar bucata ta. Și procesul acesta continuă. Durează destul de mult pînă ajungi să stabilești o relație în care „trădătorul” chiar să înceapă să lucreze cu noi. Se întîmplă să fii la un pas, să fie totul pregătit, să ai prima întîlnire în care chiar să înceapă să-ți dea informații după ce l-ai tatonat și l-ai încercat mai bine de un an întreg sau, dacă organizezi totul pe tipar clasic, ai setat cu el „cutia poștală” unde lasă informația, parolele și toate celelalte și să primești deodată ordin din centrală: „Abandonează!”. Și gata, lași totul baltă, nu te mai duci.

Îi corupeți? Îi plătiți?

„Să spui secretul altuia e trădare; să-l spui pe al tău e prostie.”

VOLTAIRE

„Ceea ce e trist în privința trădării este că vine întotdeauna de la prieteni.”

(anonim)

„Înșelătoria și trădarea sînt acțiuni specifice proștilor, oamenilor care nu au suficientă minte ca să poată fi onești.”

Benjamin Franklin

O să vă surprindă, poate, dar nu sînt mulți cei care trădează pentru bani. Bani pot fi un stimulent, desigur. Pe parcursul unei relații mai lungi contează, dar motivația primă de a trăda este în general de cu totul altă natură. Ține în cele mai multe cazuri de gradul de insatisfacție al cuiva în propria organizație sau în societatea în care trăiește. Uneori, vin oameni dispuși să trădeze la tine direct și spun: „Dacă mă scoti din țară pe mine și pe familia mea, spun ce știu”. Sigur că trebuie să fii atent. Poate fi o capcană.

Păi, de unde știu ei că tu ești ofițer de informații?

Ei înșiși sînt adesea ofițeri de informații ai țării lor și știu bine la cine să vină. Au fost recent cazuri spectaculoase de ofițeri de informații ruși care s-au dus direct la Ambasade occidentale din Europa și s-au livrat. Uneori, asemenea cazuri sînt într-atît de uimitoare încît, la prima întîlnire, oamenii din Ambasadă îl dau afară pe cel care vrea să trădeze. Nu pot crede că le pică o asemenea plească în curte sau cred că e o capcană. Dar, în general, un asemenea om revine, căci odată pornit pe calea trădării nu ai drum înapoi.

Șantajați?

Părerea mea a fost întotdeauna că, în general, e bine să eviți șantajul dacă ai și alte mijloace. Oricum, „trădătorul”, cum îi spuneți dumneavoastră, știe după primul act al „trădării” că este în mîna noastră și fără să-i spun eu...

Deci se instalează o relație de încredere cu trădătorul? El are încredere în dumneavoastră și dumneavoastră în el, deși știți că e un trădător...

Într-o anumită măsură, da, așa este. Și siguranța mea depinde de el, și a lui de mine, căci amîndoi știm cu ce ne ocupăm. Dar e o încredere ce se cere mereu, secundă de secundă, verificată.

Am aflat că există practica de a proteja trădătorul cînd ai lui se cam prind că trădează.

Da. Mai ales dacă așa a fost înțelegerea, e bine să o respecti. Însă nu întotdeauna. Pot apărea cazuri în care îl abandonezi. Relația unui ofițer de informații cu sursa lui depinde nu doar de ei doi, ci și de contextul general al relațiilor dintre țărilor lor, de pildă. Se poate întîmpla ca relațiile politice dintre țările noastre să se modifice într-un sens care să mă oblighe să-l abandonez. În lume, britanicii sînt un model în privința felului în care își protejează sursele. Ei se țin de cuvînt aproape întotdeauna și, după ce extrag „trădătorul” și-l duc în UK, chiar se ocupă de el pentru totdeauna. Americanii îl extrag, îi dau identitate nouă, locuință, serviciu, toată acoperirea, dar destul de repede îl lasă să se descurce.

Noi practicăm așa ceva?

Ce întrebare e asta?

a consemnat Sever VOINESCU

Mihai G. POPA

TRĂDARE!

Whistleblower

În anul 1973 apărea la Paris, publicată de editura YMCA-Press, celebra carte *Arhipelagul Gulag*, monumentală lucrare a lui Alexandr Soljenițin, care a cutremurat întreaga lume, schimbând în mod radical percepția, mai ales a civilizației occidentale, despre cum se prezenta, de fapt, viața de zi cu zi în regimul sovietic. Printre practicile abominabile pe care le aplicaseră întâi regimul leninist și mai apoi cu deosebire cel stalinist, Alexandr Soljenițin aduce în atenție și pe cea a modului în care acel tip de regim represiv cultiva și încuraja practica denunțărilor, a „turnătoriei” între cetățenii sovietici, pentru ca organele de stat să-i identifice mai ușor pe „dușmanii poporului”. Printre multele victime ale denunțărilor de tip represiv pe care Soljenițin le prezintă în *Arhipelagul Gulag*, ar fi de reamintit cazul unui instalator care închidea de fiecare dată difuzorul din camera sa atunci când se transmiteau emisiuni despre scrisorile adresate lui Stalin, pentru că îl plictiseau. Omul a fost denunțat de vecini. La fel, cazul unui sobar semianalfabet căruia în orele de pauză îi făcea plăcere să se semneze, iar în toată penuria de hîrtie pentru scris, acesta se semna pe ziarele vremii și, de cele mai multe ori, făcea acest lucru exact pe fotografiile cu chipul lui Stalin. Și el a fost denunțat de vecini. A fost condamnat la zece ani de închisoare pentru propagandă antisovietică.

Între timp, în cadrul organizațiilor a apărut instituția avertizorului de integritate. Termenul în limba engleză este *whistleblower* care, deși are rădăcini în secolul al XIX-lea, abia după 1970 a fost stabilit astfel în Statele Unite ale Americii, în special pentru a se delimita de conotațiile negative ale cuvintelor „informator” sau „turnător”, reliefându-se în acest mod și faptul că acest termen se referă la o activitate benefică pentru cultura organizațională a instituțiilor, precum și a entităților private. Astfel, după ceva timp de la evenimentele descrise de Soljenițin și în altă parte a lumii, s-a ridicat problema acceptării procedurii *whistleblowing* din punct de vedere terminologic și funcțional în anumite țări. Când s-a propus instituirea procedurii *avertizorului de integritate* în cultura organizațională a companiilor din fostele țări ale blocului estic, dar și a instituțiilor publice, au existat multe reticente, invocându-se trecutul sumbru care amintea de practica denunțurilor din perioada comunistă a acestor țări. Cu toate acestea, în timp, oamenii s-au convins că politicile de tip *whistleblowing* și adaptarea lor la cultura organizațională locală nu au nimic în comun cu acele practici din trecut.

În acest sens, în țara noastră, prin Strategia Națională Anticorupție (SNA) 2016-2020, elaborată de Ministerul Justiției ca urmare a unui amplu proces de consultare publică, au fost definite criteriile etice ca aspecte esențiale de urmărit de orice organizație care dorește să aibă un cadru corect pentru desfășurarea activităților: „Etica se referă la comportamentul individual, în context organizațional sau nu, care poate fi apreciat sau evaluat fie din perspectiva valorilor, principiilor și regulilor etice explicite (coduri de etică, coduri de conduită sau alte tipuri de documente fără statut de act normativ) sau tacite (cultura organizațională), fie prin prisma consecințelor acțiunilor înseși”.

Ideea că *avertizorul de integritate* (*whistleblower*) este un sprijin pentru respectarea valorilor oricărei organizații s-a născut pe fondul dezvoltării culturii

„Trădarea este fiica incompetenței.”

LA ROCHEFOUCAULD

„Trădarea e nobilă dacă e îndreptată împotriva tiraniei.”

PIERRE CORNEILLE

„Cea mai mare loialitate cere, uneori, o mică trădare.”

GILLES LEGARDINER

organizaționale în cadrul entităților care au conștientizat faptul că lupta împotriva actelor cu caracter ilegal se poate realiza pe mai multe niveluri. Obținerea în timp real a unor date despre fapte cu risc ridicat la adresa valorilor organizațiilor respective și, în final, împotriva valorilor sociale ajută nu numai la pedepsirea celor care încalcă regulile, dar și la cunoașterea fenomenului încă din momentul inițial, ceea ce permite dezvoltarea unor politici de prevenire de care, în viitor, vor beneficia toate părțile implicate.

În România, definiția *whistleblower*-ului – *avertizor de integritate* este menționată în legea specifică, unde „avertizorul de integritate este acea persoană care face o sesizare cu bună-credință cu privire la orice faptă care presupune o încălcare a legii, a deontologiei profesionale sau a principiilor bunei administrări, eficienței, eficacității, economicității și transparenței”.

Acea persoană care face o sesizare cu bună-credință cu privire la orice faptă care presupune o încălcare a legii.

Așa cum menționam anterior, bineînțeles că această procedură a avertizorului este implementată și în cadrul organizațiilor de drept privat, societăți și alte entități private. Procedurile implementate în companiile private se prezintă sub mai multe variante, precum linii telefonice sau platforme online de tipul „*Compliance line*” sau „*Speak Up line*”, prin intermediul cărora orice persoană din companie sau și din afara acesteia are posibilitatea să sesizeze încălcarea unor reguli interne sau a legii. În unele cazuri, această linie de contact este gestionată de un terț (casă de avocatură sau o companie specializată în managementul riscurilor) pentru asigurarea independenței procedurii.

Rolul acestor mecanisme în cadrul companiilor este acela de a identifica orice incident de integritate și conformitate, așa cum se stabilește în procedurile interne. Fiecare organizație ar trebui să implementeze un set de reguli prin care să se precizeze modul în care pot fi primite informațiile ce fac obiectul oricărei sesizări, stabilirea structurilor interne care preiau și analizează informația referitoare la încălcarea regulilor primită de la un avertizor, modul în care se soluționează cazul respectiv și, de asemenea, stabilirea unor mecanisme de protecție a avertizorului, dar și faptul ca toate aceste activități să fie realizate conform principiului echidistanței.

Cu toate acestea, instrumentul de tip *whistleblowing* nu a fost utilizat întotdeauna în acord cu scopul său, fiind folosit și în alte direcții față de cele intenționate inițial, drept pentru care trebuie gestionată cu atenție eventuala încercare de folosire abuzivă a acestor sisteme.

În tot acest context s-a ridicat problema introducerii acestui mecanism al *avertizorului de integritate* în legislație. În România, Legea 571/2004 a stabilit că avertizorul de integritate are nevoie de protecție în desfășurarea activității sale de semnalare a încălcărilor legii. În cadrul Strategiei Naționale Anticorupție 2016-2020 sînt detațiați și indicatorii minimali în funcție de care se măsoară nivelul de implementare a standardelor de integritate în organizații, iar pentru *avertizorul de integritate* sînt precizate aspecte referitoare la numărul de sesizări pe care acesta le efectuează, numărul și tipul normelor încălcate, numărul regulamentelor armonizate cu prevederile legale, și așa mai departe. Astfel, se definește mai bine rolul pe care îl joacă acest mecanism în activitatea organizației pentru se conforma în final cu valorile, principiile și regulile etice despre care am vorbit.

Acceptarea acestui tip de activitate în culturile organizaționale (și mai ales în cele din țările estice ale Europei) nu a avut un parcurs lin și a fost presărată cu multe controverse și dispute. Lăsînd acum deoparte toate micile noastre răboaie și uitîndu-ne la ce se întîmplă cu noi în aceste zile sub amenințarea epidemiologică la nivel planetar din cauza COVID-19, poate că ar trebui să căutăm să înțelegem care ar fi concluzia în legătură cu toate acțiunile în care ne angrenăm, în special în plan etic. Putem observa cît se poate de limpede cum incertitudinea preia controlul zi după zi și cum omul care se considera atotputernic pe acest

Pămînt începe să ridice ochii întîi către autorități, apoi spre oamenii de știință și, în final, din ce în ce mai sus, către divinitate. Poate că ar fi momentul ca reflecția de care avem parte în aceste zile de mare dificultate să ne amintească de bunicii și străbunicii noștri care, după cum obișnuim să spunem, au făcut parte din cele mai greu încercate generații din ultimul secol. Să reînvățăm astfel din simplitatea unor lucruri pe care ei le făceau, admirînd ultimele descoperiri ale științei, dar în același timp murmurînd în suflet o rugă pentru binele nepoților, cînd aceștia plecau după o vară fierbinte din curtea lor către destinația viitorului și a tehnologiei – orașul. Ei dădeau șansă noului, dar întotdeauna cu credință în suflet, poate că e timpul ca puțină cumpătare să ajute mult mai mult dezvoltarea și drumul nostru de neoprit către viitorul implacabil.

Așadar, Pămîntul a luat o pauză. Pauza pe care ne-o oferă poate fi și pentru că este posibil să fi venit vremea în care să reflectăm la noi, la viață, la valorile naturale, la rațiune, la tot. Oricum, de astăzi ar trebui să nu mai strivim nici o furnică, pentru că furnici sîntem cu toții.

Mihai G. Popa este expert în drept corporativ și publicist.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la tine

Privind în urmă cu recunoștință

Primile mele „întâlniri“ cu Editura Humanitas au fost intense, tulburătoare: în anii '90, cărți despre istoria recentă a României, istorie din care aparent făcusem parte, dar al cărei adevăr ultim, total, nu îl cunoscusem decât în doze mici, atât cât putea cuprinde un adolescent al anilor din urmă ai comunismului. Editura mi-a pus în fața ochilor memorii, pagini de jurnal, cărți-document, analize care-mi dezvăluiau cearcănele mari, grele, ale anilor pe care, în parte, îi trăisem și eu. Mi-aduc aminte, în special, de prima carte de acest fel: *Fenomenul Pitești*, de Virgil Ierunca. A fost un șoc: știam, evident, de temnițele comuniste. Dar nu știusem până atunci cum arată infernul construit, până în cele mai mici și mai diabolice detalii, de oameni care au vorbit aceeași limbă ca a mea și care au trăit în aceleași vremuri și locuri ca mine.

Îi datorez, așadar, editurii primele frânturi din chipul adevărat al țării în care m-am născut. Un dar amar, îmbogățit însă în timp cu frânturi de biografii excepționale, povești incredibile despre curaj și rezistență, jurnale tămăduitoare.

Îi mai datorez editurii toate cărțile de pe rafturile mele, cu coperti frumoase,

Librăria Humanitas, Sibiu

hîrtie și traduceri impecabile, cărți la care am ținut ani mulți, cu autori și istorii care au pus pe gânduri lumea întreagă. În biblioteca mea sînt, sau ar putea să fie, nume și pagini care se află în toate bibliotecile private ale lumii civilizate, ale oricărui cititor german, francez,

englez și, așa ca mine, anonim. Și asta i-o datorez editurii.

În cei treizeci de ani în care am conviețuit, darurile primite s-au înmulțit: librării cochete, în care întâlnești delicii literare împletite cu finețuri de cafea, lansări rafinate de carte, întâlniri cu

autori români sau străini de top, talente noi pe care editura a pariat fără rezerve, dialoguri de duminică sau de seri tihnite, audiobook-uri cu voci care desenează în eter imagini, emoții, chipuri și întâmplări, colecții nemuritoare de carte, obiecte și tabieturi din lumea îndepărtată a Japoniei.

Îi mai datorez editurii fiecare salut politic și fiecare invitație amabilă primită din partea librarilor Humanitas de a intra în librăriile din București sau din țară. Dar și numele de acum faimoase ale unor oameni de carte, pasionați de carte și de făcutul ei, scriitori, editori, manageri, traducători.

Trăim vremuri aspre, iar librăriile Humanitas s-au supus, ca toate librăriile din țară, regulilor aspre. S-au închis. Dar s-au redeschis în fiecare casă în care Humanitas a rînduit pe rafturi cărți, reflecții, autori preferați. Și cred cu tărie că Humanitas va avea tot atîtea vieți cîte cărți a tipărit.

Maria Iordănescu este psiholog.

In vremurile de coronavirus, zilele se succed ciudate și inegale. Într-unele, cînd răsare soarele și e primăvară afară, pare totul un nou început. Pare că, odată ce pomii sînt înfloriți, toate cele sînt la locurile lor.

Într-altele, deși soarele răsare la fel, nimic nu se leagă. Totul pare imperfect și periculos și temporar. Senzația că ești într-un film de serie C despre Apocalipsă nu-ți mai aduce zîmbetul pe buze. Poate doar un rînjet. Te gîndești, alunecînd adînc în propriul tău creier, că nu prea vezi (cel puțin nu încă) celebra luminiță de la capătul tunelului.

Dacă ești, pe de o parte, un cetățean tipic al zilelor noastre, obișnuit cu agitația pentru ziua de mîine și lupta pentru drepturile tale civice, nu poți sta locului nici în asemenea momente de încremînire. Vrei să faci ceva, orice ține de tine, ca să schimbi situația actuală, vrei să te miști cumva, nu să aștepti. Ești revoltat de nedreptăți, de tratamentele inadecvate din spitale, de moartea care dă năvală peste noi și pe care vrei s-o oprești. Postezi în disperare, semnezi petiții, donezi bani, scrii, vorbești la telefon. Și, mai ales, dezinfecți frenetic tot ce-ți pică-n mînă, suprafață să fie, nu mai contează dacă-i metalică ori lemnoasă, spirt ai, Slavă Domnului, Mona să trăiască. Și achiziționezi: leacuri, dezinfectanți, mîncare, cosmetice. Să fie. Să nu rămînem fără. Să se creeze un zid, un ziduleț măcar, între noi și neant. Fie el și din hîrtie igienică.

Pe de altă parte, dacă ești și credincios, se complică lucrurile. Știi că e bine să te rogi, în perioada de restriște, și chiar o faci. Și mai știi că nu trebuie să-ți fie frică și că pur și simplu te lași în seama lui Dumnezeu. Doar că asta pare dificil de făcut cînd toată lu-

mea pe care o știai pînă la nenorocitul de virus, cea mai bună lume de pînă acum, pînă la urmă, pare că se duce pe apa simbetei. O lume în care reușiserăm, cumva, să ne avem locul și cei puternici, și cei slabi, și cei asemănători, și cei diferiți, să reducem violența și să apreciem mai mult empatia. Sigur, veți spune că lumea asta avea destule tare, că banul încă „făcea legea“ și interesul prima. Dar, pe lîngă asta, era loc și de altfel de lucruri, mai puțin pragmatice, mai umane, mai libere. Ideea e, repet, dacă ești credincios, să te poți lăsa în voia lucrurilor nu fără să faci ce ține de tine. Nu fără să stai acasă, să fii responsabil în privința ta și a celorlalți. Dimpotrivă, făcînd conștiincios tot ce ține de tine. Dar, în același timp, fiind conștient că unele lucruri nu țin de tine, nu ești atotputernic, și că nu trebuie să te încrîncenezi. Nu militez pentru inacțiune, deloc. Ci pentru o atitudine să-i zicem mai Zen.

În care acționezi temeinic, fiind detașat, cumva, pe alt plan.

Știi, pare paradoxal. Dar zilele astea sînt pline de paradoxuri. Stăm acasă, cît de cuminți putem și, pe lîngă așteptarea în sine, ne căutăm, fiecare, soluții existențiale. Avem nevoie, mulți dintre noi, de un sistem coerent, adecvat ficăruia, care să ne țină pe o linie de plutire zilele astea, cînd întreaga noastră rutină existențială s-a schimbat. Așa e omul, nu poate duce doar acțiunile în sine, golite de carnea lor ideologică. Trebuie să avem un fir roșu care să ne ducă mai departe, să ne ajute să stăm cuminți în casă fără s-o luăm razna și fără să ne pierdem speranța.

Așa că, mulți dintre noi, după mintea și posibilitățile ficăruia, dezvoltăm ideologii de supraviețuire. Vorbind cu unii și cu alții, am întîlnit ideologii de toate felurile. Unii pur și simplu eludau situația. Adînciți în lucru, era ca și cum și-ar fi pus

geamuri fumurii la mașina care trecea vioaie prin toată povestea asta de groază. Refuzau, pur și simplu, să ia seama la situație. Erau în faza de negare.

Alții mi-au explicat că povestea asta cu virusul nu e gravă, că oricum oamenii care au murit ar fi murit și că cei robusți vor supraviețui. Mi s-a părut atît de autosuficientă atitudinea asta cu robustețea personală. Și, de fapt, tot o negare – o a doua categorie.

Sînt oameni – evident, dintre cei credincioși – care cred ca a venit Apocalipsa și că singura cale să ne protejăm e să ne întoarcem la Dumnezeu și la o viață mai simplă, fugind de nebunia marilor aglomerări urbane. Pînă aici totul e posibil, pînă la urmă nu poate face decît bine să ne rugăm și să ne simplificăm viețile, să nu mai fim atît de capricioși și de pofticioși. Totul e bine pînă la teoria cu cipurile care urmează să ne fie implantate forțat tuturor, ca să fim manipulați și controlați.

Destui alții consideră că virusul a fost conceput în laborator ca să mai omoare o parte din omenire. Că există niște entități din alte dimensiuni care se hrănesc cu fricile și emoțiile noastre negative. Așa că, dacă ne menținem *cool* și nu lăsăm fricile să pună stăpînire pe noi, scăpăm. Nu ne îmbolnăvim. Eventual, mai spunem cîte o mantra.

Evident că aproape în orice se poate găsi cîte ceva pozitiv și mai toate cele de mai sus o iau razna de la un punct. Totul e să nu o luăm și noi razna în condițiile astea dificile. Să ne păstrăm echilibrul făcînd ce trebuie și – asta-i teoria mea de data asta – nerenunțînd să credem în Bine și în puterea lui, oricîte lucruri sinistre vom vedea în jur.

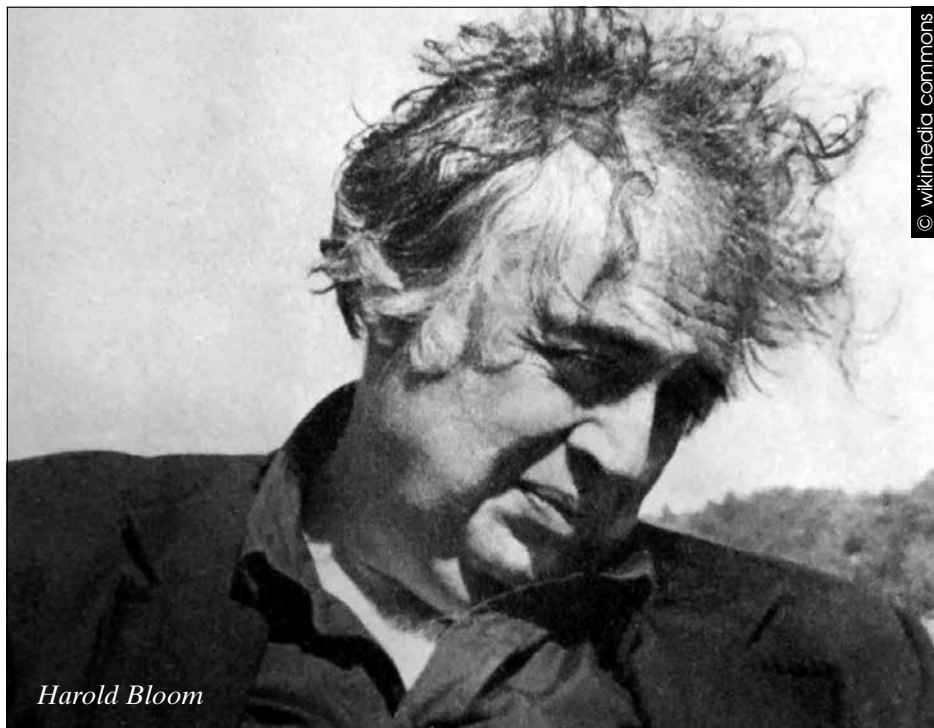
Andrew SOLOMON

În apărarea lui Harold Bloom

– despre nevoia studiilor umaniste –

Andrew Solomon (n. 1963) a studiat la Yale și Cambridge, este profesor de psihologie clinică la Columbia University și autor premiat cu National Book Award pentru cartea *Depart de trunchi*. Douăsprezece feluri de dragoste. Părinți, copii și căutarea identității (traducere de Ioana Miruna Voiculescu, Editura Humanitas, 2015). Scrie cărți de factură politică, culturală, psihologică și de ficțiune și publică în mod regulat în publicații precum The New Yorker, New York Times Magazine, Artforum și Travel and Leisure. Tot la Humanitas i s-au tradus și volumele *Demonul amiezii*. O anatomie a depresiei, Reconstituirea. Tatăl criminalului de la școala Sandy Hook caută răspunsuri și Undeva de parte. Călătorie pe meleagurile schimbării.

Harold Bloom (1930-2019) a predat la Yale University și a fost unul dintre cei mai prolifici și influenți critici și teoreticieni literari americani din ultima jumătate de secol. Marea sa carte din 1994, *Canonul occidental* (ediția a doua revăzută, traducere de Delia Ungureanu, prefață de Mircea Martin, Editura ART, 2018), a devenit o bornă în studiul literaturii universale, dar a cunoscut și numeroase contestări din partea ideologiilor postmoderniste (feminism, postcolonialism ș.a.), care i-au reproșat perspectiva discriminatorie a scriitorilor marginali. Eseul de față a apărut în publicația Washington Post pe 5 noiembrie 2019, iar reproducerea de față are loc prin bunăvoința autorului.

Harold Bloom

Pe 14 octombrie 2019, la 89 de ani, a murit teoreticianul Harold Bloom. E posibil să fi fost cel mai mare critic literar al ultimei jumătăți de secol. Totodată, el a fost și cel mai bun profesor pe care am avut șansa să-l cunosc: vizionar, altruist și dispus să pună încercările studenților săi pe aceeași treaptă cu propriile păreri. Ne-a perceput cu aceeași viziune atotcuprinzătoare care a făcut din el un erou. Ne-a făcut să ne simțim canonizați.

Harold Bloom a fost o figură controversată de dimensiuni johnsoniene, iar în urma morții sale, părerile criticilor au fost împărțite. *The New York Times* a publicat un articol în care trimbița faptul că Bloom nu a reușit să câștige războaiele culturii. *The Post* a publicat un articol în care era criticat că făcuse parte dintr-un sistem patriarhal alb și heterosexu- al, care nu adera la politicile identitare. Aceste critici pretind că din canonul lui Bloom au fost excluse vocele marginalilor, bazându-se în principal pe o listă pe care acesta a alcătuit-o în urmă cu mulți ani și pe care, ulterior, a regretat-o. Bloom a admirat opera unor Toni Morrison, Chinua Achebe și a altor scriitori de culoare, iar să spui că cineva care i-a adorat

pe Hart Crane, Walt Whitman, Elizabeth Bishop și Tony Kushner ignora vocele comunității LGBT pare de o naivitate periculoasă.

Cei care îl critică acum pe Harold Bloom pun în discuție atașamentul lui pentru canonul marilor cărți care și-au câștigat nemurirea nu atât prin felul în care descriu diversitatea experiențelor

pasionante analize pe text și, în acest fel, îi convertea pe studenții săi la lectura în profunzime a fiecărui poem. Îmi amintesc cum am intrat la unul dintre seminariile lui gândindu-mă că nu-mi place Wallace Stevens, iar până la sfârșitul orei, „*The Poems of Our Climate*” devenise unul dintre poemele mele preferate, astfel că, treizeci de ani mai târziu, am

E posibil să fi fost cel mai mare critic literar al ultimei jumătăți de secol.

umane, cât prin puterea și măreția lor uimitoare, prin viziunea și lirismul lor, prin exprimarea bucuriei și a disperării condiției umane. Ei susțin că această definiție a literaturii este păguboasă și învechită și nu realizează că ceea ce este considerat mare literatură este o chestiune aflată într-o continuă schimbare. Consensul social s-a tot schimbat din anul 1959, când Harold Bloom a început să publice. În 1959 era diferit față de 1930. Și în 1900 era diferit față de 1870. În anul 2050, înțelepciunea zilelor noastre va părea ciudată. Și tot așa, și tot așa.

În sala de clasă, Harold Bloom făcea

ales câteva versuri din acel poem ca motto al cărții mele *Depart de trunchi*. Odată i-am mărturisit problemele pe care le aveam cu structuralismul și Bloom mi-a zis: „Dar, dragul meu, care este rolul criticii, dacă nu să arate ceea ce este mișcător sau frumos într-un text unor oameni care altfel nu ar putea să recepteze acele lucruri?”

De fiecare dată când explica ce anume face ca un poem să fie deosebit, era, de fapt, o continuare a ceva ce explicase altă dată, astfel că studiul literaturii, împreună cu el, nu pre-

Însă aceasta este o caracteristică a unei lumi nedrepte, nu o scuză pentru ea.

Mulți contemporani victorienți au crezut că Felicia Hemans a fost o poetă la fel de bună ca Percy Bysshe Shelley sau John Keats, și i-au laudat versurile sentimentale. Nemulțumirea că Harold Bloom s-a concentrat pe acea literatură clasică de o strălucire înșelătoare – „ar trebui să studiem literatura nu pentru că este frumoasă, ci pentru ce ar putea să ne spună despre gen, rasă, sexualitate, istorie, clasă și tot așa”, după cum susține Palmer Rampell și Jordan Brower – este în sine naivă. Cunoașterea acumulată de omenire nu este concentrată într-un singur canon, ci este suma a tot ceea ce vedem, auzim, gândim sau creăm.

Să afirmi cu aer triumfător că trăim „decăderea studiilor umaniste” este o afirmație la fel de îngustă precum canonul pe care aceasta îl desconsideră. Trăim o perioadă istorică în care puterea a fost cedată politetiei (*civility*), o perioadă în care producerea, libertatea și distribuția informației scrise sînt sub asediu, falsificate și manipulate. Să sperăm că studiile umaniste nu au decăzut, tocmai pentru că ele reprezintă emblema

Adevărata problemă este credința că există un singur fel prin care marea literatură poate fi definită.

supunea o succesiune de revelații trecătoare, ci un proces gradual al înțelegerii unei viziuni unificatoare a literaturii și, într-adevăr, a vieții.

Adevărata problemă – valabilă în ceea ce-i privește atât pe criticii lui Bloom, cât și pe Bloom însuși – este credința că există un singur fel prin care marea literatură poate fi definită. Colonialiștii privilegiați au scris cărți extraordinare, femeile de culoare asuprite au scris cărți extraordinare, asiaticii *queer* au creat o artă uimitoare, iar scriitorii latino-americani au câștigat cu îndreptățire premii Nobel. Un anumit fel de a conceptualiza geniul nu trebuie să-i marginalizeze pe ceilalți. În mare parte din perioada istorică la care Bloom a făcut referire, oamenii albi heterosexuali erau în avantaj (așa cum încă se întâmplă), iar cei aflați în avantaj au deseori acces la resurse care le dezvoltă abilitățile literare în feluri indisponibile celor privați de drepturi.

demonității înseși, eliberată de politicile noastre. Nu studiile umaniste au creat inegalitatea veniturilor, încălzirea globală sau manipulările vicioase ale știrilor false. Studiile umaniste ne pot ajuta să înțelegem cum să luptăm din nou.

Canonul se schimbă cu fiecare generație, așadar canonul lui Harold Bloom este cu siguranță demodat. Dar formarea a noi canoane, selectarea a ceea ce merită studiat trebuie să continue. Avem nevoie de idealuri care, așa cum observa Bloom, apar prin opoziție la idealurile precedente. Studiile umaniste promovate de Harold Bloom, chiar dacă s-au transformat dincolo de gusturile sale personale, sînt recursul nostru împotriva nedreptății, nu o manifestare a acesteia.

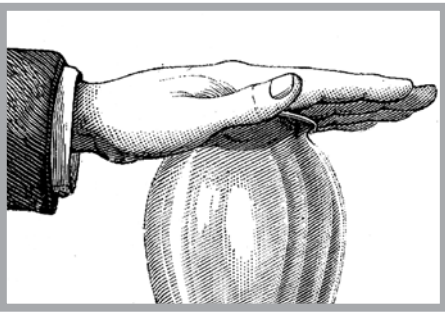
traducere de Andreea DRĂGHICI

Andrew Solomon

George BANU

scena lumii

Rîsul și fuga

Virusul m-a consolat, căci acum câțiva ani, agasat de rîsul din sălile de teatru, îmi diagnosticam îmbătrînirea inevitabilă. „De ce atîta rîs?”, mă întrebam. Și părăseam teatrele, exasperat de *deriziunea* sistematic practică de tinerele „colective” de lucru care își găseau ecou în hohotele spectatorilor decontractați. O vulgaritate programatică, redusă la picioare în fund și măscări de vocabular, la un comic idiot, fizic, murdar. El nu-mi inspira decît repulsie și totodată, avîndu-i în vedere succesul, mă neliniștea: m-a părăsit sensul umorului? – îmi interogam neliniștit condiția. Și, resemnat, am abandonat aceste reprezentări comice. Reprezentatii „bu-

sutației generale, al valorilor pervertite, al exigențelor oficiale. Un rîs implicat și nicidecum gratuit. Acest umor a dispărut după 1989 și nu s-a manifestat decît episodic, fără impact, fără nici un efect. Acest rîs reînvie acum. Rîdem împreună, conștienți de pericol și uniți contra lui. Nu mi-am pierdut umorul și îl redescopăr grație rîsului actual. De aceea, le mulțumesc celor care îmi expediază mesaje pe care, la rîndul meu, le distribui grație rețelilor sociale, producînd efecte de solidaritate cu o viteză necunoscută în anii '60. Iată deci reconstituit scenariul luptei cu o forță superioară căreia i se rezistă, parțial, prin rîs. David contra lui Goliat.

*Teama blochează. Revolta e nobilă.
Și ea e o victorie nebănuită.*

ne pentru tineri”, rupere de contact. Pe de altă parte, comicul burghez al teatrelor private nu mă atrăsese niciodată, fiindcă sînt teatre ce cultivă divertismentul ca marcă de fabrică. Recent, într-un asemenea teatru, la un spectacol cu piesa sfîșietoare a lui Edward Albee *Cui îi e frică de Virginia Woolf?* o vecină de fotoliu rîdea fără încetare. Cînd, agasat, am interpellat-o, ea mi-a răspuns: „Păi, n-am venit aici ca să rîdem?”. Program prea-labil pentru un public motivat doar prin perspectiva rîsului. Rîs generational, rîs burghez, ambele îmi repugnau.

Îndoilele mele privind ruptura generatională sau refuzul rîsului formatat al teatrului privat s-au spulberat grație virusului. Am regăsit umorul. Nu încetez să mă amuz privind caricaturi și citind formule comice. O plăcere, o eliberare! Și îmi servesc ca „vitamine” fortifiante. Rîsul provine acum dintr-o reacție de apărare contra unui pericol precis, o defensivă strategică și un mod de rezistență. Rîdem de ceea ce e insuportabil. Rîdem de ceea ce ne temem. Ca pe vremurile comuniste, de la Moscova la Praga sau București: rîs politic. El s-a constituit atunci într-o modalitate de refuz al

Rîsul e o reacție de autoapărare a sedentarilor, ca mine, a celor lipiți de ecrane, paznici din fotoliu ai mesajelor care apar la orice oră din zi și din noapte în numele unei „internaționale” a comicului reînviat. Complementar se manifestă clubul celor care refuză impasibilitatea și cultivă nevrotic dinamica fugii, a jogging-ului ca antianxiogen. Ei fug, fug în parcuri goale sau pe bulevarde pustii în numele unei igiene fizice. Acolo unde boala se difuzează exponențial, o soluție: ameliorarea mușchilor și eliberarea de panică prin fugă. Noi, vîrstnicii, rîdem de pe scaun, ei, tinerii, se apără alergînd.

Acestei bipolarități i se adaugă un alt termen. Acela mediocru și opac la gravitatea situației pe care-l reprezintă grupurile care nu-și pot abandona obișnuințele sociale, de sprîț sau grătar. Într-un fel, și ei rezistă, dar derizoriu. Iresponsabil, li se reproșează. Dar liberi...

„Unde fugim de acasă?”, ne întreba Sorrescu demult. Acum ne întrebăm: „Cum să stăm acasă?”. Și, dintr-odată, ni se propun soluții culturale, vizionări de emisiuni și spectacole, lecturi, soluții contra sihăstriei urbane care a devenit regim comun. O

variantă inedită de nesupunere se afirmă inventîndu-se rețele comunitare virtuale, dialoguri culturale, schimburi societale. Cu ochii în lacrimi am ascultat corul din *Nabucco* a lui Verdi, „Va pensiero”, format din cîntăreți izolați în camerele lor, dar asociați în fața unui dirijor vizibil mulțumită unui circuit de Internet. Dintr-odată aceste improvizații minore capătă un sens rebel. Teama blochează. Revolta e nobilă. Și ea e o victorie nebănuită.

Cultura ca antidepresiv. Deseori am utilizat-o ca atare, însă, consecință a virusului, nu îmi imaginam recursul la ea ca la un medicament general prescris și adoptat. Și de aceea am văzut concerte pe care pînă nu demult le sacrificam datorită

tă urgențelor de lucru. Și, dincolo de muzică, mi s-au impus, ca eroi emblematici, pianști de geniu sau dirijori traversați de muzică, împliniți prin ea. Claudio Abbado care, atins de cancer, la capătul *Requiem*-ului lui Mozart, înainte de a se reîntoarce spre public, rămîne imobil îndelung fiindcă îi e necesar acest timp suspendat pentru a reveni de la sacrul muzicii la sala laică. Sau Herbert Blomsted care, la 90 de ani, dirijează *Sinfonia a V-a* de Beethoven cu încintare ludică, cu un suris și cu o plăcere naivă. Muzica îl întinerește și toată orchestra îl iubeste. Mi-a amintit de un filozof adept al fericirii și melancoliei, Vladimir Jankélévitch. Un dublu al lui... spiritul muzicii și al gîndirii reunite prin joc. Joc a cărui libertate mă reconfortează, altădată răsfoind un album de desene, „exerciții de singurătate”.

Dar să nu idealizăm. Pe vreme de virus se bea, se mîncă și se face sex, soții se ceartă și divorțurile se anunță numeroase, ca în China după stingerea epidemiei. Fiecare își inventează comportamentul „personal”.

De la Paris, le scriu prietenilor din Italia cum o făceam acum o jumătate de secol de la București. Ne separa atunci „Cortina de Fier”, acum ne separă „cortina sanitară”. De la comunism la virus sau „eterna rentoarcere”.

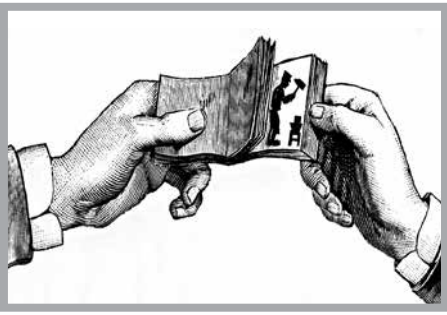
P.S. Am scris o carte, recent apărută, consacrată luminii, lustrelor ce se multiplică pe scene și în magazine. Azi pare desuetă, alătură cu drumul, dar poate că de aceea i-am avut intuiția. O ultimă scripă a cristalelelor, presimțire a ceea ce urma azi să ne lipsească. Mă uit nostalgic la această carte apărută în cel mai nepotrivit moment pentru ea. Și totuși, titlul ei mă consolează: *O lumină în noapte*.

George Banu este eseist și critic de teatru. Cea mai recentă carte publicată: Une lumière dans la ville, le lustre (Paris, Ed. Arléa).

Marius CHIVU

feedbook

● **Adrian Sângeorzan, *Certificat de virginitate*, Editura Curtea Veche, 2019.**

Toate temele literaturii lui Adrian Sângeorzan (n. 1954) – scriitor de formație medicală care și-a scris cărțile (de poezie, proză scurtă, roman, eseu) în limba română la New York, unde a emigrat imediat după Revoluție – sînt de găsit în acest volum de povestiri: istorii de familie și din comunism, povești cu imigranți și de cuplu, întîmplări de cabinet medical și de călătorie.

Uneori temele sînt tratate separat, dar de cele mai multe ori acestea sînt combinate, decurgînd una din cealaltă, iar acest volum substanțial, care adună aproape treizeci de proze întinse pe trei sute de pagini, îți lasă impresia unei bogății deopotrivă narrative și stilistice, ce ar fi putut alcătui lejer două volume distincte și (ceva mai) omogene: sînt povești americane de azi cu imigranți români și de aiurea, dar și povești din România comunistă sau de acum, cu protagoniști țigani și intelectuali; sînt povești de cuplu, dar și din generațiile trecute ale familiei; sînt rememorări sau întîmplări cu filon biografist, dar și întîmplări fantastice; unele sînt istorisite, cu umor și oarecare nostalgie, din perioada comunistă, altele, plasate în India sau Bangladesh, au un aer exotic.

Există însă o supratemă care ține împreună și în tensiune majoritatea povestirilor, iar aceasta este memoria. Într-un fel sau altul, aproape fiecare proză are drept conflict, mai subtil sau de-a dreptul declarat, una dintre manifestările memoriei, poate cel mai frecvent fiind excursul nostalgic, al cărui leitmotiv sînt Carpații, cărările și vîrfurile cărora fiind evocate de toți protagoniștii *alter ego* ai prozatorului.

În „Insula” (printre cele mai elaborate proze și unul dintre vîrfurile cărții), un

bărbat american de origine română, rămas amnezic în urma unui accident, găsește o breșă în memorie, absolut întîmplător, datorită unei asistente, tot de origine română, care-l aruncă într-o istorie de amor în tinerețea bănățeană din plin comunism. Tema amneziei apare și într-o proză exotică, „Turnul înclinat”, în care un turist are o pierdere masivă de memorie în timpul unei călătorii în India ca efect secundar al unui medicament antimalarie; și într-o parabolă, „Pensia”, unde un bărbat află de la un ghișeu că el nu mai există începînd cu data Revoluției; și într-o proză fantastică, „O cută a timpului”, în care un bărbat aterizează pe aeroport, tînăr și fără memorie, dintr-un avion dat dispărut în urmă cu un an („Uitarea mă invadează din toate părțile ca o binecuvîntare meritată”).

relație secretă cu o asistentă fostă prințesă Kumari).

În sfera memoriei evoluează și povestirea „Întoarcerea acasă”, în care protagonistul, un chirurg surmenat, se întoarce, după mulți ani, în Brașovul copilăriei. Proza oferă un negativ modern și urban al parabolei basmului din „Tinerete fără bătrînețe”, căci doctorul se confruntă cu un fel de vertij brusc în hăul memoriei („se perfecționase în uitare”, „trecutul ajunsese pentru el un teren viran”, „memoria lui era un spațiu complet defrișat”) și se întoarce acasă doar pentru a găsi strălucire și nevoia amintirii unui tată despre care nu se știe dacă chiar a murit. Povestirea oferă, la un moment dat, imaginea simbolică a întregii explorări a trecutului cu ajutorul capriciilor memoriei (un copăcel crește la înălțime direct

„O mare calitate și un mare defect al țiganilor este uitarea.”

Amintirea îngropată de timp se manifestă în „Șeherezada” (poate cea mai bună proză dintre cele cu protagoniști țigani și dintre cele plasate în comunism, construită cumva în oglindă cu proza titulară, cea care conține fraza „O mare calitate și un mare defect al țiganilor este uitarea”): un medic este oferit să facă un avort ilegal unei femei deja cu o droaie de copii acasă, nimeni alta decît țigăncușa alături de care, în copilărie, trăise revelația pubertății. Tema reîntîlnirii peste ani a unui bărbat cu o femeie din trecutul său amoros este explorată unilateral (în „Săgeata albastre”) sau premeditat (în „Cireșe necoapte”) și întregeste seria povestilor de cuplu din trecutul românesc, dar și de dincolo de Ocean, unde partenerii provin din culturi și chiar rase diferite (în „Lubire mortală” sau în „Uma”, unde un medic român are o

din zidul unei clădiri vechi deteriorînd-o și totodată oferindu-i spectacolul vieții) și ar fi putut fi momentul de vîrf al cărții, dacă și-ar fi găsit un final pe măsură.

Motivul vegetației care acoperă trecutul apare și în deja menționata „Insula” unde, într-un sat părăsit de șvabi, un dud crește în mijlocul unei case în ruină, iar în „Iarba din zid”, o familie de imigranți argentinieni își construiesc o casă din cărămizi de lut din care iarba începe să crească pe orizontal, invadîndu-i. Într-o altă cheie a semnificației, și anume a stranieții vieții, sînt păsările: în „Unde-i Rosa?”, după moartea unei asistente de pasăre continuă să pătrundă, în ciuda sistemelor automate ale căilor de acces, în mod inexplicabil în spital; iar în „Cardinalul”, doi parteneri separați pe continente diferite, cu climă și fusuri orare diferite, sînt vizitați simultan de aceeași pasăre.

În cîteva povestiri ale aceste cărți, altfel pline de personaje femei, Adrian Sângeorzan experimentează vocea feminină, și nu întîmplător aceasta este legată tot de memorie. Spune vocea primei povestiri din carte: „Noi, femeile, pînă la urmă am fost

și sîntem cea mai bună stavilă împotriva nebuliei, a necunoscutului și a fricii” – ar fi putut adăuga, fără să greșească, „și a uitării”, căci femeile sînt în aceste proze agenții memoriei, ele detin cheile amintirilor.

Abundența de care vorbeam la început a prozelor adunate în acest volum, cumva excesiv ca „volum”, are dezavantajul oarecum paradoxal, pe de o parte, al unei oarecare redundanțe și inegalități între texte (unele sînt scrise cam explicit din punct de vedere socio-istoric, ca pentru un cititor american), pe de altă parte, al unei diversități tematice prea mari care face ca, spre exemplu, titlul volumului să nu acopere decît o mică parte din proze, făcîndu-i astfel un deserviciu. Însă avantajul unui cuprins atît de variat și de bogat este acela că oferă multe surprize și e greu de crezut că lasă vreun cititor nesatisfăcut. Căci, ca în orice carte de proză a lui Adrian Sângeorzan, povestitor cu vervă, găsești multe lucruri bune, unele de-a dreptul memorabile.

aproape de carte

Adrian SÂNGEORZAN

Certificat de virginitate (fragment)

– Uite ce-i, domnu’ Vasile, ai cinci sute de lei să-l scoți pe Ilie din groapă. Vrem să-l ducem în Moldova să-l îngropăm lîngă frații lui.

Ploaia se oprise, se duseseră și norii și ieșise luna. Vasile s-a uitat la noi cu frică. Cred că așa cum stăteam pe deal, între crucile și prunii cimitirului din Susenii Bîrgăului, păream două femei destul de înspăimîntătoare. Vasile și-a scuipat în palme, a luat tîrnăcopul și a început să sape cu oarecare îndoială. După opt luni, groapa lui Ilie încă își păstrase un fel de prospețime și groparul înainta în pămînt destul de repede. Stăteam cu Rafila pe buza gropii și așteptam să auzim lopata izbîndu-se de sicriu... Pămîntul aruncat afară se împrăștia peste iarbă luînd forme ciudate pe care eu le vedeam în lumina lunii... Cînd lopata a lovit sicriul a sunat ca o bătaie în ușa. Rafila ingenunchearse la marginea gropii și se ruga.

– Și acum ce faceți cu el? a întrebă groparul.

– Uite aici o pătură. Pune-l acolo, i-am strigat eu de pe buza gropii. Apoi cu Rafila l-am tras sus pe Ilie și l-am

dus în căruță. Era foarte ușor săracul, slăbise în ultimul hal, dar încă mai stătea adunat laolaltă.

– Și acum ce faceți cu el?

– Îl ducem la mașină și plecăm la Moldova.

Aveam pe atunci o Skoda destul de rablagită care pornea după două-trei încercări. Ne-am întors la motel tîrziu, l-am înghesuit pe Ilie în portbagaj și am plecat.

După ce am trecut Pasul Tihuța și am coborît cu fața scurtă spre Vatra Dornei, am lovit o groapă din șosea și aproape că ne-a aruncat într-un stîlp. Portbagajul mașinii s-a deschis și, cînd am oprit, ne-am uitat la Ilie așa cum era, chircit în pătură. Încă mai avea păr, ceva piele pe față, dar abia cînd i-am văzut cei doi dinți de aur am știut că am luat pe cine trebuia. Din zdruncinătură o mîină îi zburase undeva pe șosea, dar nu ne-am întors s-o căutăm. L-am înmormîntat lîngă ai noștri cum se cuvine, cu preot, prapuri, pomană și colivă.

Adrian Sângeorzan

Ionuț IAMANDI
pe de altă **carte**

Izoleta interioară

● **Cristian Bădiliță, *Un pateric al anarhismului creștin de dreapta*, Editura Vremea, București, 2020, 206 pagini.**

Prost moment de făcut recenzii, acum, când țara piere, iar noi ne pieptănăm. Mă mîngîi doar cu faptul că și mai prost în aceste zile e doar să îți apară o carte despre care scriu recenzii. Și nu mă refer doar la situația generală a editurilor și a librăriilor, ci și la simpla disponibilitate a cititorilor în vreme de pandemie. Pe de altă parte, nu știu însă dacă nu cumva recenzii și cărți, la un loc, nu vorbesc uneori mai la obiect despre ce se întîmplă decît relatările bob cu bob și în orb de la fața locului.

Așa, trăgînd un pic lucrurile pe spuză mea, aș spune că volumul pe care îl prezint este despre izolare. Nu e o izolare impusă, cum e cea curentă, menită „să distanțeze social“, ci una găsită în timp de autor. Și nu este o izolare decît în ochii noștri; pentru autor este, de fapt, o comuniune. El stă în tovărășia unor spirite afine, cu care traversează perioada și chiar viața. Sînt prietenii lui, cu care discută, schimbă idei, se contrazice și se împacă. Un singur cusur au acești prieteni: sînt morți. Dar asta nu înseamnă că nu pot fi prieteni chiar mai buni decît cei vii. Și mai mult, există bănuiala că, pentru o astfel de comuniune – și o spun fără nici o ironie –, condiția de a fi mort este chiar necesară. Pentru că spiritele afine nu cresc peste tot, ele apar de cele mai multe ori din loc în loc, uneori și la sute de ani distanță.

De fiecare dată cînd iese soarele, cei trei frați se grăbesc la fereastră, acolo unde lumina decupată de dreptunghiul ferm al cercevelei se așterne pe covor. Fasciculul pune în evidență o multitudine de fire de praf, aflate într-un du-te-vino imposibil de anticipat și care dispar imediat ce intră în umbră. Sînt irezistibil atrași de lumina directă și își flutură mînuțele în aer, proiectînd umbre stranii. Rîd senin, cu bucuria simplă a copiilor atunci cînd văd o pasăre, un fluture, o floare sau un nor.

Pe stradă bat mingea cîțiva băieți. Deși aflate în centrul orașului, casele sînt vechi și sărăcicioase. Tencuielile au căzut, balcoanele au ruginit, soclurile au putrezit, iar din subsoluri vine un aer fetid. Toate casele au etaj, uneori chiar mansardă. Băieții se joacă, dar încă nu au început jocul. Sînt în perioada de tatonare, de evaluare a celorlalți, momente cruciale în buna întocmire a unei echipe cîștigătoare. Un pic de neatenție și pici în echipă cu unul slab, apoi pierzi toată seara. Ușa unui balcon se deschide și apare o fată. Nici nu-i privește pe băieți, ci se uită în lungul străzii, așteptînd, poate, pe cineva. Însă prezența ei este magnetică, iar sportivii nu se mai pot concentra la ce făceau. Ridică privirile și încearcă să intre în vorbă, fără prea mare succes, căci fată îi cunoaște și știe exact cite parale fac. Atunci, unul mai îndrăzneț aruncă cu

Cel pe care izolarea de formă l-a găsit într-o tainică tovărășie de spirit este Cristian Bădiliță, care aparent a abandonat puțin cercetările de specialist al istoriei creștinismului pentru o mărturisire de credință. Îmi place că au început să apară oameni care au căpătat curajul unor astfel de mărturisiri. Am mai scris în *Dilema veche* despre un astfel de cărturar, profesorul Radu Solcan. Și mai sînt și alții. Dar nu poți face o mărturisire de credință dacă nu îți pui în prealabil problema identității. Cine ești tu, ce te definește și ce opțiuni faci pentru a înțelege și modela lumea. Profesorul Solcan se declara libertarian, cu anumite nuanțe și condiții. Cristian Bădiliță spune că e „anarhist creștin de dreapta“. El explică în cartea sa ce vrea să însemne o astfel de opțiune și, într-un fel de „pateric“, cine a mai împărtășit-o în timp, cu variațiile de rigoare: Barbey d’Aureville, Henry David Thoreau, Marcel Aymé, Nicolás Gómez Dávila, Vintilă Horia, Jacques Ellul.

Pe scurt, în „mărturisirea“ sa, Bădiliță pornește de la observația că democrația occidentală se bazează pe sufragiul universal, care implică „preeminența cantității asupra calității“. El respinge o asemenea „democrație nelegitimă axiologic“, și de aceea devine un anarhist de dreapta. Și pentru ce valoare ar opta dacă democrația ar deveni axiologică? Fiind membru al Bisericii, valoarea asumată va fi, evident, cea creștină. De unde și appendicele care întregesc titlul cărții: anarhist creștin de dreapta. Iar ca izvor și promotor al valorii supreme a îndum-

nezeirii, anarhistul arhetipal de dreapta este Însuși Iisus Hristos, adaugă el.

Metoda lui Bădiliță e simplă și aplicată sistematic. El seacă brusc balta în care stau conceptele și descrie rădăcinile acestora astfel descoperite. Sînt savuroase cîteva astfel de expuneri. Am văzut mai sus cazul democrației, care are un înțeles curent în care ne scaldăm. Dar, pe urmele lui Polibiu, există și un înțeles alternativ, mai conform, al acesteia. De fapt, ce experimentăm noi (civilizația de tip occidental, mai exact, unde îmi permit să ne includem) este ochlocrația, puterea plebei, ci nu democrația propriu-zisă, puterea *demos*-ului, „cu sensul precis de adunare a oamenilor liberi“. Bădiliță pledează pentru o democrație „autentică“, a elitei, descrisă de el drept „corpul de profesioniști ai societății“. Intră aici toți cei care știu bine să facă ceva și „a căror competență e garantată“. După această definiție, sînt admiși, desigur, savanții, medicii și scriitorii, dar și zugravii și instalatorii. Se subînțelege ce decurge de aici: doar membrii acestei „elite“ au drept de vot și pot decide pe ce drum să o ia societatea. „Democrația, așa cum o înțeleg, este forma de guvernare specifică unei societăți educate, ai cărei membri dețin o anumită competență și care se întemeiază nu pe drepturi (adesea nemeritate), ci pe responsabilitate și maturitate“, scrie el. O precizare importantă este că această viziune nu trebuie înțeleasă ca o invitație la excludere, ci dimpotrivă, o chemare la „educarea întregului corp social“.

Bădiliță dezbracă apoi și alți termeni,

cum ar fi cel al „forțelor de ordine“, care nu ar fi legitime „din punct de vedere moral și creștin“. La extrem, nu există un cult al eroilor în creștinism, spune el, pentru simplul fapt că acești eroi au omorît oameni, care în absolut e echivalentul unei acțiuni anticeștine. Statul este, la Bădiliță, „o realitate indiferentă, nici rea, nici bună“, tratament care ar fi în consonanță cu ideea că, deși sînt în lume, creștinii nu fac parte din ea, lumea le e indiferentă. El citează aici *Scrisoarea lui Diognet* din secolul II, din care reiau și eu o frază pentru frumusețea ei: „Creștinii sînt în lume ceea ce este sufletul în trup“. Bădiliță îi „expune“ și pe intelectuali, arătați drept justificatori de curte ai unor concepte pervertite precum ochlocrația de mai devreme. O subspecie „mai agresivă și mai pernicioasă“ a acestor intelectuali („deformatori de opinie“) cu care el se răfuieste e reprezentată de jurnaliști, la care mă opresc la final pentru că, iată, mă privește direct și pe mine. „(...) jurnaliștii moderni promovează nesemnificativ, subvaloarea, în cel mai bun caz semivaloarea, scoțînd în evidență doar ceea ce este la nivelul lor de înțelegere și admirație. Astfel politicienii, sportivii, actorii și cîntăreții au devenit aproape singurele «modele» în democrațiile moderne.“ Bun, m-aș apăra, dar cine nu face așa? Cine nu aduce lumea la nivelul lui de înțelegere?

Lorin NICULAE
urbe în vorbe

Înăuntru și în afară

gurii. Cu părul încă legat la spate și îmbrăcată foarte modest, stă desculță, iar pantofii care au chinuit-o toată ziua zac în apropiere. Terminarea conversației va însemna că poate să plece acasă, dar și că va trebui să-și pună, din nou, pantofii.

*Clandestinitatea și complicitatea
fac mai mult decît o banană.*

ment de tăcere încărcată de stupoare, de care fata profită pentru a intra în casă, iar mingea rămîne ostatică la etaj. Băieții, de necaz, pleacă fiecare la casa lui.

Ultimul client se lungește la vorbă nepermis de mult, ținîndu-l peste program pe barmanul care a închis casa de mulțișor. Afară s-a înnoptat de-a binelea și nu mai trece nimeni pe stradă. Prin vitrină, barmanul pare fortificat în spatele unor vrafuri de băuturi și pungi de chips-uri aliniate după culori, vitrine cu pateuri și automate de bere, pe care clientul încearcă, zadarnic, să le depășească și să reducă distanța, avînd de împărtășit chestiuni personale care impun apropierea interlocutorului la depărtare de o șoaptă. Chelnerița a terminat de spălat mesele și pe jos, iar acum s-a așezat, obosită, la o masă, așteptînd plecarea străinului și împărțirea bacșișului din care își va cumpăra de-ale

Alpiniștii utilitari au coborît pînă la jumătatea imensei clădiri de birouri, cu pereți cortină din sticlă reflectorizantă. Pentru ei, ziua de muncă înseamnă să curețe un sector al fațadei, cu lățimea de zece metri, pornind de la terasă și ajungînd la parter. Stau agățați în gol, cu haine groase și căciuli, căci, la înălțime, bate vîntul. Unii coboară mai rapid, alții mai lent, în funcție de mizeria de pe sticlă. La ora mesei, se opresc și scot sandviciurile, pe care le desfac cu mare atenție să nu le scape jos. Unul observă cît de urît este colegul în oglinda care îi deformează trăsăturile feței doar un pic, cît să-i umfle rîsul pe toți. Colegul se supără și încearcă să-i dea vecinului o palmă peste sandvici, să i-l zboare zece etaje mai jos. Acesta se eschivează elegant și toți șase încep o oscilație punctată de brînciuri și evitări. La interior, un CEO important o roagă pe secretară să sune la alpiniști ca

să înceteze garagața pentru că pică negocierea cu japonezii. Fata sună, dar degeaba, pentru că alpiniștii au doar două mîini și acum mînîncă.

Un copil internat după o intervenție chirurgicală își așteaptă mama, însă orele de vizită trec una după alta și ea nu apare, căci nu a primit învoire de la serviciu. Copilul stă lungit în pat și vede cum, rînd pe rînd, părinții celorlalți pleacă. Evaluează, cu oarecare tristețe, borcanele de compot, pulpele de pui și fructele aduse de rude în completarea unui meniu de spital dietetic și sărăcăcios. E ora cinci și un sfert, iar programul de vizite s-a încheiat de cincisprezece minute, cînd copilului i se năzare că aude vocea mamei. Se uită la ușă, nimic. Se uită în salon, nici atît. Se uită pe geam și vede ce vedea în fiecare zi, coroanele verzi ale plopilor din curte. Închide ochii și aude, de data asta distinct, vocea mamei, venind de afară. Se ridică, își pune papucii și iese în balcon. Privește în jos și, cu greu, o zărește pe mama tupilată după gardul viu, făcîndu-i semne. Convinse paznicul să o lase în curte cinci minute pentru a-și vedea copilul operat și era esențial să nu o vadă vreun medic, pentru că paznicul și-ar fi luat un perdaf. Clandestinitatea și complicitatea fac mai mult decît o banană, iar copilul se întoarce în salon radiind.

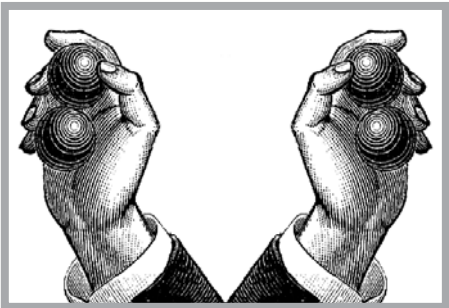

● **Să nu ucizi** (România, 2019), de Gabi Virginia Șarga și Cătălin Rotaru.

De puțin timp, Netflix difuzează *Să nu ucizi*, convingătorul debut al tinerilor cineaști Gabi Virginia Șarga și Cătălin Rotaru, inspirat de scandalul diluării dezinfectanților Hexi Pharma de acum câțiva ani. O coincidență plină de ironie (ca atâtea altele de care viața ne oferă abundant) – pe fondul dramaticei crize sanitare mondiale actuale și al falimentului evident al sistemului național de sănătate. Protagonistul, tânărul și talentatul chirurg pediatru Cristian Badea (excelent interpretat de Alexandru Suciu), este genul acela de erou solitar devorat de ideea dreptății și a unui cod moral acerb, negat în fiecare clipă de realitatea din jurul lui. Bulversat de moartea unui copil de care părinții acestuia îl consideră vinovat, medicul descoperă că reala cauză a morții băiatului nu a fost o eroare medicală proprie, ci diluția materialului sanitar de la Septo Pharma (furnizorul din film), care favorizează infecțiile nosocomiale în spitalele noastre. Primul său gest este, desigur, deoalarea falsului în fața Profesorului (Gelu Colceag), prototipul autocratului care domnește ca pe propria moșie în orice instituție de sănătate autohtonă.

Pe măsură ce conștientizează tot mai mult că nevoia sa de adevăr este, de fapt, o miză personală, nu general umană, Cristian devine tot mai singur în fața complicității în tăcere a celorlalți, de la soția și colega sa Sofia (Cristina Flutur), mama sa (Tania Filip), colegul său Ilie (Elias Ferkin) pînă la, inevitabil, instituțiile statului sau mass-media. Călea lui nu prea este în lumină (acea lumină cu care cărțile sfinte asociază adevărul), ci pare să avanseze ca într-un infinit labirint rece și aseptice (ca în intensul

● **Morrissey, I Am Not a Dog on a Chain**, BMG 2020.

Știi, fiecare ascunde în curte un copil teribil. Să zicem că, într-o oarecare măsură, el este cel căruia i se tolerează timpurile înșiruite ca adevăruri absolute, îmbăloșat cu o afecțiune masochistă: „Eh, parcă nu l-ai ști pe X...” X are din cînd în

Acest LP funcționează cel mai bine atunci cînd aerul său nu miroase nici a napalm, nici a suferință.

cînd și vocație de martir. „Oh, maybe I'll be skinned alive / By Canada Goose because of my views, / Because of the truth, because of my fleece...” („I Am Not a Dog on a Chain”) Steven Patrick Morrissey a fost întotdeauna un provocateur care a balansat cu o grație suspectă între cauzele juste pînă la un punct și adevăzuniile inepte – în fond, universul din care-și extrage sensul orice copil teribil. Omul nostru își face jocul, fără doar și poa-

Andreea VLAD

dilematograf

REGIMUL ARTELOR ȘI MUNIȚIILOR

Lupta cu sistemul

plan-secvență în care străbate nesfîrșitul culoar din marmură albă al Procuraturii Generale, urmărit îndeaproape de camera de filmat).

Deși nu este lipsit de anumite clișee sau manierisme (spre exemplu, gestul obsesiv de a-și spăla mîinile înainte de operație) și împrumută destul de mult din estetica Noului Val, *Să nu ucizi* are o siguranță a execuției, o prospețime vizuală și o acuratețe a ideilor care îl transformă într-un debut promițător. Din fericire, cu toate că titlul filmului trimite direct la a șasea poruncă biblică, lipsește tonul moralizator, deși nu și semnele spiritualității. Chiar dacă inițial pare mai degrabă agnostic și are păcatele sale (binecunoscutul plic cu bani sau o anumită superioritate, izvorită din conștientizarea propriei valori, în raport cu semenii), pe măsură ce lupta sa devine una acerbă în special cu inerția sistemului, eroul își extrage forța interioară din sinronicități aproape magice (spre exemplu, crucile albe țîsnite parcă din pereții locuinței pe care o închiriază după ce își părăsește familia).

Înrudit cu caracterele exemplare, dar și uman-vulnerabile din *Dekalog*-ul anilor '80 al lui Krzysztof Kieslowski sau din filmele altui polonez preocupat de nesfîrșitele pendulări ale individului între preceptele morale care îi justifică existența, Krzysztof Zanussi, Cristian este un avocat *sine qua non* al nevoii de a crede în bine în pofida a orice, chiar și a implacabilei domnii a răului. Dacă, așa cum spunea marele Kieslowski, „de 6.000 de ani, aceste porunci (*n.r.* – cele zece porunci) s-au dovedit indubitabil juste, și totuși le încălcăm în fiecare zi”, miza din *Să nu ucizi* este chiar legitimitatea vieții în fața morții. În scena-cheie a filmului, medicul îl urmărește pe patronul Septo Pharma (Daniel Popa), iar întîlnirea cu acesta este o improvizație de tea-

tru absurd, poezie și sarcasm (el însuși fost medic, patronul biocidelor diluate îi mărturisește că a găsit un job mai bun decît să vindece oamenii, și anume să îi omoare). În cartea sa *Cele zece porunci ale zilelor noastre*, filosoful André Chouraqui vorbea despre nevoia umanității de a vedea în a șasea poruncă nu doar „o promisiune pioasă”, ci „condiția sigură a supraviețuirii lumilor” noastre. Ceea ce era de demonstrat.

(Ca o paranteză, *Să nu ucizi* a fost privat de juriul ediției de anul acesta a Premiilor Gopo de cîteva nominalizări meritate: la categoria Cel mai bun film de debut, Cel mai bun scenariu, Cel

mai bun actor în rol principal sau Tînără speranță – Alexandru Suciu. A primit totuși o nominalizare pentru sunetul lui Ștefan Azaharoaie. La debut au fost preferate în schimb, după criterii greu de înțeles, artificialul și calofilul *Monștri*, de Marius Olteanu, mediocrul *Mo* de Radu Dragomir, mai degrabă un ridicol film de televiziune decît cinema, sau modestul *Cărturan* în regia lui Liviu Săndulescu, salvat de jocul remarcabilului actor Teodor Corban).

Pelicula poate fi vizionată pe Netflix începînd din luna februarie.

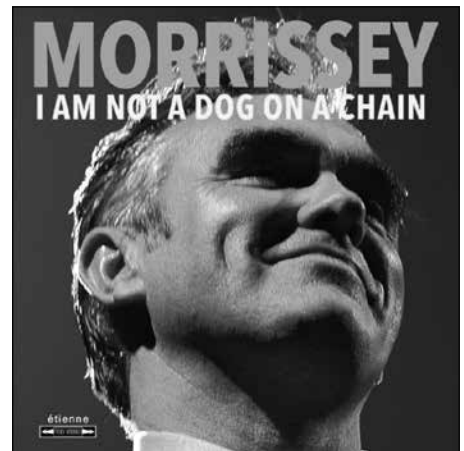
Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Bucle temporale

te, și pe cel de-al treisprezecelea album al unei cariere solistice care, în umbra coplesitoare a tuturor lucrurilor pe care le-au făcut The Smiths în anii '80, a însemnat un travaliu neîntrerupt de a egala măcar imbatabilul triumghi *Viva Hate* (1988), *Your Arsenal* (1992) și *Vauxhall and I* (1994). *I Am Not a Dog on a Chain* flirtează cu aceleași cîteva obsesii, brita-

mente admirabile. *Opener*-ul „Jim Jim Falls”, cu al său surprinzător de vibrant electrofunk, se urcă pe pedestalul lipsei de empatie – „If you're gonna kill yourself / Then for God's sake / Just kill yourself” –, în timp ce amintita piesă „I Am Not a Dog on a Chain” și „Knockabout World” șarjează (prea) insistent pe tema crucificării lui Moz-cel-care-spune-adevărul-și-numai-adevărul, intrat într-o buclă temporală care a împlinit deja o eternitate. Acest LP funcționează cel mai bine atunci cînd aerul său nu miroase nici a napalm, nici a suferință. Pe „My Hurling Days Are Done”, Morrissey poate fi iertat pentru cîteva minute. „Time will mold you and craft you / But soon, when you're looking away / It will slide up and shaft you / Oh, time / Oh, time / No friend of mine”, își declamă, într-o frazare pe care poate că n-ai mai auzit-o de la Sinatra încoace, romanța. Ca și pe „The Secret of Music”, cele mai delirante, deviate și progressive opt minute din existența englezului – „I am out of tune / Violin, the state I'm in / I've lived

through many Junes, / I am out of tune, / The center hole is overgrown, / I'm listening face down / Birds sound around / Like a sudden spell of bells / Or orchestrated swells, / I am out of tune, / Play the flute / For love or loot, / That's really up to you / How it clings / Like ping strings of mandolins / That pluck to your good luck, / No trombone / Or glockenspiel could ever feel / The way I feel tonight”. Aici, în locul în care „nici un trombon / și nici un glockenspiel nu s-ar putea simți vreodată / cum mă simt eu în noaptea asta”, Morrissey reușește să răstoarne sensul unei opere care, altfel, nu (mai) spune aproape nimic.

Paul Breazu este jurnalist.

Oana STOICA

rosencrantz & co

Teatru de văzut acasă

De aproape o lună, lumea noastră s-a schimbat complet. Nimic din ceea ce trăiam, lucram, speram nu mai este cum a fost. Nu doar că pericolul a devenit preocuparea comună și majoră a tuturor, obligându-ne să ne reconfigurăm viețile, dar realitatea este fluidă și impredictibilă chiar și pe perioade scurte de timp, astfel încât nu există nici un orizont de așteptare a normalizării existenței. Sintem captivi în nesiguranță. Mai toate certitudinile ne-au fost pulverizate. Domeniul cultural s-a prăbușit, mai puțin rețelele de televiziune prin Internet (precum Netflix). Cum viața s-a mutat online, și cultura a trecut pe Internet. Muzeele, editurile, bibliotecile oferă acces gratuit la anumite produse. Se pun la dispoziție tururi virtuale, cărți electronice, cursuri universitare și spectacole.

activității, rămân fără nici un venit. Îngrijorarea artiștilor vizează însă nu doar partea materială, ci și existența efectivă a artelor spectacolului. Nu se știe cât timp vom fi blocați în case, iar teatrul și dansul vor trebui să existe exclusiv digital. Paradigma în care funcționează spectacolul – care presupune contact direct între artist și public, adică un schimb perceptibil de emoție și energie – a fost răsturnată. Cum se poate face teatru online de calitate? Cum se poate transforma o artă a socializării (teatrul) într-una a distanței mediate de tehnologie? Este viabilă transferarea dintr-un mediu de expresie în altul? Discuția este amplă și trebuie purtată, iar consecințele practice – de la o legislație care să reglementeze munca independenților din cultură până la regândirea conținutului performativ pentru media digitale – ar trebui

*Cum se poate face teatru online de calitate?
Cum se poate transforma o artă a socializării (teatrul)
într-una a distanței mediate de tehnologie?*

Transferarea online a activității culturale implică probleme tehnice (lipsa tehnologiei de calitate în cazul artelor nedigitalizate), etice (acordul și plata drepturilor de autor pentru prezentarea operelor pe Internet) și estetice (spectacolele sînt create pentru reprezentare *live*, nu pentru înregistrare sau transmisie online, de aici calitatea slabă a filmărilor și inadecvarea conținutului la forma de expresie). Teatrele de stat dau acces gratuit la spectacole, recente sau din arhivă, pe o durată limitată de timp. Unii artiști independenți oferă reprezentații online cu plată, încercînd să atenueze impactul dezastruos al crizei sanitare. Căci lucrătorii independenți din cultură („lucrător“ desemnează atât artistul, indiferent de domeniu, cât și orice altă persoană care desfășoară activități culturale) nu beneficiază de protecție socială, iar în lipsa

să se materializeze după finalizarea crizei sanitare (mai devreme nu cred că este posibil).

Am ales câteva recomandări din puzderia de show-uri care abundă acum pe Internet, în special spectacole ingenioase în demontarea mecanismului scenic și cu oarecare conexiune (involuntară) cu actualitatea acestor zile.

Compania belgiană Peeping Tom, una dintre cele mai inovatoare la nivelul discursului corporal, cu un limbaj coregrafico-teatral suprarrealist și scenografii hiperrealiste, cu dansatori care fac performanță fizică, oferă publicului prima sa trilogie (acces gratuit de pe site-ul companiei). Bazată pe plăcerea voyeurismului, trilogia – un film, *Le Jardin*, și două spectacole, *Le Salon* și *Le Sous Sol* – prezintă universul intim al unei familii, coreografiind prin corpuri, unele anor-

mative (Rika Essers are 86 de centimetri, iar Maria Ota avea 80 de ani în momentul premierei *Le Soul Sol*), hățșul ascuns de dorințe și frici ale ființei umane.

Legendarul teatru berlinez Schaubühne am Lehniner Platz are un program valabil pînă pe 17 aprilie (acces gratuit de pe site-ul teatrului), în special cu spectacole create de Thomas Ostermeier (*Hamlet*, *Un dușman al poporului*, *Richard al III-lea*, *Căsătoria Mariei Braun*, *Hedda Gabler*, *Woyzeck*) și Peter Stein (*Peer Gynt*, *Prințul Friedrich von Homburg*, *Trei surori*). Ca recomandare specială, pe 13 aprilie va fi difuzat spectacolul lui Simon Mc Burney, văzut în FNT 2018, *Beware of Pity* (dramatizare după *Impatience of the Heart* de Stefan Zweig), cu subtitrare în limba engleză. Este aici o formidabilă construcție narativă în care este pulverizată cronologia, se jonglează cu discursul direct și cu povestirea, este multiplicat naratorul unic prin prezentarea lui la diferite vârste, totul cu o virtu-

ozitate remarcabilă.

Opera Comică din Paris prezintă spectacolul *L'Inondation* (acces gratuit de pe site-ul instituției și cel al canalului TV Arte), o creație muzicală a lui Franco Filidei, cu libret și în regia lui Joël Pommerat, inspirat de nuvela omonimă a lui Evgheni Zamiatin. Ceatorii au ambiția de a regîdi forme de expresie pentru opera contemporană (nu mă lănez în aprecieri privind reușita acestei intenții, nefiind specialist în operă). Subiectul este generos: un cuplu fără copii adoptă o adolescentă rămasă orfană, dar relațiile între noii părinți, vecinii lor și copilă au complicate trasee psihologice, unele ducînd spre *Lolita* lui Nabokov. Scenografia este o secțiune de imobil locativ, cu bucăți de apartamente, ceea ce permite (din nou) voyeurismul, pătrunderea în universul intim al personajelor. Un alt spectacol legendar al lui Pommerat, *Cendrillon* – o variantă contemporană de *Cenușăreasa*, care analizează traumele copilului la pierderea unui părinte –, poate fi vizionat online pe Vimeo, însă cu plată.

Rimini Protokoll, colectivul german care a revoluționat teatrul documentar și a invizibilizat granița dintre realitate și reprezentare, oferă gratuit mai multe spectacole pe site-ul propriu. Printre acestea, *Uncanny Valley*, un *one man documentary show*, cu precizarea că „man“ este un robot umanoid și „show“ este o (pseudo)conferință care abordează inclusiv crearea respectivei mașinării. Spectacolul mi-a amintit de recentul volum al lui Ian McEwan, *Mașinării ca mine*, în care morala umană se dovedește imposibil de produs de un robot (cartea arată deopotrivă limitele umanului și ale roboticului).

Dead Centre din Dublin, o companie care fluidizează cu nonșalanță convențiile teatrale, oferă vizionare gratuită pentru *Lippy* (informații pe pagina ei de Facebook), un spectacol care încearcă să imagineze povestea (aproape) imposibil de reconstituit într-un caz real de sinucidere în grup, pentru care nu există nici o explicație. De fapt, se investighează conceptul de „context“ în realitate și în reprezentare, într-un format performativ care subminează mecanismul clasic de spectacol. Asupra lui *Lippy* voi reveni săptămîna viitoare.

Oana Stoica este critic de teatru.

Anca ȘERBĂNUȚĂ

Hagi Murad cu spoiler și Serena Williams

Un rus care se întorcea acasă pe un drum de țară, la marginea unui câmp, vrăjit de frumusețea începutului de vară, s-a oprit să contemple floarea unui ciulin. Țăranul care arase câmpul, transformându-l într-o întindere austeră de cernoziom, trecuse peste ciulin cu roata carului și-l tuflise rău. Dar floarea, de un purpuriu magnific și insolent între spini, rezistase și se ținea încă sus, deși strîmbă. Rusul a privit-o cum înfruntă în continuare alte roți sau cizme mult mai puternice decât ea și și-a adus aminte de Hagi Murad.

„A murit ca un viteaz“, spune în nuela lui Tolstoi un ofițer rus după ce revine din ambuscada în care a fost ucis Hagi Murad, o căpetenie militară din Caucazul de Nord, în timpul războiului cu țariștii din anii 1840-1850. M-am oprit la cuvîntul „viteaz“. Îl și vedeam pe Hagi Murad, mai mult cu fața dușmanului său de moarte, imamul Shamil, pentru că el are mai multe portrete pe Google și e imaginea generică a războinicilor munteni cu bărbi dese și nasuri impunătoare, din Albania pînă în Afganistan. Îl și vedeam, zic, așa cum e descris în text, ridicîndu-se și murind în picioare, ca floarea de ciulin, împușcat și lovit din toate părțile. Mulți l-au urît, dar toată lumea l-a respectat pentru că nu se temea de nimic. Deci ce înseamnă viteaz? E un cuvînt irecuperabil din trecut sau poate fi adaptat măcar parțial la timpurile astea? Cît din el înseamnă agresivitate, cît determinare – și cît curaj?

Nu doar un bătaus

N-am reușit să-l traduc în engleză în așa fel încît să-i fac dreptate și m-am și enervat că trebuie să fac exercițiul asta ca să mă dumiresc cum trebuie asupra unui cuvînt pe care-l știu din copilărie. M-am gîndit la urmașii războinicului. Militanții din gherilele cecene și dachestaneze nu-l evocă pe Hagi Murad cel fictiv mai bine decât Khabib Nurmagomedov, luptătorul MMA care l-a învins într-un meci istoric pe campionul Conor McGregor și care în copilărie s-ar fi bătut cu urși. Dar MMA (Mixed Martial Arts) este tocmai încercarea de a codifica și de a conține cît mai etans agresivitatea unui viteaz. Adică e un sport, și încă unul de nișă, pentru cunoscători. Civilizația mo-

dernă, sau ogorul arat uniform al lui Tolstoi, a neutralizat cu succes partea agresivă a vitejiei. Dar, cu siguranță, agresivitatea nu era calitatea esențială a unui *djighit*, cum se spune în Caucaz unui viteaz, așa cum nu e nici trăsătura determinantă a unui campion la arte marțiale sau box.

Puterea de a nu te rupe

Filmul *Mongol* de Serghei Bodrov, tot un rus, ce coincidentă, urmărește tinerețea lui Genghis-Han, alt viteaz pe care-l știam foarte agresiv. Dar se oprește exact cînd începe etapa grozavelor cuceriri. Rămîne povestea unui fiu de han nedreptățit și oropsit, îndrăgostit de o femeie cu care împărtășește tocmai calitatea cea mai de apreciat azi: reziliența. Cei doi trec peste toate vrăjmășiile, spre deosebire de Hagi Murad, care le sucombă. Filmul se termină spre o mare deschidere, viitorul lui Genghis Han și uriașele întinderi pe care le-a supus. Dar asta știm noi, nu ni se arată în film, pentru că violența cu care și-a creat

imperiul ne repugnă. În fizică, reziliența definește proprietatea unui material de a rezista la șocuri. Preluat în psihologie, înseamnă capacitatea de a trece cu bine peste situații dificile, de a te ridica ori de cîte ori cazi. Tenacitate și determinare. Antropologii vorbesc despre comunități mai reziliente decât altele și mai spun cîteodată că femeile rezistă mai bine la adversitate decât bărbații, pentru că sînt mai solida-re. Dar, în primul rînd, comunitățile sărace și femeile, ni se spune, sînt mai reziliente pentru că de-a lungul istoriei s-au confruntat cu mai multe dificultăți. Cu alte cuvî-

re îl compun. Cynthia Fleury, autoarea cărții *La Fin du courage*, o spune limpede: ca să ai curaj e necesară „*une épreuve de la solitude*“, e o stare de spirit pe care o aduni, sau mai degrabă în care te aduni printr-un efort aproape solipsist. Dar, spune tot ea, e esențial ca etica curajului să fie colectivă. Cu alte cuvînte, întregul oraș sau popor trebuie să prețuiască și să transmită valoarea curajului, chiar dacă el nu poate fi „fabricat“ decât la nivel individual. Numai că noi nu trăim într-o societate care să valorizeze curajul. Cînd ați auzit ultima oară pe cineva lăudat pentru curaj? Eu, dacă stau să mă gîndesc cîtva timp, s-ar putea să fi auzit pe străunchiul cuiva vorbind cu admirație despre curajul unui pilot în al Doilea Război Mondial. Se mai vorbește la noi despre curajul disidenților, al unor deținuți politici și al unor participanți la evenimentele din 1989, pentru că *baby boom*-erii noștri nu au fost la fel de norocoși ca ai lor. Dar despre cine se spune că e curajos în timpurile de acum, poate în afara de cîte un tip care merge mult pe jos în Antarctica? Sociologul Frank Furedi, care a scris o carte despre ceea ce el numește „cultura fricii“, spune că, în societatea noastră, vulnerabilitatea e valorizată nu doar mai mult decât curajul, ci mai mult decât reziliența. Cînd spun „societatea noastră“, mă refer la o anumită pătură urbană și nu la bătrînii de la țară, poate nici la tinerii de la țară, nu la femeile cu multe nașteri la activ, nici la mineri sau la lucrătorii în construcții. Furedi dă exemplul inundațiilor din anii '50 în Marea Britanie, care nu au produs nici pe departe atît disconfort psihic ca inundațiile mult mai puțin devastatoare din 2000. Și asta pentru că se credea pe atunci că oamenii și comunitățile pot face față

„Uite, vezi, a zis mama, de ce-mi place mie pisica?
Pentru că e un animal viteaz.“

te, reziliența e o calitate obținută prin sedimentare, din experiențe nefericite, e ceva ce se învață. Într-o variantă lexicală frumoasă, deși nu chiar exactă, e tărie de caracter. Și asta, ne învață filmul lui Bodrov, e partea bună din a fi un viteaz.

Dar reziliența, cu asta e de acord toată lumea, nu e partea activă, ci reactivă din a fi un viteaz. Dacă e trăsătură care te definește, nu ești cel care face istoria, ci cel pe care istoria nu-l omoară. Ești un supraviețuitor, lucru pe deplin onorabil. Dar nu asta a fost Hagi Murad. El a avut ceva în plus. Dacă ar fi fost doar un vlăjgan agresiv, i-ar fi știut de frică vreun sat întreg pe timpul vieții și cam atît. Dacă ar fi fost doar rezilient, ar fi fost unul dintre nenumărații oameni de treabă, muncitori și cu spirit de sacrificiu, despre care nepoții și strănepoții își amintesc că au trecut prin chinurile războiului sau ale foametei ajutîndu-i și pe alții, fără să se plîngă și fără să se frîngă. Așa cum ar trebui să fim toți în perioade pe care o traversăm, chiar dacă asta înseamnă să ne tragem de păr în sus ca Baronul de Münchhausen. Dar Hagi Murad, așa cum ne lasă Tolstoi să ni-l imaginăm, a avut și curaj.

Elementul esențial

Curajul nu este o calitate colectivă. În vremuri de restrînte, nu ne putem aștepta ca un oraș sau un popor întreg să aibă curaj, ci doar indivizii ca-

greutăților fără să se destrame. Părea-lui e că mutația culturală care a ocultat curajul și reziliența vine de la redefinirea autonomiei personale, care cel puțin în Occident a început să pălească. Persoana se definește acum prin ce anume o agresează și îi inspiră teamă. Hagi Murad nu ar fi înțeles.

Nu ar fi înțeles-o, de exemplu, pe Serena Williams. Pentru că sigur nu era prost, nu cred că l-ar fi deranjat că o femeie poate deveni campioană sportivă, că poate servi cu 200 de kilometri pe oră și astea toate în fustă scurtă. Bine, poate că fusta l-ar fi deranjat. Dar cred că l-ar fi deranjat și mai mult ce a avut de spus de curînd această puternică multicampioană, după două săptămîni de distanțare socială: „Mi-e foarte greu. Fiecare lucrător mă înnebunește. Și cînd spun anxietate mă refer la faptul că stau ca pe ace. De fiecare dată cînd cineva tușește sau strănută în apropierea mea simt că înnebunesc“.

Acum cîțiva ani, mă uitam cu mama mea pentru prima oară la imagini cu o pisică bătîndu-se cu un crocodil. „Uite, vezi, a zis mama, de ce-mi place mie pisica? Pentru că e un animal viteaz.“ Dacă boala și greutățile economice care vor urma sînt crocodilul, să încercăm să fim pisici. Iar dacă ele sînt roata carului, să ne dorim să fim ciulini.

Mihaela PETROV

Victor Brauner, Maria Tănase și folclorul românesc

La începutul anilor 1960, Victor Brauner achiziționează o proprietate în Normandia, la Sainte Marguerite-sur-Mer, în apropierea localității Varengeville. Casa, înconjurată de un parc, este numită de artist *Athanorul*, un creuzet al artei moderne. Două mici case de oaspeți, dintre care una servește drept atelier, poartă numele a două localități din Papua-Noua Guinee, *Sepik* și *Mapiik*. Interesul manifestat de pictor pentru arta „primitivilor”, îndeosebi cea din Africa și Oceania, este oglindit în ansamblul de obiecte pe care Victor Brauner le achiziționează încă de la începutul anilor 1950. Obiectele, în a căror prezență Brauner vede posibilitatea instituirii unui *dialog între două lumi* diferite și totuși asemănătoare, devin „intermediarii” între lumea sensibilului și cea a visului și a viziunii.

În *Preludiu la o civilizație (Prélude à une civilisation, 1954)*, figurile hieratice închise în contururile unui animal dezvăluie apropierea viziunii artistului de cea a „primitivilor”. Tabloul amintește picturile pe piele de bizon amerindiene în care „figurile” (oameni și animale) sînt semnele unei scrieri codificate prin care sînt povestite întâmplări eroice legendare. „*Treptat, arta lui Brauner a evoluat către dezvoltarea unei scrieri sacre, exprimînd adevăruri esențiale cu ajutorul unui alfabet de simboluri mereu reinventat*”, scrie prietenul și exegetul operei artistului, Alain Jouffroy. (Alain Jouffroy, *Victor Brauner*, Fall, 1996)

desene, acuarele și tablouri (*Formă-mamă clocitoare, Revolta arhetipului, Cine vrea să iasă din sine*). „Subiectul tabloului este totemic”, scrie Brauner în 1961, „*tabloul e magic, el stabilește raporturi incantatorii și directe cu marile reverii primitive...*” (Victor Brauner, *Communication sans préjugé*, 1961).

Figurina din paie confecționată de un creator anonim (*Mască, Amazonia, Brazilia*) amintește de costumele alcătuite din elemente vegetale (frunze, flori și pa-

Ele devin „totemuri” ale cîntului și ale tradițiilor din folclorul românesc.

„Tîrîșul șarpelui” este, pentru locuitorii din satul Drăguș, cîntul inspirat de două legende, cea a șarpelui sau a balaurului cu șapte capete din care rămîne numai unul, cel așezat pe dealul Drăgușului, ca un *blestem al locului*, și cea prin care este povestită legenda celor doi „iubiți” care, alungați de părinți, s-au adăpostit pe dealul dintre două mlaștini, „mlaștina Dracului” și „mlaștina Șarpelui”. În folclorul românesc, balaurul, dracul și uneori șarpele sînt „duhuri rele”, iar „iubiții” din legendă (fată/băiat) amintesc de mitul unei „perechi primordiale”.

În 1930, Victor Brauner pictează tabloul care se află astăzi în colecția Muzeului Național de Artă al României (*Compoziție*, 1930) al cărui prim-plan este dominat de trupul unui balaur. Balau-

rul, explică Andrei Oișteanu în *Ordine și Haos*, este reminiscența folclorică a unei ființe mitologice primordiale, care întruchipă, într-o fază arhaică, haosul precosmogonic. Tabloul amintește de *întunecarea cerului* datorată, în mentalitatea populară, demonilor care „acoperă aproape tot orizontul”. Torța Soarelui este stinsă de *demonii întunericului*, care sînt amenințați – blestemați – în descîntece (Andrei Oișteanu, *Ordine și Haos*, Editura Polirom, 2014). Înscrierile, semnele și imaginile miniaturale din tablou, alăturate unui obiect asemănător reprezentărilor *rozei vînturilor*, amintesc de practicile meteorologiei magice din folclorul românesc. Andrei Oișteanu mai spune că demonii chthonieni bîntuie așezările omenești timp de 12 zile – care corespund simbolic celor 12 luni ale anului –, un timp de regenerare a cosmosului care „moare” (regresiune în haos), la sfîrșitul unui an, pentru a „renaște”, revigorat, în anul următor, Noul An. Tema *originilor lumii* este prezentă în creația brauneriană încă din anul 1930, cînd cel de-al doilea sejur parizian reprezintă pentru Victor Brauner un *nou început*. Distanțarea față de creația eclectică a avangardei românești și opțiunea pictorului pentru cea suprarealistă sînt oglindite în tablourile de la începutul anilor 1930.

Mihaela Petrov este istoric de artă. A încheiat studiile doctorale cu teza „Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965. Caiete și carnețe, *Donăția Jacqueline Victor Brauner, Centrul Georges Pompidou, Paris*”, UNArte, 2011. Cărți publicate: Victor Brauner, cuvîntul scris și opera plastică, 1934-1965 (2012); Victor Brauner, pictopoe. Desene și acuarele (2013); Victor Brauner, vizionar al timpurilor moderne (2014); Victor Brauner, 1903-1966 (2016).

Balaurul, dracul și uneori șarpele sînt „duhuri rele”

În tabloul pictat de Brauner în 1954, figurile încastate în trupul unui patruped sînt semnele incizate în ceară ale unei scrieri în care nostalgia unei „lumi a începuturilor” se confundă cu viziunea panteistă a unei lumi viitoare. Elementele naturii, personificate, amintesc de viziunea creatorilor „primitivi” prin care obiectele, „animate”, reprezintă ființe fabuloase sau personaje mitice. Victor Brauner consideră „mitul”, asemenea lui C.G. Jung, o „ogîndire” în inconștientul individual a unor conținuturi care se raportează la *memoria colectivă*.

Realizat în 1955, tabloul intitulat *Germinație (Germination)* amintește de ritualurile de fertilitate din culturile agrare în care muzica și dansul au rolul de a „conjura” fenomenele naturii. În folclorul românesc, măștile și dansul *Paparudelor* invocă ploaia și, odată cu ea, fertilitatea pămîntului. Dansul și incantația „cîntată” contribuie la restabilirea echilibrului cosmic. Prin îndeplinirea anumitor ritualuri, *cîntul* pune în mișcare construcția „partiturii” armoniei universale. La sfîrșitul anilor 1950, reprezentînd, fiecare, diferitele aspecte ale ființei *secrete* sau *interioare*, lucrările create de artist sînt „totemuri” ale cîntului, ale dansului sau ale dragostei și ale *vieții interioare*.

În 1961, Victor Brauner inițiază seria de tablouri în care figura unei „mame ancestrale” este subiectul compozițiilor care îmbină fascinația „obiectelor primitive” și stilizările caracteristice picturii brauneriene. Un obiect antropomorf din Brazilia, folosit în ritualurile de fertilitate, este „obiectul inspirației” mai multor lucrări realizate în anul 1962. Trăsăturile pictate ale măștii unei figurine confecționate din fibre policrome și paie sînt reluate și interpretate într-o serie de

ie) purtate la români în ritualurile consacrate fecundării pămîntului prin dansuri și cînturi. În *Explozia tăcerii (Explosion du silence)*, tablou realizat în 1956, *pămîntul-mamă* este personificat printr-un „portret simbolic”. La sfîrșitul anilor 1950, elementele primordiale, obiectele înconjurătoare și evenimentele *reale* și *imaginare* sînt prefigurate fiecare printr-un „portret de substituție” și numite, adeseori, „unelte spirituale”. În seria de lucrări realizate în 1962 poate fi văzut un astfel de „portret de substituție”, prin care Victor Brauner aduce un omagiu *cîntului românesc* și Mariei Tănase, al cărei ultim concert are loc în același an la Sala Palatului din București.

Cunoscutul folclorist Harry Brauner, fratele pictorului, culege în anul 1929 o doină din zona Brașovului, cunoscută inițial sub numele de „Tîrîșul șarpelui”, numită apoi „Blestemul” sau „Cine iubește și lasă...”, cîntată de Maria Tănase, în a cărei interpretare muzicologul vede „nu numai cîntecul popular în toată complexitatea lui, dar însăși esența sufletului care l-a creat, a sufletului românesc”. În 1929, cînd muzicologul Harry Brauner o descoperă pe Maria Tănase, pictorul Victor Brauner se afla la București și probabil a cunoscut-o, prin intermediul fratelui său, pe cea care avea să devină „pasărea măiastră” a cîntului românesc. Acuarela realizată de Victor Brauner în 1962 (*Fără titlu*) poate fi o evocare sau o transpunere în imagine a strofelor cîntului: „*Tîrîșul șarpelui / Și pasul gîndacului, / Vîjîitul vîntului, / Pulberea pămîntului...*”.

Lucrările create de pictor în 1962, tablouri, acuarele și desene, amintesc trăsăturile de neuitat, cu sprîncenele încondeiate, ale cîntăreței omagiate într-un *portret simbolic*, „portret de substituție”.

Maria PAȘC

„Bernea a fost pentru breasla pictorilor ca o pâine bună din care te poți hrăni“

– interviu cu pictorul Mihai SÂRBULESCU –

„Mihai, nu mai suferi atât, lasă pictura să sufere și ea!“ Cine ți-a spus aceste cuvinte și în ce context?

A fost o vorbă extraordinară pe care mi-a spus-o Horia Bernea, la Tescani. Seara veneam la masă supărat după o zi de lucru, nemulțumit, iar Horia Bernea mi-a spus chestia asta care este absolut formidabilă și i se potrivește lui Bernea, îl caracterizează. O spunea ca un îndemn: nu-i mai băga pe gît picturii ce vrei tu, mai las-o să facă și ce vrea ea! Și dacă face câte o boacăna, ca un copil, las-o să facă și boacăne. Legat de asta, tot la Tescani, altădată, prin 1988, după ce Andrei Pleșu publicase *Minima Moralia*, Theodor Re-dlow mă rugase să scriu un articol pentru revista *Artă* despre această carte. Am scris articolul acolo, la Tescani. Bernea era curios și i l-am citit. Începea cam așa: „Pictorul necăjit...“ Bernea s-a enervat, dar a și început să râdă: „Cum adică pictorul necăjit?! Pictorul e un om serios, cutezător, explorator!“ După vreo două zile, seara, s-a întors de la peisaj bombă-nind. Și îmi zice: „Da, așa este! Pictorul necăjit...“

Era un tip calculat?

Avea un dichis extraordinar. În atelierul lui erau ordine, curățenie și-o frumusețe aparte, exact opusul atelierului meu. Avea o vitrină unde ținea sticle diferite, cu forme diferite și din materiale diferite, în care erau felurite băuturici. Sticlute frumoase. Știa să le aleagă. Și elixirurile știa să le aleagă. Începea de obicei cu un păhărel de whisky, după aceea venea o bere, apoi urmau spriturile, iar după sprituiri se întorcea la un păhărel de țuică întoarsă.

Ce înseamnă țuică întoarsă?

Înseamnă țuică trasă de două ori. După țuica întoarsă, iar se întorcea la sprituiri. Avea o tehnică înaltă. Între timp, savura aperitive, brânză, măsline. Era un gurmand specialist. Știa să dozeze toate,

pe care era un pasaj copiat de Pleșu, tot din Biblie, ceva de genul „Dragostea nu moare niciodată“.

Epistola către Corinteni, 13: „Dragostea nu va pieri niciodată. Prorociile se vor sfîrși; limbile vor înceta; cunoștința va avea sfîrșit.“

Exact! Și după ce citea din Biblie, se culca. Marga mi-a spus că el se ținea strict de acest program. Nu se abătea decât cînd mergea la petreceri, la mine sau mai știu eu unde...

Cînd l-ai cunoscut pe Horia Bernea?

Prin ultimul meu an de liceu. Eram cu sora mea, Anca, și cu o bună prietenă a noastră, Floriana Avramescu, la Mănăstirea Cernica, bătînd la chilia părintelui Benedict Ghiuș. Ușa se deschide, prin ea ies Horia și Marga Bernea, care tocmai plecau. Floriana ne-a făcut cunoștință. Marga își amintește și astăzi de acea întîlnire: „Ce frumoși, ce cuminți erați amîndoi, tu și Anca!“. Apoi, în 1985, Paul Gherasim m-a dus la Horia Bernea, la atelier. Bernea tocmai pregătea expoziția personală care a avut loc în 1985, la Muzeul de Artă, intitulată „Prapor“. Mi-a dat o cartolină, invitație pentru expoziție. Atelierul din Șelari pe care îl avea atunci era micuț, bine ordonat. Avea un fotoliu în care lucra și rastelul, de unde mai scotea câte o pînză, să-ți arate ceva. Era un om care știa ce este prietenia. În același timp, totuși, avea un fel de-a pune și o mică distanță între el și tine. Nu suferea familiaritățile.

Situație exprimată prin „a te trage de brăcinari“.

Da, exact. Am avut, de curînd, o discuție cu Marga Bernea: „Marga, mă cunoști, eu vorbesc și în dodii, mai spun și prostii, chiar îmi place să mai spun și prostii, vreau să te întreb, Horia Bernea vorbea vreodată în dodii?“ „Niciodată!“ – mi-a răspuns ea categoric. Era un om foarte serios.

„Cum adică pictorul necăjit?!“

Pictorul e un om serios, cutezător, explorator!“

nu doar în pictură, ci și în viață. Cînd venea de la muzeu, Marga, soția lui, îl aștepta cu masa pusă. Totdeauna pe masă trebuia să fie o vază cu flori. Să fie nu doar bun, să fie și frumos.

Povestește-mi despre programul lui Horia Bernea.

Cum ți-am spus, cînd venea de la muzeu, Marga îl aștepta cu masa pusă. Mîncă, își mai puneă un păhărel de whisky și, cu el în mînă, intra în atelier. În atelier avea un dulap unde ținea CD-urile și mașina de cîntat, cutia cu muzică. În acest dulap mai avea un scăunel țărănesc, trepid, se așeza pe el, să audă bubuiturile îndeaproape. Dădea muzica foarte tare – jazz-ul era pasiunea lui. Mi-a spus odată: „Pasiunea vieții mele a fost jazz-ul“. Între timp, mai și picta, și iar mai intra în dulăpior, și iar mai picta. Avea cinci șevalete. Îi plăcea să aibă, dar nu ca unuia însetat de avuție. Îi plăcea să se răsfete, să se desfete. El „gusta“ șevaletele acelea, se bucura de ele. După programul de atelier, urca în bibliotecă – avea o scară din metal vopsită albastru deschis. Paul Gherasim îmi spunea că metalul se vopsește în culori închise. Bernea a trîntit un bleu! Acolo citea o oră, două, apoi mergea în dormitor, unde pe noptiera lui era întotdeauna Biblia, din care mai citea puțin înainte de somn. În Biblie păstra o foaie

Povestește-mi despre grupul „9+1“, din care Horia Bernea a făcut parte.

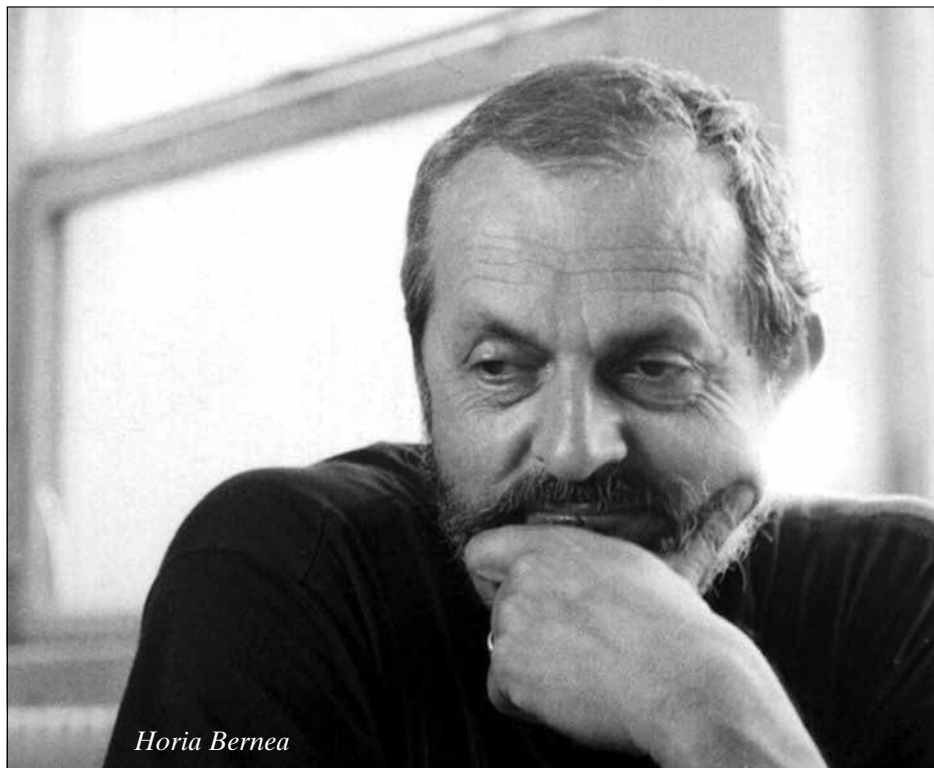
În 1981 a fost prima lor expoziție, în 1982 a doua, la Muzeul Partidului, iar a treia, în 1990. Se aleseseră între ei, cumva socotindu-se că sînt cei mai buni din breaslă. O grămadă de alți artiști importanți rămăsese ră pe dinafară, unii pentru că au refuzat – Paul Gherasim a fost invitat, dar a refuzat, a zis: „Eu nu expun cu elita“ –, iar alții, pentru că n-au fost invitați. Ei s-au autodeclarat cei mai buni.

„Horia Bernea era un pictor foarte bun și un om grozav.“

Erau și alții la fel de buni, cum ar fi Ionică Grigorescu, Octav Grigorescu, care n-au fost invitați în constituirea grupului. Îmi amintesc că m-am întîlnit cu Reli Mocanu. Se deschisese expoziția „9+1“ de vreo două zile doar, iar ea, foarte entuziasmată, mi-a zis: „Mihai, tu îți dai seama?! Aștia au intrat acum în istoria artei românești!“

Există o coeziune între membrii grupului?

Nu, păi tocmai că nu era. Îmi amintesc că Mircea Spătaru îl „gelozează“ pe Horia

Horia Bernea

Bernea îngrozitor, și totuși au expus în 1990 împreună, ca „9+1“, adică exact ca o coeziune între genii! Care coeziune?! Țin să subliniez că Horia Bernea era un pictor foarte bun și un om grozav. Pictori foarte buni și oameni grozavi mai erau în vremea aceea, dar Bernea a avut norocul să intre pe un anumit tip de avangardă. A fost astfel, într-un anumit fel, cel mai stimat de o anumită pătură a breslei.

Horia Bernea, om al contrastelor, un conceptualist cu înclinații metafizice, care îmbină modernitatea cu tradiția, abstractul cu figurativul, lucrările sale tind să pună accentul pe textură și materialitatea picturii, într-un spirit de avangardă. Așadar, Horia Bernea, om al contrastelor, la Mănăstirea Văratec citea romane polițiste, iar la Paris citea Filocalia...

Horia Bernea a avut cei mai mulți imitatori în pictură. Paul Gherasim îmi spunea odată: „Uite, îl imită, dar Bernea este întotdeauna surprinzător! Pictează un prapor, apoi portretul Margăi, după natură, foarte clasic, în maniera lui Camille Corot. Imitatorii nu se așteaptă la așa salturi.“ În sensul ăsta, a fost unic. Bernea a fost pentru breasla pictorilor noștri ca o pâine bună, din care te poți hrăni. Un pictor cel puțin la fel de tare, Mihai Horea, era abstract și tot așa o ținea, abstract, și anume numai cu acel abstract numai al lui. Care era formidabil. Pe cînd Horia Bernea sărea de ici-colo, la fel ca Picasso. Picasso a fost un tip care a

Horia Bernea vinde pentru că pictează figurativ și clasic. Horia Bernea mi-a spus că la el traiectoria a fost inversă decât a majorității pictorilor moderni. A început conceptual, abstract, „modern“, informal și, încet-încet, s-a întors la un stil foarte clasic, cu care nu a încheiat pentru că el tot timpul combina, sărea de la una la alta: mai făcea un paviment de la Roma care era abstract și pe urmă iar trăgea un peisaj. Vindea bine din trei motive. Unu, pentru că avea faimă; doi, că picta bine; trei, cum zicea cu mare amar Paul Neagu, pentru că picta pe înțelesul oamenilor.

Păi, acest fapt, de a picta pe înțelesul oamenilor, nu-i un lucru rău.

Nu este rău, dar nu-i nici necesar. E un lucru bun, dar nu-i necesar.

Limbaajul artei este un limbaj universal, atât o lucrare abstractă, cît și una figurativă ar trebui să fie pe înțelesul privitorilor.

Oamenii nu sînt întotdeauna atenți la „limbaj“. Oamenii se uită la figurativ, însă figurația este imitație, *mimesis*, nu-i ceva concret. Pe cînd dacă pui un roșu, sau tragi o verticală, acela este chiar un roșu, și chiar o verticală. E ceva concret, nu este o imitație, ca strugurele pictate de Apelles care să fie ciugulit de o pasăre. Vrăbiutele vin mai puțin la limbajul picturii, poate un fluture să vină la un roșu, dar la o verticală nu știu cine ar veni.

Ionică Grigorescu spunea despre „un roșu“ că nu este abstract, ci, dimpotrivă, este foarte concret.

Dacă spui „roșu“, e abstract. „Roșu“ nu poți vedea nicăieri pe lume. „Am văzut roșu în fața ochilor“ este doar un fel de a spune. Ceea ce vedem cu adevărat este „un roșu“ sau „alt roșu“. Sînt multe feluri de roșu. Nici un pictor nu poate pune „roșu“. Roșul în sine nu există decât în teoria culorilor.

Horia Bernea a înființat și a fost directorul prodigios al Muzeului Național al Țăranului Român, în cadrul căruia a propus o muzeografie mărturisitoare, adresată inimii, nu rațiunii. În 1990, Andrei Pleșu, ministrul Culturii, i-a dat pe mînă lui Horia Bernea fostul Muzeu al Partidului...

Știa ce face! Andrei Pleșu, cunoscîndu-l

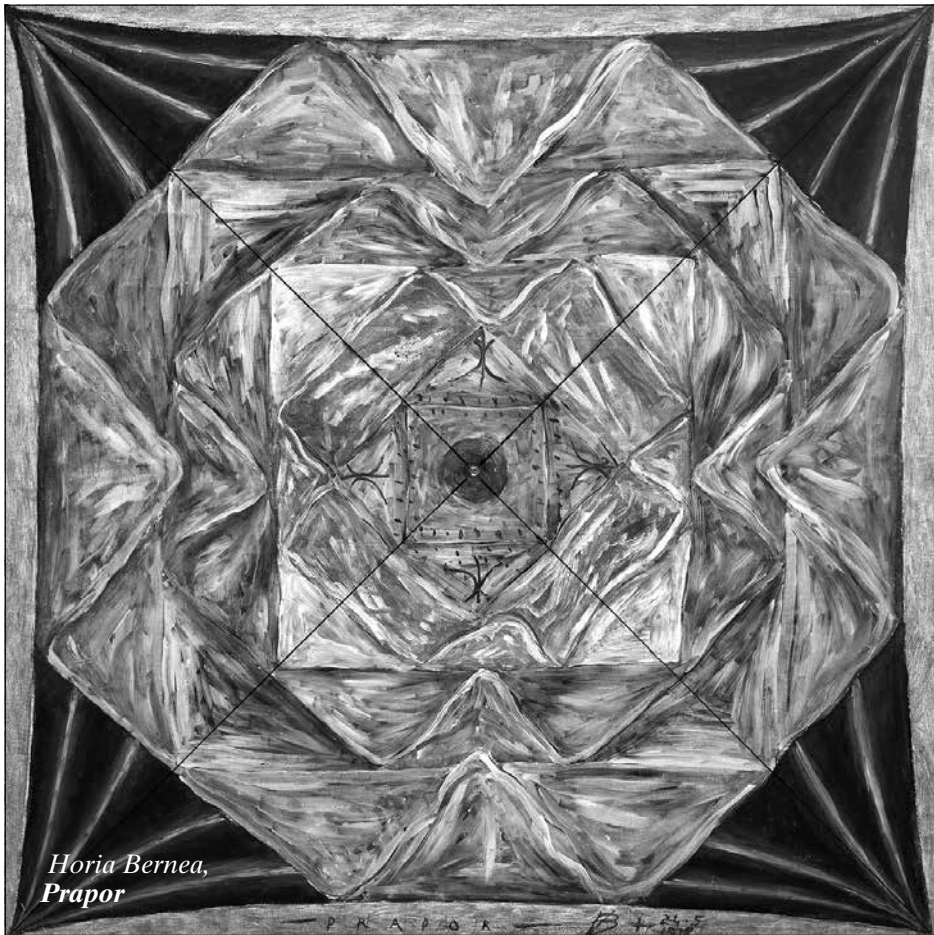
de-o viață pe Bernea și fiindu-i prieten, a știut cui să dea pe mînă muzeul. Ar fi putut, de exemplu, să i-l dea lui Paul Gherasim, care ar fi făcut cu totul alt tip de muzeu. I l-a dat lui Horia Bernea pentru că, în primul rînd, era fiul etnologului Ernest Bernea, care făcea parte din școala lui Dimitrie Gusti. Iar Bernea a iubit arta țăranului, era tobă de muzica lui, îndrăgostit de ceramică, scoarțe. Acolo, el și-a făcut o echipă. El era directorul, dirija, însă era un om care știa, spre deosebire de alții, să-i mai lase pe unii să cînte și singuri, să improvizeze, de exemplu pe Irina Nicolau, devenită un nume faimos al Muzeului Țăranului. Am fost prieteni, o cunoșteam bine. Dar ea mai făcea și prostii. Era mare amatoare a kitschului. Era admiratoare și a unui tip de pop-art, decupa figuri din fotografii, distrugînd fotografiile, le expunea așa, ciuntite. Ei, Bernea mai lăsa să treacă și chestia asta. Adică era atît de viu Horia Bernea, încît mai lăsa muzeul să sufere și el, mai lăsa pictura să sufere și ea!...

Muzeul Național al Țăranului Român a fost deschis de Ziua Crucii, pe 14 septembrie, ziua de naștere a lui Horia Bernea, cu o expoziție dedicată crucii. El zicea în felul următor: „Esența culturii tradiționale țărănești are ca simbol crucea“. Oare de ce zicea asta?

Pentru că în imaginarul lui Bernea, adică în realitatea conștiinței lui cea mai deplină, țăranul român era creștin. Și atunci, bineînțeles, crucea este un element esențial. În ceea ce privește aranjarea muzeului, de pildă, Horia Bernea nu voia să pună etichete. Nu a pus etichete. Muzeele de artă etnografică de pretutindeni pun exponatelor etichete pe care scrie *coasă*, ori *furcă*, ori *ciob*, secolul cîtare. Or, Bernea a vrut ceva atemporal și poetic. Erau file cu date exacte într-o mapă dacă voiai să citești, să te informezi, dar altfel nu.

Opera lui Horia Bernea: Stilpul, definit de Mircea Eliade ca Axis Mundi.

Horia Bernea era un om drept, stătea drept, avea o structură de om drept. *Stilpul* provine pe de-o parte din structura dreaptă a autorului, dar, pe de altă parte, el mergea des să picteze la Mănăstirea Văratec. Și, cînd ieșea din chilia unde locuia, în curte vedea în fiecare zi stilpul pridvorului. Și, vorba poetului: „Îl vede azi, îl vede mâini...“, i-a căzut drag. A început să-l picteze. Este stilpul de la Văratec.

Interioare de biserică...

Horia Bernea mi-a spus că într-o vreme nu mai intra niciodată în biserici fără aparatul de fotografiat, făcea fotografii. Și lucra după ele. Fotografia este un material la fel de bun ca oricare altul. Asta ține de două lucruri. Primul – el voia să mărturisească ceva prin pictura lui, să mărturisească pentru toată lumea. E interior de biserică, nu-i interior de grajd. Nu-i vorbă, și grajduri a pictat în tinerețea lui și le-a pictat splendid. El era apologet creștin, voia chestia asta, să mărturisească. Al doilea lucru, Bernea era foarte interesat de cum au gîndit artiștii arhitectura. În Oltenia e un anumit fel de arhitectură bisericească, el zicea că, din punct de vedere arhitectural, bisericile din Oltenia sînt cele mai variate, mai năstrușnice. Cele din Transilvania sînt altfel. Interesul lui era, adesea, ca al unui etnolog.

Nudurile lui Horia Bernea, care îmi plac în mod deosebit și despre care se vorbește prea puțin!

Pictase, la un moment dat, niște prapori unde înfățișase – asta ține de felul lui paradoxal de a fi – niște picioare de femeie. În cruce. Ce l-au mai criticat și Berindei, și Paul Gherasim! „Cum pui acolo cracii ăia?...“ Lui Bernea îi convenea. Asta a fost prima lui variantă de nud. Pe urmă, fiindcă el voia să facă o recapitulare a temelor clasice, peisaj, natură moartă, nud, portret etc., din ziarele care-i cădeau în mînă decupa cîte un nud cînd îi plăcea – pentru că abundă ziarele de nu-

„Picta interioare de biserică unde mai apărea un nud, zugrăvit pe perete, printre icoanele frescei!“

duri. Și picta după ele. La Tescani, în ultimul lui an de viață, a pictat un nud. În atelierul lui de la Tescani avea pe perețe o pictură cu autor necunoscut, ceva de secol XIX, o doamnă îmbrăcată în rochie lungă, bleu, cu niște papucei în picioare, tot bleu și aceștia. Și ce și-o fi spus? Prea mult bleu! Așadar, i-a scos rochia...

Nudul cu papucei albaștri!

Exact acela este! Horia Bernea se amuza, se distra, cerceta. Apoi iar s-au scandalizat cîte unii: picta interioare de biserică unde mai apărea un nud, zugrăvit pe perete, printre icoanele frescei! În biserică nu se arată nud decît Maria Egipteanca sau martiri, dar chiar și aceia au bar-

bă lungă, să le acopere goliciunea. El ce făcea? Decupa nuduri din ziare și lucra după ele, le introducea în compoziții. Îi plăcea să provoace! Cînd am fost, cred, a doua oară la Bernea în atelier, a scos două pînze vechi din perioada de la Poiana Mărului, pictate pe pînză de sac. Pe una era un peisaj expresionist foarte impresionant, dramatic, în plină pastă. În lucrarea asta era și o lună plină, trîntită undeva în peisaj, era o lună neagră, cu un mic contur alb. Lună neagră! Cine a mai văzut lună neagră? Iar Bernea comenta, în timp ce îmi arăta lucrarea: „Vreți luna? Na-ți măi, luna!“. Îi plăcea să provoace.

În „X20“, Erwin Kessler spunea despre Horia Bernea și, de altfel, despre toți artiștii din generațiile '60, '70, '80, că reputația lor a fost strict locală, că nu au reușit să se impună internațional.

Horia Bernea mi-a dat cîndva o lămurire în această privință, fără însă ca eu să-l fi întrebat. Andrei Pleșu îi povestise că ar fi avut Sadoveanu un titlu care suna așa: „De ce nu vrea scriitorul moldovean să fie universal“. Treaba lui! Care-i chestia? Nici Luchian nu s-a impus internațional. Ei, și?

Sînt foarte curioasă cum se înțelegea Paul Gherasim cu Horia Bernea, două personalități puternice.

Au fost vecini de atelier în Șelari. Bernea pufăia enorm, Paul Gherasim detesta fumatul și fumul, și „fumurile“. Dar cînd mergea la Bernea în atelier, nu zicea nimic. Bernea pufăia, iar Paul nu pleca. Uite că se înțelegeau!

Dar cum decurgea o discuție între Horia Bernea și Paul Gherasim, cine tăcea?

Interesantă întrebare. Vorbeau amîndoi. La Tescani, cînd se stătea la mese, Bernea striga peste masă, patrona totul...

Așa mi-l și imaginez!

Era regele Tescaniului, în sensul cel mai bun al cuvîntului. Bună întrebarea asta a ta. Cineva remarcă altceva, că Paul, cînd se afla față cu Afane Teodorea-nu, tăcea și Afane vorbea. Cînd Bernea și Paul erau împreună, vorbeau amîndoi. Erau foarte diferiți: Bernea tunător, iar Paul, ți-l descriu cu un cuvînt care îi plăcea lui, murmur.

Horia Bernea spunea despre sine că este „Prolog“ dinainte de a fi „Prologul“*

Eram în atelierul din str. Ion Bogdan și, la un moment dat, Bernea îmi zice: „Eu sînt «Prolog» dinainte de a fi «Prologul»“. Ce însemna asta? Însemna că lucra după natură, pentru că a lucra după natură era una dintre direcțiile grupării „Prolog“. Noi pictam simboluri, fie o masă cu potirul și strugurii, cum e cazul lui Horea Paștina, fie un clopot, cum este cazul lui Paul Gherasim. Ei bine, Horia Bernea făcea și chestia asta, picta după natură, apoi picta un prapor – iar praporii lui Bernea sînt crucea! Deci, în sensul acesta, avea dreptate. A fost „Prolog” dinainte de a fi „Prologul“. Singurul argument care desfide felul lui Horia Bernea de a fi „Prolog” dinainte de a fi „Prologul” este că „Prolog” e echipă. Înseamnă a fi împreună. De unul singur nu poți fi „Prolog”. E limpede ca bună ziua, nu există „Prolog” de unul singur.

Dar Horia Bernea a fost „Prolog”? A expus mereu cu voi.

Da. Eram prieteni foarte apropiați cu toții! Odată mă afluam cu Horea Paștina într-o tabără de creație prin Moldova, Bernea era la Ipotești, în apropiere. Singur. Mă sună: „Hai, Mihai, ia-l pe Horea și veniți încoace, ce stați acolo...“. Și așa am făcut! Eram împreună. După ce Horia Bernea s-a dus, Horea Paștina mi-a spus: „Eu nu mai merg la Tescani, pentru că acolo mergeam cu Bernea împreună“.

Mihai Sârbulescu

M-a impresionat chestia asta!

Și a mai mers?

Nu, deși a fost invitat de mai multe ori. *Povestește-mi despre prietenia lui Horia Bernea cu Andrei Pleșu, știu că erau prieteni buni.*

O prietenie veche. Se admirau unul pe altul.

Ce înseamnă admirația?

Lui Pleșu îi plăcea cum pictează Bernea, dar și cum se poartă omul Bernea. Lui Bernea îi plăcea cum scrie, cum gîndește Andrei Pleșu, dar și cum se poartă acesta firesc, deschis. Începînd cu sfîrșitul anilor '80, Andrei Pleșu a refuzat să mai deschidă expoziții, să mai vorbească la vernisaje. După '90, nu a vorbit public decît în situația unor vernisaje legate de Horia Bernea.

Povestește-mi o întîmplare memorabilă cu Horia Bernea.

Eram tot într-o tabără de creație – cantonament de pictură, prefer să îl numesc – cu Horia Bernea, Horea Paștina, Doru Ulian, Mihai Horea și eu. Am făcut un periplu la Mănăstirea Rîmet, pe piscuri de munte, sălbatice. Am fost invitați să stăm cu maica stareță la masă. Eu aveam o haină pe mine, iar, sub haină, o cămașă cu mîneacă scurtă. La masă, îmi scot haina, o pun pe spătarul scaunului, rămîn cu mîneacă scurtă. Bernea se uită la mine, mirîie, buza începe să-i tremure, se enervează și mă apostrofează: „De ce ți-ai dat haina jos, e mănăstire, cum stai cu mîneacă scurtă?!“. Iar eu i-am trîntit: „Domnu’ Bernea, mai lăsați-mă în pace!“.

Ieșind de la masă, după consumarea agapei, coborînd scările, îmi spune: „Mihai, nu știi tu cît de mult te iubesc eu pe tine“. I-am răspuns: „Domnu’ Bernea, văd foarte bine, se vede...“ Știam bine cît de mult mă iubește. Iar cît privește protocolul ținutei în mănăstire, el avea dreptate, recunosc acum.

Foloseai pronume de politețe cînd i te adresai?

Ți-am zis, ținea să aibă o protecție. Eram foarte buni prieteni, dar el era „domnu’ Bernea” pentru mine. Cînd însă vorbeam despre el cu soția și cu apropiații mei, îl numeam, între noi, „Bernică“. Eu inventasem chiar o expresie anume pentru el: „Berneacessity” („Bear necessity“!). Din dragoste spuneam așa.

Ce i-ai spune lui Horia Bernea, acum?

Că mi-e dor de el!

* Grupare artistică ce a luat ființă în 1985, formată din Paul Gherasim, Constantin Flondor, Horea Paștina, Christian Paraschiv, Mihai Sârbulescu și Ion Grigorescu, alături de care Horia Bernea a expus.

Maria Pașc este istoric de artă.

STĂM ACASĂ, DAR ASTA NU ÎNSEAMNĂ, ÎN PARTICULAR, CEVA EXTREM DE FAMILIAR PE CARE NU-L ȘTIAM ȘI SIMPLU DE PRONUNȚAT

■ Idei în vremuri de carantină: un breton a găsit metoda prin care să rămână aproape de vecinul său: i-a trimis cu drona un pachet, la câțiva metri distanță. „Stăm acasă, dar asta nu înseamnă că îți lași prietenul fără o gustare.” (A. M. S.)

■ Oportunitate: o lege care să anihileze orice intenție scuipată pe stradă de cei care încă își curăță toate fosele pe caldarâm. Dacă tot patrulează forțele de ordine, ar fi lesne de oprit, legitimat și amendat (zdravăn). Lucru valabil și pe verticala blocurilor în regim de termopanare. Ca și aceea, în premieră, de spălare cu detergent a tuturor străzilor. Poate așa reușim împreună. Căci, în particular, de anihilat asemenea apucături manifestate în scara blocului încă nu pare să fie posibil. Acum e momentul! (R. M.)

■ Oamenii de știință au descoperit pe fundul oceanului, la 6.900 de metri adâncime, într-unul dintre cele mai adânci locuri de pe planetă, un amfipod de mărimea unei monede, complet necunoscut pînă acum. În stomacul micuței și necunoscutei creaturi cercetătorii au descoperit însă ceva extrem de familiar: o microfibră de polietilenă tereftalată, adică o bucătică de pet. Micul amfipod, care a cunoscut plasticul înainte ca oamenii să-l cunoască pe el, a fost botezat *Eurythenes plasticus*. (M. C.)

■ Într-un supermarket, un produs neaș pe care nu-l știam: gumele de mestecat nominale. Din evantaiul onomastic, am reținut câteva nume de gume: Ileana, Mariana, Camelia, Liliana, Claudiu, Lavinia, Nicolae, Iuliana. Cum ar veni, cunoaște-te pe tine însuși mestecîndu-te. (D. S.)

■ Cum își capătă numele virusii și infecțiile pe care le pricinuiesc? Comitetul Internațional pentru Taxonomia Virusilor (ICTV) e instituția care le botează, după reguli clare și stricte: numele va conține un „termen descriptiv generic” (de exemplu, respirator, hepatic, pulmonar, neurologic etc.); un „termen descriptiv specific” cu referire la vîrstă, durată, gravitate, se-

Cu ochii-n 3,14

zon, regiune (de exemplu, progresiv, juvenil, acut, sever, de toamnă/iarnă, desertic, costal etc.); numele va conține denumirea „agentului patogen cauzator” și „anul apariției” (de exemplu, Salmonella, gripă, noul coronavirus 2019 etc.); și numele va fi cît mai scurt și simplu de pronunțat, eventual, acronim (H7N9, malarie, COVID-19 etc.). Denumirile, așadar, nu lipsesc. Vă dorim multă sănătate. (M. P.)

PARE CĂ, ÎN MOMENTELE DE PANICĂ, ANXIETATEA OFERĂ O CUTIE

■ Donald Trump și-a propus să cîștige, pînă la Paște, războiul cu „inamicul invizibil”. Pare că vrea să trimită drone și rachete, dar nu știe unde, că inamicul e invizibil. În multe state americane, oamenii s-au îngheșuit să cumpere arme de foc. Gloanțe pentru inamicul invizibil? (M. M.)

■ Am aflat că nu doar la noi, ci și în Olanda sau Germania, în momentele de panică, oamenii au cumpărat toată făina, drojdia și hîrtia igienică de pe rafturile magazinelor. Pare un comportament de-a dreptul antropologic, mai ales cel legat de făină și drojdie. Mai greu de explicat e faza cu hîrtia igienică. Poate că unii fac pe ei de frică. Evident, există o mulțime de bancuri despre asta, unele încă de pe vremea lui Ceaușescu, cînd articolul respectiv lipsea. O poantă recentă spune însă că aceia care au cumpărat așa de multă hîrtie igienică sînt rugați să le dea voie și celorlalți la closetul lor. (A. M.)

■ Eco-anxietatea este cea mai nouă anxietate resimțită de oameni. Conform Asociației Americane de Psihologie, 56% dintre americani și-au schimbat stilul de viață pentru a combate anxietatea cauzată de conștientizarea schimbărilor climatice. (M. C.)

■ În Elveția, un lanț hotelier oferă pachete de lux, denumite „COVID-19”, celor care vor să se retragă într-o carantină elegantă. Costurile unei nopți încep de la 200 de franci elvețieni și ajung pînă la 800, acoperind mîncarea, consultanța medicală și teste pentru depistarea virusului. Într-o lume distopică, COVID-19 poate fi și marca opulenței. (S. G.)

■ Prietenii mei cei mai buni au rămas curierii de la Glovo. Mai nou, ne-am perfecționat sistemul de comu-

nicare în orb: am scos în fața ușii un scaun pe care am pus o cutie. Ei sună la interfon, eu le deschid, le spun de cutie și le mai spun ce rău îmi pare că nu ne mai putem vedea. Ei urcă, pun pachetul în cutie și pleacă. Eu iau pachetul, mă dezinfectez, arunc și dezinfectez ambalajele și mîncînc conținutul liniștită. (I. P.)

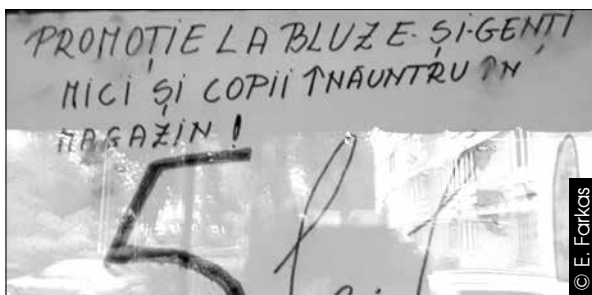
MAI E CAZUL SĂ NE REAMINTIM CĂ MINUNATA LUME NOUĂ DIN APROPIERE E PEA SLABĂ?

■ Doamna Lia Olguța Vasilescu îi acuză pe „liberali” (cu suveran dispreț de evidentă competență) de faptul că știau de COVID-19, dar nu au acționat „din timp”, din rațiuni electorale, vezi matale! Nu pot să nu îi dau dreptate dnei în cauză, dacă mă gîndesc ce soartă tristă ar fi avut celebrul conac, azi, cînd la faimoasa și bănoasa nuntă nu ar mai fi participat decît opt dintre fani domniilor lor (l-am inclus și pe ex-mire, în persoana dlui Iulian Claudiu Manda). Curat vizionarism premonitoriu! Mai e cazul să reamintim că, în același cadru festiv, soții Manda & Vasilescu și-au exprimat în direct bucuria de a-l nași pe dl Liviu Dragnea?! Sau mai bine nu?! (R. M.)

■ O utilizatoare anonimă a unui site britanic de mămici a povestit că fiul ei de cîteva anișori e foarte trist că ziua lui de naștere este pe 26 decembrie. Tot orașul e închis, nu are copii pe care să-i invite să se joace pentru că toată lumea e în vacanța de Crăciun, toată energia specifică sărbătorilor se concentrează pe 25 decembrie și simte că ziua lui e eclipsată de venirea Moșului cu o zi și jumătate înainte. În aceste condiții, mama lui cere părerea altor mame: e în regulă să schimbe ziua de naștere a copilului? S-a stîrnit o amplă dezbateră. Argumente de toate felurile s-au încrucișat ca spadele. Însă eu nu văd unde e problema. Într-o lume în care părinții pot da copilului ce nume vor, pot să-i dea ce educație le trece prin cap sau chiar nici o educație dacă așa vor, ba chiar pot schimba sexul copilului după cum li se pare lor că se uită la ei în primii ani de viață, nu văd ce problemă ar fi să-i schimbe și certificatul de naștere după cum vor. Născut iarna? Nu-i nimic! Trece în acte că s-a născut în mai ca să putem să facem grătar afară de ziua lui. Minunata lume nouă! (S. V.)

■ Ce ați fi în stare să faceți pentru o cafea? Orice ați răspunde, va fi greu să egalați gestul unui conductor de tren marfar. Acesta a oprit garnitura care circula dinspre Cernavodă spre Constanța, a lăsat-o pe avarii și a coborît pentru a-și satisface pofta. După cîteva minute, a ieșit cu cafeaua în mînă dintr-un chioșc din apropiere, spre consternarea șoferilor care așteptau la barieră ca să plece trenul. (A. A. D.)

■ În Polonia, peste o jumătate de milion de litri de vodcă de contrabandă ar putea fi utilizați ca dezinfectant în lupta împotriva coronavirusului. Păcat că țuca noastră e prea slabă ca să te poți spăla pe mîini cu ea. (A. M. S.)

© E. Forkas

DILEMA

VECHE

„Omul fără dileme
e creatorul
tuturor dictaturilor,
de dreapta
sau de stînga.
E marele
organizator,
marele pedagog,
marele vindecător.”

ANDREI PLEȘU, 1993